

Петровська І.І.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

навчально-методичний посібник

Івано-Франківськ, 2017

ББК 67.302

П 30

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Навчально-наукового
Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені
Василя Стефаника (протокол від 28 лютого 2017 року).*

Рецензенти:

- завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника. к. ю. н., доцент

Розвадовський Володимир Іванович

- доктор юридичних наук, професор, Тисменицький міський голова

Сворак Степан Дмитрович

Петровська І.І.

ПЗ0 Фінансове право: навчально-методичний посібник (для студентів 2-курсу денної форми навчання) [текст] Ірина Ігорівна Петровська – Івано-Франківськ, 2017. – 149 с.

Посібник розроблений на основі навчального плану та призначений для підготовки до семінарських (практичних) занять з курсу «Фінансове право», підготовки до здачі змістових модулів та заліку.

В посібнику викладені методичні рекомендації для підготовки кожної з тем курсу, література та нормативно-правові акти, завдання до семінарських занять, контрольні питання. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна література та інші наукові джерела по темі, що забезпечують поглиблений аналіз відповідних питань. Для полегшення опрацювання змісту курсу розроблено схеми.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

ISBN 978-966-640-442-1

ББК 67.302

© Петровська І.І., 2017

© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім.В.Стефаника», 2017

ISBN 978-966-640-442-1

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ.....	9
ТЕМА №1. ФІНАНСИ І ПУБЛІЧНА ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	9
ТЕМА №2. ФІНАНСОВЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА.....	13
ТЕМА № 3. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ	17
ТЕМА № 4. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	31
ТЕМА № 5. БЮДЖЕТНЕ ПРАВО.....	41
ТЕМА №6 БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС	52
ТЕМА № 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ І МІСЦЕВИХ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ.....	69
ТЕМА № 8. ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА КРЕДИТУВАННЯ.....	93
ТЕМА № 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА РОЗРАХУНКІВ.....	100
ТЕМА № 10. ПРАВОВІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	102
ТЕМА № 11. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	102
РОЗДІЛ II. СЕМІНАРСЬКІ (ПРАКТИЧНІ) ЗАНЯТТЯ	106
РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	117
ВИКОРИСТАНІ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА.....	143

ВСТУП

Фінансове право України є самостійною галуззю єдиної правової системи держави, що складається з великої кількості норм, які послідовно розташовані в окремих інститутах, яка виокремилась з адміністративно-правових відносин та предметом регулювання якої є публічна фінансова діяльність.

Як і всі галузі права України, фінансове право поділяється на загальну й особливу частини. При цьому, загальна частина об'єднує норми, які закріплюють загальні принципи, правові форми і методи фінансової діяльності, правовий статус суб'єктів, а також норми, які регулюють відносини фінансового контролю. Особлива частина фінансового права включає певні групи правових норм, що регулюють однорідні фінансові відносини, об'єднані у самостійні інститути (зокрема, бюджетне, податкове право).

Фінансове право регулює широке коло суспільних відносин у сфері фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування, що мають грошовий характер і безпосередньо пов'язані з формуванням, розподілом та використанням централізованих і децентралізованих публічних фондів коштів.

Сучасна фінансова політика держави провадиться в життя через фінансове законодавство та відображає політичні, правові та економічні процеси, які супроводжують процес становлення правової держави з ринковою економікою, а також адаптацію національного законодавства до міжнародних норм та стандартів.

Основними джерелами цієї галузі виступають наступні нормативні акти: Конституція України; Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України; Закони «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України»; «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про страхування», Лімська декларація про керівні принципи фінансового контролю, а також ряд інших національних та міжнародних актів.

Програму навчальної дисципліни «Фінансове право України» розроблено відповідно до навчального плану, з урахуванням співвідношення обсягу лекційного матеріалу, семінарських занять та самостійної роботи студентів. В основу вивчення студентами курсу покладено плани лекційних та семінарських (практичних) занять, які визначають коло теоретичних питань, обов'язкових для засвоєння, навчальну і спеціальну літературу, нормативні акти, а також контрольні запитання, тестові та практичні завдання, перелік питань, які виносяться на залік.

Дисципліна «Фінансове право» має надзвичайно велике значення для підготовки фахівців, оскільки надає необхідні правові основи, без яких неможливе повноцінне засвоєння багатьох знань в галузі фінансової діяльності держави. Зокрема, це знання у сфері бюджетного регулювання,

податкового, банківського, страхового законодавства, фінансового контролю, тощо. Тому дуже важливо допомогти студентам систематизувати основні загальнотеоретичні правові знання та положення нормативно-правових актів.

Також, важливою умовою успішного засвоєння студентами змісту основних інститутів фінансового права є не тільки ознайомлення з системою законодавства, а й формування навичок практичного опрацювання нормативних актів, дослідження динаміки їх зміни та оновлення.

Навчальна дисципліна «Фінансове право України» спрямована на формування у студентів фінансово-правового світогляду та відповідного мислення фінансово-правовими категоріями, закріплення необхідних юридичних знань з метою вирішення конкретних питань практичної діяльності щодо фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування, забезпечення фінансової дисципліни та правопорядку.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

- знати:
  - проблемні питання теорії, практики та законотворчості в сфері фінансових правовідносин;
  - діюче фінансове законодавство;
  - основні поняття і елементи правового механізму фінансової діяльності держави;
  - особливості правового регулювання окремих інститутів фінансового права.
- вміти:
  - порівнювати і аналізувати норми фінансового законодавства;
  - тлумачити і застосовувати чинне фінансове законодавство;
  - узагальнювати фінансово-правову практику та робити відповідні висновки;
  - давати юридичну кваліфікацію відносинам, що пов'язані з грошовими відносинами у сфері фінансової діяльності держави.

Завдання для семінарських занять з курсу «Фінансове право України» розроблено відповідно до програми та навчального плану дисципліни. Для опрацювання курсу важливо забезпечити правильну організацію як безпосереднього проведення семінарських занять, так і самостійної роботи студентів при підготовці до них. При цьому, основною метою є глибше, детальніше розуміння норм фінансового законодавства, їх теоретичного підґрунтя, системний аналіз механізмів реалізації, вміння тлумачити і застосовувати фінансово-правові приписи.

Кожна тема семінарського заняття розпочинається з теоретичного матеріалу, що містить узагальнену інформацію про основні положення даної теми, а також методичні поради до її вивчення, які коротко визначають особливості теми, допомагають обрати правильний підхід до її аналізу, визначити проблемні питання та систематизувати вивчення матеріалу. Крім того, до кожної теми пропонується перелік наукової літератури, ознайомлення з якою сприятиме правильному та ґрунтовному засвоєнню

теми. Також, наводиться перелік нормативно-правових актів, які становлять необхідну законодавчу базу регулювання фінансових правовідносин.

До всіх тем семінарських занять подається перелік питань, які будуть розглядатися, а також контрольні питання, відповідь на які вимагає від студентів самостійно мислити в площині теми, яка ними вивчається. До ряду тем семінарських занять включені практичні завдання (тести, задачі), які передбачають юридичний аналіз відносин, кваліфікацію юридичних фактів, вирішення правових конфліктів, конкретних ситуацій. Для правильного виконання таких завдань, студентам необхідно, в першу чергу, проаналізувати коло відносин, які склалися, та вибрати правові норми, що підходять для врегулювання в даному випадку. Якщо від студентів вимагається здійснення правової кваліфікації, необхідно провести юридичну оцінку фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до сфери дії певних юридичних норм. Відповідь на задачі, в яких пропонується розв'язати конкретну проблемну ситуацію, повинна бути обґрунтованою, з посиланням на норми законодавства.

При підготовці до семінарських занять, студентам рекомендується робити певні нотатки чи розгорнуті плани відповіді по кожному питанню. Також, з врахуванням індивідуальних здібностей, слід у найбільш зручній формі підготувати відповіді на контрольні питання та практичні завдання. Зокрема, занотувати формулювання відповідей в зошиті, вказати номери статей, їх положення. При розв'язанні практичних завдань необхідно записувати відповіді на задачі, тести, правові висновки по справі, для того, щоб надати змогу викладачу оцінити рівень підготовки до заняття та засвоєння матеріалу.

Завдання самостійної роботи у вищому навчальному закладі - навчити студентів творчо і самостійно працювати; планувати особисту стратегію навчання; раціонально організувати свій час; працювати з комп'ютером; опрацьовувати літературні джерела; виконувати дослідницьку роботу, аналізувати та інтерпретувати результати наукових досліджень тощо.

Форми самостійної роботи студентів:

- домашні завдання;
- опрацювання літературних джерел;
- робота у комп'ютерних мережах;
- складання модулів;
- оцінювання професійних ситуацій;
- підготовка конспекту лекцій і семінарських завдань.

Самостійна робота дозволяє студентам ефективно відпрацьовувати професійні вміння та навички. Така робота повинна бути індивідуальною з врахуванням рівня творчих можливостей студентів, їх навчальних здобуків, інтересів, потреб, навчальної активності тощо.

Предметом вивчення Фінансового права є правові норми, які охоплюються самостійною комплексною галуззю системи права України – фінансовим правом, їх тлумачення та механізми реалізації.

Дисципліна «Фінансове право» має надзвичайно велике значення для підготовки фахівців з юридичних спеціальностей, оскільки надає необхідні правові основи, без яких неможливе повноцінне засвоєння багатьох знань в галузі фінансової діяльності держави, в тому числі й тих, що мають пріоритетне значення у підготовці фахівців в галузі права. Зокрема, це знання у сфері бюджетного регулювання, податкового, банківського, страхового законодавства, фінансового інспектування, тощо. Тому дуже важливо допомогти студентам-правознавцям систематизувати основні загальнотеоретичні правові знання та положення нормативно-правових актів.

Фінансове право поділяється на загальну й особливу частини. При цьому, загальна частина об'єднує норми, які закріплюють принципи, правові форми і методи фінансової діяльності, правовий статус суб'єктів, а також норми, які регулюють відносини фінансового контролю, поняття фінансових послуг. Особлива частина фінансового права включає певні групи правових норм, що регулюють однорідні фінансові відносини, об'єднані у самостійні інститути (зокрема, бюджетне, податкове право тощо.)

Завдання викладу даної навчальної дисципліни:

- оволодіння навичками та вміннями аналізувати фінансове законодавство;
- формування знань основних категорій фінансового права;
- ознайомлення з бюджетно-правовою діяльністю, видами доходів та видатків держави та місцевого самоврядування;
- засвоєння знань щодо фінансово-правового регулювання страхування та кредитування, здійснення грошового обігу і розрахунків, притягнення до відповідальності за порушення фінансового законодавства.
- формування навичок практичного опрацювання нормативних актів, дослідження динаміки їх зміни та оновлення.
- ознайомлення студентів зі змістом, суттю інститутів фінансового права;
- розвиток навичок щодо аналізу фінансово-правових норм, їх тлумачення і застосування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати :

- ✓ систему фінансового права як галузі права та структуру предмету її регулювання;
- ✓ методи та функції фінансового права;
- ✓ поняття, суть та призначення фінансового контролю;
- ✓ види державних доходів та витрат;
- ✓ особливості бюджетної системи України

вміти :

- ✓ аналізувати фінансово-правові норми;
- ✓ визначати галузеву приналежність правових норм та відносин, що виникають в процесі набуття, припинення, захисту фінансових відносин;
- ✓ здійснювати тлумачення базових фінансово-правових норм,

виявляти системні зв'язки між ними.

Методичні вказівки для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Фінансове право» розроблено відповідно до програми та плану навчальної дисципліни. Для опрацювання курсу важливо забезпечити правильну організацію як безпосереднього проведення семінарських занять, так і самостійної роботи студентів при підготовці до них. При цьому, основною метою є глибше, детальніше розуміння норм законодавства про фінансову діяльність, їх теоретичного підґрунтя, системний аналіз механізмів реалізації, вміння тлумачити і застосовувати фінансово-правові приписи.

Тематика самостійної роботи

№ з/п	Назва теми
1	Тема № 1. Фінанси і публічна фінансова діяльність
2	Тема №2. Фінансове право як галузь права
3	Тема № 3. Правові основи фінансового контролю
4	Тема № 4. Поняття, види та порядок надання фінансових послуг
5	Тема № 5. Бюджетне право
6	Тема №6 Бюджетний процес
7	Тема № 7. Правове регулювання державних і місцевих доходів та видатків
8	Тема № 8. Фінансово-правове регулювання страхування та кредитування
9	Тема № 9. Правове регулювання грошового обігу та розрахунків
10	Тема № 10. Правові основи валютного регулювання
11	Тема № 11. Відповідальність за порушення фінансового законодавства

До всіх тем самостійної роботи подається перелік питань, які потрібно опрацювати, а також контрольні питання, відповідь на які вимагає від студентів самостійно мислити в площині теми, яка ними вивчається.

При опрацюванні тем для самостійного вивчення студентам рекомендується робити певні нотатки чи розгорнуті плани по кожному питанню. Також, з врахуванням індивідуальних здібностей, слід у найбільш зручній формі підготувати відповіді на контрольні питання. Зокрема, занотувати формулювання відповідей в зошиті, вказати номери статей, їх положення, тощо.

Розділ I

Навчальний матеріал

ТЕМА 1. ФІНАНСИ І ПУБЛІЧНА ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Термін «фінанси» походить від лат. *finantia*, від фр. *finance* - платіж. Фінанси це історична категорія. Вони виникли ще за часів рабовласницького суспільства в умовах формування товарно-грошових відносин під впливом розвитку функцій та потреб держави. У зародкових формах вчення про фінанси було ще в законах Хаммурапі, Руській Правді, Великій хартії вольностей. Фінанси досліджувались у XVI-XVII ст. ст. в працях Ж. Бодена, Т. Гоббса, Ш. Монтеск'є. У XVIII ст. з'являються спеціальні дослідження в цій сфері: Й. Зонненфельса «Основні начала поліції, комерції і фінансів», 1776 р., Й.- Г. Готліба фон Юсти «Докладне міркування про податки», 1755р.; «Система фінансів», 1766 р., У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо. У XVII ст. цей термін отримує міжнародне визнання й застосовується для визначення усіх відносин, пов'язаних із витратами та доходами. У XIX ст. фінансово-правова наука фактично сформувалася і відбувалася її деталізація на рівні окремих інститутів. Фінанси є багатостороннім і складним явищем, що характеризується різними істотними ознаками, має певні якості й форми прояву.

Існування фінансів нерозривно пов'язано з товарно-грошовими відносинами, розвиток яких обумовлений суспільним розподілом праці, наявністю різних форм власності та оснований на них організаційно-правових формах господарської, у тому числі підприємницької, діяльності, зовнішньоекономічними зв'язками тощо. Саме фінанси пов'язані з розподілом та перерозподілом внутрішнього валового продукту (ВВП) та національного доходу, що виражаються у грошовій формі.

Фінанси - це особлива сфера економічних відносин. Їх зміст, характер використання, закономірності розвитку визначаються соціально-економічними відносинами, що привалюють у державі, природою та функціями держави.

Фінанси - це сукупність відносин, що мають розподільчий характер і опосередковуються через доходи й видатки громадян і юридичних осіб - суб'єктів господарської діяльності, фінансово-кредитних установ, держави, міжнародних фінансових організацій тощо.

Фінанси - це грошові відносини, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості валового суспільного продукту і частини національного багатства у зв'язку з формуванням грошових доходів і

нагромаджень у суб'єктів господарювання та держави і використанням їх на розширене відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

На публічну фінансову діяльність впливає державний устрій, форма правління та правовий режим, а також засади формування грошової системи, фінансової політики, державної і місцевої систем управління та регулювання цієї сфери. Публічні фінанси охоплюють відносини, пов'язані з формуванням, розподілом та використанням державних фінансів та фінансів місцевого самоврядування, державне регулювання міжнародних фінансів у нашій країні.

У вузькому розумінні до публічних фінансів відносять тільки державні та муніципальні фінанси, у широкому розумінні – це всі фінансові ресурси, які є у суб'єктів публічних відносин. При цьому до таких суб'єктів можна віднести і державу (в особі її органів, посадових осіб, спеціально створених фордів, юридичних осіб в яких є частка державної власності), іноземні держави, міжнародні організації, частини території держави (адміністративно-територіальні одиниці), органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, осіб, які займають політичні посади тощо. В класичній теорії фінансового права публічну фінансову діяльність характеризують крізь призму державних фінансів та фінансів місцевого самоврядування (муніципальних).

За матеріальним змістом фінанси являють собою фонди коштів.

Централізовані фонди коштів перебувають у розпорядженні держави як суб'єкта публічної влади (державний бюджет, Пенсійний фонд) та органів місцевої влади й місцевого самоврядування (місцеві бюджети). За рахунок зібраних до цих фондів коштів фінансуються державні та місцеві видатки, здійснюється капітальне будівництво, інвестиційна та інноваційна діяльність, утримується соціально-культурна невиробнича сфера - освіта, наука, фізична культура та спорт, охорона здоров'я; утримуються органи державної влади, правоохоронні органи тощо.

Децентралізовані фонди коштів створюються у межах окремих суб'єктів господарської діяльності (за рахунок власних прибутків) та певних галузей національної економіки (наприклад, агропромислового сектора - як за рахунок власних прибутків, так і за рахунок державних асигнувань). Їх не можуть використовувати органи державної влади для фінансування видатків держави, проте вони відіграють істотну роль на фінансовому ринку держави. Зокрема, за рахунок цих коштів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів держави шляхом сплати податків. Вони активно обертаються у кредитно-фінансовій системі, у тому числі в банківській, і дають додаткові прибутки як власникам, так і кредитно-фінансовим установам і, відповідно, державі.

Публічна фінансова діяльність - це планова діяльність у сфері мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування, а також інших суб'єктів публічного права.

Термін «фінансова діяльність» можна визначати по-різному. Законодавче визначення даного поняття міститься в декількох нормативно-правових актах, зокрема: «фінансова діяльність - діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства» (Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2009 року № 1541); «діяльність, що спричиняє зміни розміру та складу вкладеного капіталу та запозичень суб'єкта господарювання» (Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7). Звіт про рух грошових коштів).

Загальні засади публічної фінансової діяльності відображено в політиці держави щодо регулювання фінансової сфери щодо реалізації розподільчої, перерозподільної та контрольної функції фінансів. Це виражається переважно через *методи фінансової діяльності*. Методи, тобто способи здійснення фінансової діяльності держави, поділяють на три основні групи, що пов'язано з роллю та призначенням державних фінансів: 1) методи мобілізації фондів коштів; 2) методи розподілу фондів коштів; 3) методи використання фондів коштів.

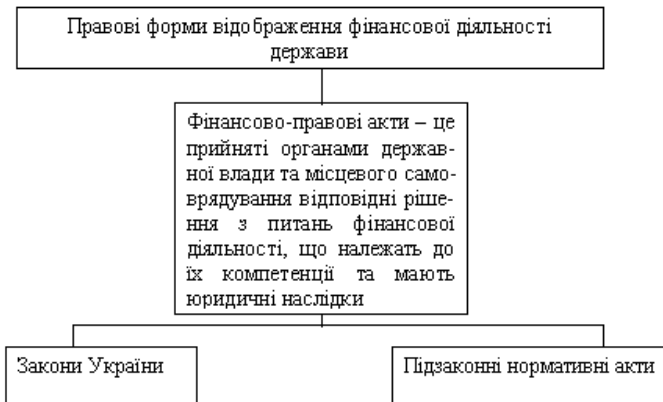
Фінансова система - це сукупність фінансових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню та використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави, тобто діяльності з приводу мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів для виконання завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування.

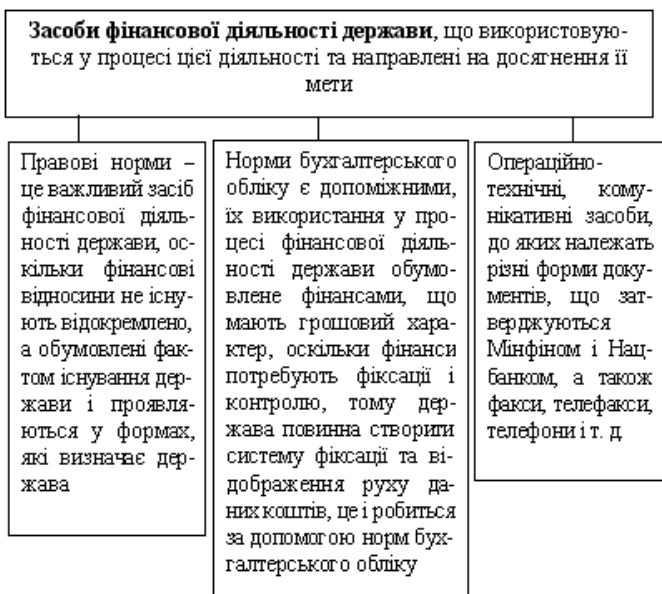
Мал. 1. Види фінансів

Мал.2 Функції фінансової діяльності

Мал. 3 Правові форми відображення фінансової діяльності держави

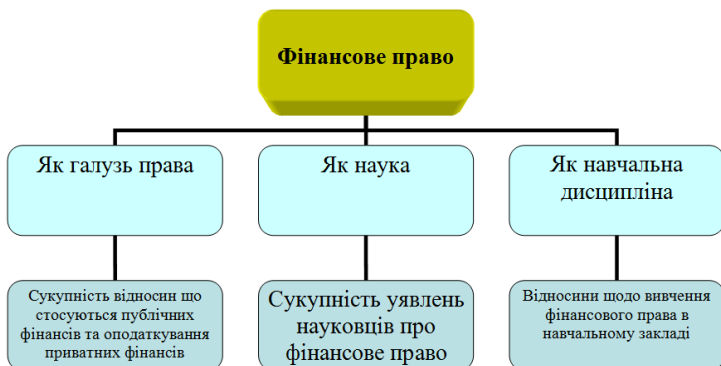

Мал.4. Засоби фінансової діяльності держави

ТЕМА №2. ФІНАНСОВЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

Здійснення публічної фінансової діяльності передбачає чітку урегульованість відносин руху публічних фінансових ресурсів. Предметом фінансового права в класичному розумінні є тільки відносини, що регулюють рух публічних фінансів, які утворюються у зв'язку з функціонуванням державних фінансів та фінансів місцевого самоврядування. Фінансове право також можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів суб'єктів публічного права. Саме на такому підході ґрунтується визначення предмета фінансово-правового регулювання, меж цієї галузі. **Фінансове право** - це публічна галузь права, яка містить сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі створення, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів коштів (фінансових ресурсів) держави та органів місцевого самоврядування (публічних фінансів), необхідних для реалізації їх завдань та функцій.

Фінансове право розглядають як галузь права, науку і навчальну дисципліну. Як галузь права фінансове право належить до публічних галузей.

Мал. 5 Фінансове право як галузь права, наука і навчальна дисципліна

Публічний характер впливає на предмет регулювання, особливості методу, які не властиві іншим галузям і цим виокремлюють частину однорідних суспільних відносин.

Ознаки відносини, які є предметом фінансового права:

- складаються у сфері публічної фінансової діяльності;
- об'єктом є фонди коштів держави і територіальних громад;
- держава (в особі уповноважених нею органів та осіб) визначає напрямки регулювання даних відносин;
- реалізуються в процесі руху грошових фондів публічного характеру.

Предметом фінансового права є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у сфері публічної фінансової діяльності.

Предмет фінансового права - суспільні відносини у сфері публічної фінансової діяльності з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

У фінансових правовідносинах простежуються державно-владна і майнова сторони. З одного боку, держава наділяє компетентні органи владними повноваженнями і контролює надходження коштів у бюджет, а з іншого - ці відносини регулюють формування власності держави, хоча спочатку й у специфічній грошовій формі. Рівень прояву владного характеру дає змогу визначити і специфіку правовідносин (за Ю. А. Ровинським). Головною особливістю методу регулювання цієї групи відносин є відсутність права оперативної самостійності суб'єктів. Права та обов'язки відносин регламентуються однозначно, без будь-яких варіантів і переважно владними приписами. Метод фінансово-правового регулювання - це сукупність засобів впливу з боку держави на учасників фінансово-правових відносин.

Основним методом фінансового права є імперативний, який проявляється у державно-владних приписах (вказівках) одному учаснику фінансових відносин з боку іншого. Цей останній виступає від імені держави чи місцевого самоврядування та наділений у зв'язку з цим відповідними повноваженнями. Для державно-владних приписів у сфері фінансової

діяльності характерні такі риси, як категоричність та відсутність оперативної самостійності. У нормах фінансового права жорстко закріплюються вимоги органу державної влади чи органу місцевого самоврядування в галузі фінансової діяльності.

Окрім методу владних приписів, фінансово-правовому регулюванню властиві й інші методи: узгодження, рекомендації, координації тощо. Найчастіше ці методи застосовуються не як самостійні, а в тому чи іншому поєднанні з основним методом фінансово-правового регулювання

Фінансове право як частина системи права України пов'язано з усіма галузями права, проте з окремими із них цей зв'язок є більш тісним. До таких галузей права належить конституційне право. Хоча предмет правового регулювання конституційного й фінансового права є різний, все ж таки фінансове право розвивається на базі норм конституційного права, конкретизуючи конституційно-правові положення стосовно регулювання фінансової діяльності держави й місцевого самоврядування.

Фінансове право пов'язане з адміністративним правом. Норми адміністративного права регулюють суспільні відносини публічного управлінського характеру. Стосовно фінансових правовідносин, то вони є управлінськими відносинами, оскільки діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування пов'язана з управлінням в галузі формування, розподілу та використання фондів коштів держави й місцевого самоврядування. Також для регулювання як адміністративно-правових відносин, так і фінансово-правових відносин використовується властивий публічному праву імперативний метод правового регулювання. Окрім того, охоронна функція фінансового права як галузі права реалізується і через інститут адміністративно-правової відповідальності. Доцільно також зазначити, що витoki фінансового права містяться саме в адміністративному праві. Наприкінці XIX ст. фінансове законодавство виділилося з адміністративного права в самостійну галузь права, яка доповнювала інші галузі публічного права, зокрема конституційне право, звідки вона вилучила частину (бюджетне право), й адміністративне право, з яким також була тісно пов'язана (місцеві фінанси, фінансова юрисдикція, організація управління фінансами).

Фінансове право пов'язане і з цивільним правом. Адже фінансові відносини є майновими відносинами, оскільки їх безпосереднім об'єктом є централізовані та децентралізовані фонди коштів. Цивільне право також регулює майнові відносини, проте між юридично рівними суб'єктами за допомогою диспозитивного методу правового регулювання. Незважаючи на різний метод і предмет правового регулювання вказаних галузей, є такі сфери фінансової діяльності, які впорядковуються одночасно як нормами фінансового, так і нормами цивільного права (наприклад, кредитні відносини, відносини у сфері страхування, грошового обігу, розрахунків тощо).

Можна говорити про тісний зв'язок фінансового права з іншими галузями права, зокрема кримінальним, екологічним, земельним, аграрним тощо.

З іншого боку, існує тісний взаємозв'язок фінансового права з економікою та загальною теорією фінансів. Понятійно-категорійний апарат останньої є базою для створення понятійно-категорійного апарату фінансового права.

Система фінансового права — це об'єктивно обумовлена внутрішня будова фінансового права, що полягає в єдності й узгодженості фінансово-правових норм, їх згрупуванні у фінансово-правові інститути та підгалузі.

Основними структурними елементами системи фінансового права є:

- 1) фінансово-правова норма як базовий структурний елемент;
- 2) фінансово-правовий інститут як сукупність фінансово-правових норм, які регулюють певну групу однорідних фінансово-правових відносин. Інститути фінансового права можна класифікувати:
- 3) підгалузь фінансового права як об'єднання інститутів фінансового права, що регулюють окремий вид фінансових правовідносин (наприклад, бюджетне право).

Фінансове право складається із Загальної та Особливої частин.

Загальна частина включає такі норми, які є спільними для всіх фінансово-правових відносин і становлять підґрунтя для регулювання правовідносин у сфері публічної фінансової діяльності. Норми Загальної частини визначають:

- поняття та зміст фінансів, публічної фінансової діяльності, її завдання, принципи, форми й методи здійснення;
- правовий статус суб'єктів фінансової діяльності;
- предмет і метод фінансового права, його поняття, систему й джерела;
- правову характеристику фінансових правовідносин та фінансово-правових норм, правові основи фінансового контролю.

Особлива частина фінансового права складається з норм, які регулюють окремі напрями фінансової діяльності держави й місцевого самоврядування, різні ланки фінансової системи, зокрема суспільні відносини в галузі:

- державного й місцевого бюджетів;
- державних і місцевих доходів та видатків; кошторисно-бюджетного фінансування;
- державного й муніципального кредиту, банківського кредитування (щодо задоволення публічного інтересу), державних гарантій;
- спеціальних цільових фондів коштів та обов'язкового державного страхування;
- валютного регулювання; грошового обігу й розрахунків;
- фінансів суб'єктів господарювання тощо.

Отже, норми Загальної частини фінансового права конкретизуються в його Особливій частині.

Джерела фінансового права — це правові форми зовнішнього вираження норм фінансового права. Фінансове право, з цієї точки зору, - це галузь законодавства, що є сукупністю нормативно-правових актів та інших джерел фінансового права, в яких фінансово-правові норми знаходять своє зовнішнє вираження.

У фінансових відносинах інтереси держави представляють органи, наділені нею владними повноваженнями – центральні органи виконавчої влади, які реалізують відповідний вид фінансової політики, спеціально створені органи фінансового контролю тощо. Іншими учасниками фінансових відносин можуть виступати як державні органи, організації, установи (наприклад, бюджетні організації), так і суб'єкти підприємницької діяльності та громадяни. Визначальною умовою для віднесення таких відносин саме до фінансових є наявність діяльності щодо мобілізації, розподілу або використання коштів централізованих та децентралізованих фондів.

Фінансово-правові норми - це загальнообов'язкові приписи публічних суб'єктів з приводу мобілізації, розподілу й використання коштів централізованих та децентралізованих фондів, що виражені у категоричній формі й забезпечені силою державного примусу.

Суб'єкти фінансового права - це юридичні й фізичні особи, які мають правосуб'єктність, а суб'єкт фінансових правовідносин - це реальний учасник цих правових відносин. Окрему групу суб'єктів фінансового права складають фінансові установи. В предметі фінансово-правового регулювання фінансові установи приватного права вивчаються тільки в контексті державного регулювання та контролю їх діяльності. Діяльність ж фінансових установ публічного права повністю підпадає під предмет фінансово-правового регулювання.

ТЕМА № 3. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Необхідною умовою реалізації політичних та соціально-економічних перетворень в Україні є поступове приведення державного управління до рівня європейських стандартів, забезпечення єдиного злагодженого механізму діяльності всіх органів влади. Оскільки контроль – одна з головних функцій державного управління та невід'ємний елемент суспільних відносин, то у процесі його нормативно-правового регулювання відбуваються постійні зміни.

Результати контрольних дій за останні роки свідчать про те, що масштаби тіньового перерозподілу грошових потоків, у тому числі бюджетних, мізерність доходів від державної власності й обсяги вивезення капіталів за межі України величезні, а схеми скоєння порушень стають «досконалішими». Це свідчить про те, що, незважаючи на велику кількість контрольних органів та служб, чинна система контролю в публічних відносинах далека від досконалості й характеризується слабкістю теоретичної та методичної бази, а також недоліками в організації контрольного процесу. На сьогодні законодавче визначення поняття «фінансового контролю» відсутнє. В науковій літературі цю категорію визначають як сукупність видів, форм і методів перевірки законності і доцільності здійснення фінансових операцій та реалізації на цій основі завдань фінансової політик. Фінансовий

контроль пов'язаний з реалізацією фінансової політики як безпосередньо, так і через контроль за фінансовою діяльністю окремих суб'єктів.

Фінансовий контроль визначають:

- як контроль за законністю та правильністю розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів в економічній сфері, а також за законністю надання інформації про фінансовий стан підприємства в розрізі всіх передбачених показників (Дікань Л.В.);

- як сукупність видів, форм і методів перевірки законності і доцільності здійснення фінансових операцій та реалізації на цій основі завдань фінансової політики (Опарін В. М.);

- як комплексну і цілеспрямовану фінансово-правову діяльність органів фінансового контролю або їх підрозділів чи представників, а також осіб, уповноважених здійснювати контроль, що базується на положеннях актів чинного законодавства (Гуцаленко Л. В. та інші). Він полягає у встановленні фактичного стану справ на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності і спрямований на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в ході формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів з метою ефективного соціально-економічного розвитку усіх суб'єктів фінансових правовідносин.

Основні функції контролю за реалізацією фінансової політики покладені на вищі органи законодавчої та виконавчої влади. Безпосередній контроль здійснюють Міністерство фінансів та спеціалізований незалежний орган — Рахункова палата. Завдання Рахункової палати більш важливі. Міністерство фінансів, розробляючи засади і напрями фінансової політики, контролює тільки їх реалізацію в системі органів виконавчої влади та в основному щодо виконання бюджетів. Рахункова палата має контролювати як обґрунтованість та доцільність здійснюваної фінансової політики, так і процес її реалізації. Хоча вона може здійснювати і детальні перевірки фінансової діяльності окремих суб'єктів, основна її увага зосереджена саме на контролі у сфері реалізації фінансової політики на мікро- і макрорівнях та у сфері міжнародних фінансових відносин.

Розвиток суспільства обумовив динамічні інтеграційні процеси у сфері публічного фінансового контролю, у тому числі шляхом створення різних міжнародних організацій, що працюють над розробкою єдиних вимог до фінансового контролю. Враховуючи глобальний та всеохоплюючий характер фінансів, процеси їх подальшої трансформації у зовнішньоторговельні відносини, міжнародна спільнота заснувала Міжнародну організацію вищих контрольних органів (INTOSAI), одним із завдань якої було виробити загальні принципи фінансового контролю, рекомендовані для застосування у практичній діяльності відповідних органів, та закріпити їх у національних законодавствах країн, що входитимуть до даної організації.

Об'єктом фінансового контролю виступає фінансова діяльність підприємницьких структур, бюджетних установ та організацій, фінансово-кредитних інститутів тощо, які здійснюють фінансову діяльність.

Публічний фінансовий контроль - це цілеспрямована діяльність суб'єктів публічного права, спрямована на додержання законності, фінансової дисципліни і раціональності у забезпеченні реалізації їх фінансової діяльності, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій суб'єктів фінансових відносин.

Виходячи із сучасної реальності та тих завдань, що стоять перед контролем, можна виділити такі основні принципи контролю як: об'єктивність, дієвість, гласність, систематичність, регулярність.

З урахуванням різноманітності змісту державного управління відбувається формування окремих *видів* контролю. Залежно від критерію, який є визначальним при класифікації на види, виділяють внутрішній та зовнішній контроль, відомчий (галузевий) і надвідомчий, загальний і спеціальний тощо. Види контролю за змістом: фінансовий, банківський податковий контроль, контроль за виконанням управлінських відносин.

Загалом, об'єктом публічного фінансового контролю виступає фінансова діяльність підприємницьких структур, бюджетних установ та організацій, фінансово-кредитних інститутів тощо, які здійснюють фінансову діяльність. *Предметом контролю* є фінансові операції, пов'язані зі створенням та використанням фондів коштів. Проте об'єкт фінансового контролю є значно ширшим, ніж просто перевірка фінансових ресурсів, оскільки в кінцевому підсумку відбувається контроль і за використанням матеріальних, природних, трудових ресурсів у ході опосередкування фінансовими відносинами процесів національного виробництва та перерозподілу.

Головним завданням публічного фінансового контролю є підтримка фінансової дисципліни, запобігання фінансовим правопорушенням та застосування заходів примусу за їх вчинення, *фінансова дисципліна* - це стан додержання органами державної влади й місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання всіх форм власності, об'єднаннями громадян, посадовими особами, громадянами України та іноземними громадянами встановлених законодавством та нормативно-правовими актами фінансово-правових норм. Фінансова дисципліна виражає одну зі сторін законності. Враховуючи взаємозв'язок здійснюваного фінансового контролю як з боку окремих підприємств, установ, організацій, так і з боку органів державної влади й місцевого самоврядування та їх посадових осіб, гарантується додержання законних прав обох сторін.

Контроль можна визначити як процес впливу контролюючого суб'єкта на підконтрольного щодо діяльності останнього для досягнення поставленої мети. Наприклад, відповідно до положення ч. 4 ст. 42 Конституції України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. В наукових працях аргументовано наявність багатьох видів контролю. Фінансовий контроль можна розглядати як вид контролю за сферою застосування. Фінансовий

контроль – це комплексна і цілеспрямована фінансово-правова діяльність органів фінансового контролю або їх підрозділів чи представників, а також осіб, уповноважених здійснювати контроль, що базується на положеннях актів чинного законодавства.

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»¹ (надалі для цієї теми – закон) визначає правові та організаційні засади здійснення цього виду контролю. Така редакція назви даного нормативно-правового акта встановлена з 16 жовтня 2012 року (стара назва: Закон України «Про Державну контрольно-ревізійну службу в Україні»). У Законі значна увага приділяється центральному органу виконавчої влади, який має забезпечувати здійснення державного фінансового контролю, головним завданням його діяльності, окремим методам здійснення контрольної діяльності (державний фінансовий аудит, інспектування, здійснення державних закупівель). Позитивним є визначення прав, обов'язків, відповідальності, правового становища та правового захисту службових осіб органу державного фінансового контролю, порядку взаємовідносин органу державного фінансового контролю з правоохоронними органами. Зокрема зазначено, що працівник органу державного фінансового контролю при виконанні покладених на нього обов'язків керується чинним законодавством і виконує вказівки своїх керівників. Ніхто інший, за винятком передбачених законодавством випадків, не вправі втручатися в діяльність службової особи органу державного фінансового контролю. Втручання в діяльність працівника органу державного фінансового контролю тягне за собою відповідальність, передбачену законодавчими актами (ст. 15 Закону). Відповідно до статті 13 Закону, дії або бездіяльність посадових осіб органу державного фінансового контролю можуть бути оскаржені в судовому або адміністративному порядку. Контроль за використанням публічних фінансів (публічний фінансовий контроль) виступає одним з важливих напрямків діяльності суб'єктів адміністративного права. Спеціальним видом даного контролю є бюджетний контроль та аудит. Відповідно до ст. 26 Бюджетного кодексу України² контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно до бюджетного законодавства. Метою бюджетного контролю є забезпечення: (1) оцінки управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту); (2) правильності ведення бухгалтерського обліку та достовірності фінансової і бюджетної звітності; (3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень; (4) проведення аналізу та

---

¹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>

² Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів; (5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави у процесі управління об'єктами державної власності; (6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

На основі аналізу положень Бюджетного кодексу України (ст.6) можна виділити такі види контролю за бюджетними коштами:

1. Парламентський контроль;
2. Внутрішній службовий контроль в системі виконавчої влади;
3. Муніципальний контроль за бюджетними коштами.

Стратегія реформування системи управління державними фінансами³ містить визначення напрямів розвитку системи управління державними фінансами для подальшого підвищення ефективності її функціонування через удосконалення нормативно-правового регулювання комплексу її складових та поглиблення координації діяльності органів державної влади, що здійснюють державну політику у сфері державних фінансів.

Сьогодні функції Головного контроль-ревізійного управління (Державної фінансової інспекції України) передано Міністерству фінансів України в структурі якого дану діяльність покладено на Державну аудиторську службу України (надалі – Держаудитслужба).

Згідно Положення про Державну аудиторську службу України⁴ (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 року), дана служба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Основними завданнями цього органу є:

- забезпечення формування і реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю;
- здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів;
- надання у передбачених законом випадках адміністративних послуг.

Держаудитслужба відповідно до покладених на неї завдань узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Кабінетові Міністрів України та здійснює контроль.

Контролює міністерства, інші органи виконавчої влади, державні фонди, фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування,

---

³ Електронний ресурс. – Режим доступу:

<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnp?docid=249797370>

⁴ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>

бюджетні установи, суб'єктів господарювання державного сектору економіки, а також підприємства, установи та організації, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно (підконтрольні установи); суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні.

Служба реалізує державний фінансовий контроль через здійснення:

- ⇒ державного фінансового аудиту;
- ⇒ перевірки державних закупівель;
- ⇒ інспектування (ревізії);
- ⇒ моніторингу закупівель;
- ⇒ контролю за станом внутрішнього аудиту;

Контроль здійснюється за:

- цільовим, ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів;
- досягненням економії бюджетних коштів і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), отриманих під державні (місцеві) гарантії;
- достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах під час складання планових бюджетних показників та відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів бюджетних зобов'язань відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі);
- відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів довгострокових зобов'язань за енергосервісом затвердженим в установленому порядку умовам закупівлі енергосервісу;
- дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів;
- дотриманням законодавства про державні закупівлі;
- веденням бухгалтерського обліку, а також складенням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі), кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету;
- станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності;
- виконанням функцій з управління об'єктами державної власності;
- станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів, станом внутрішнього контролю в інших підконтрольних установах;
- усуненням виявлених недоліків і порушень;

Державна аудиторська служба проводить оцінку управління бюджетними коштами, досягнення їх економії, стану фінансової і господарської діяльності, ефективності і результативності в діяльності підконтрольних установ, проводить оцінку достовірності фінансової звітності підконтрольних установ. Сприяє забезпеченню законного та ефективного використання державних і комунальних коштів та/або майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку та складення фінансової звітності суб'єктами господарювання державного сектору економіки, визначеними в установленому порядку.

Держаудитслужба також:

- вживає в межах повноважень, передбачених законом, заходів до усунення виявлених недоліків та запобігання їм у подальшому, а саме щодо аналізу стану дотримання фінансової та бюджетної дисципліни, виявлення причин та умов, що призвели до недоліків і порушень, підготовки рекомендації та пропозиції щодо їх усунення і запобігання їм у подальшому;

- подає рекомендації та пропозиції Кабінету Міністрів України, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування та керівникам підконтрольних установ;

- здійснює контроль за станом врахування і впровадження поданих рекомендацій та пропозицій;

- вживає в установленому порядку заходів до усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб, а саме:

- вимагає від керівників та інших осіб підприємств, установ та організацій, що контролюються, усунення виявлених порушень законодавства; здійснює контроль за виконанням таких вимог;

- звертається до суду в інтересах держави у разі незабезпечення виконання вимог щодо усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства з питань збереження і використання активів;

- застосовує заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, накладає адміністративні стягнення на осіб, винних у порушенні законодавства;

- передає в установленому порядку правоохоронним органам матеріали за результатами державного фінансового контролю у разі встановлення порушень законодавства, за які передбачено кримінальну відповідальність або які містять ознаки корупційних діянь;

- забезпечує участь представників Держаудитслужби в ревізійних комісіях господарських організацій, у яких корпоративні права держави перевищують 50 відсотків статутного капіталу;

- здійснює розгляд листів, заяв і скарг про факти порушення законодавства з фінансових питань та бюджетного законодавства, вживає згідно із законодавством відповідних заходів для їх усунення;

- подає щомісяця Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України і Мінфіну звіти про узагальнені результати контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

- отримує та аналізує звітність про результати діяльності підрозділів внутрішнього аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх міжрегіональних територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій;

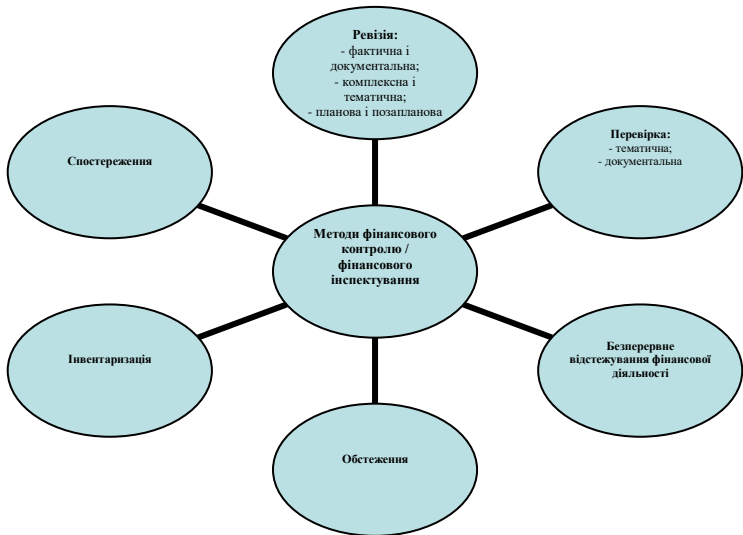
- здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Держаудитслужби;

- інформує громадськість про свою діяльність та стан реалізації державної політики у визначеній сфері;

- здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Держаудитслужби, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

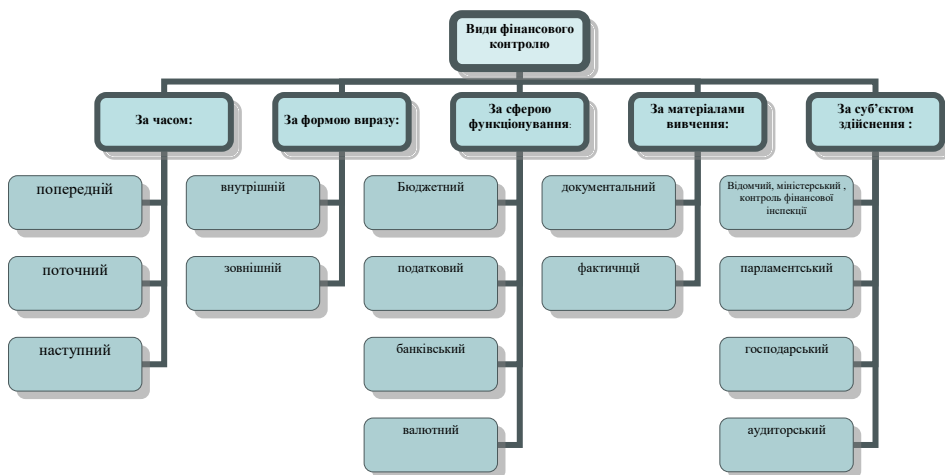
- здійснює міжнародне співробітництво з питань, що належать до компетенції Держаудитслужби;

- здійснює інші повноваження, визначені законом.

Мал. 6. Методи фінансового контролю

Мал. 7 Види фінансового контролю

Парламентський контроль – це передбачений Конституцією та законами України вид діяльності парламенту, народних депутатів та утворених парламентом органів, який полягає в одержанні інформації, її аналізі, здійсненні у визначених законом формах засобів реагування задля запобігання порушенням Конституції, законів України, інших актів Верховної Ради та притягнення до конституційно-правової відповідальності за їх порушення⁵.

Парламентський контроль у бюджетній сфері включає:

- безпосередній контроль Верховної Ради України;
- контроль Рахункової Палати⁶;
- контроль комітету Верховної Ради України з питань бюджету.

Контроль за виконанням закону про Державний бюджет України (за ст.161 Бюджетного кодексу України) здійснює Верховна Рада як безпосередньо, так і через Рахункову палату. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, щомісяця, не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним, подає Верховній Раді місячний звіт про виконання Державного бюджету України. Зведені показники місячних звітів про виконання бюджетів подаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну

⁵ Парламентський контроль: українські реалії та світовий досвід: матеріали науково-практичної конференції: Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України; Програма розвитку ООН в Україні «Доброчесність на практиці: програма врядування» – Київ, 2005 – с.9

⁶ Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/576-19>

політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, Верховній Раді не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним. Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України подається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, до Верховної Ради не пізніше ніж через 35 днів після закінчення звітного кварталу.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 квітня року, наступного за звітним. Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, у двотижневий строк з дня отримання відповідних висновків та пропозицій Рахункової палати готує та подає на розгляд Верховної Ради проект постанови щодо річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України. Розгляд звіту про виконання закону про Державний бюджет України (згідно статті 162 Бюджетного кодексу) відбувається за процедурою повного обговорення. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України у Верховній Раді представляє член Кабінету Міністрів України, відповідальний за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики. Із співдоповідями про виконання закону про Державний бюджет України виступають голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, та Голова Рахункової палати. На такому пленарному засіданні за процедурним рішенням Верховної Ради можуть бути заслухані головні розпорядники коштів державного бюджету щодо результатів виконання бюджетних програм за звітний період. За результатами розгляду Верховна Рада приймає рішення щодо річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Відповідно до Глави 17 Розділу 5 Бюджетного Кодексу, Верховна Рада України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства у процесі: (1) визначення Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період; (2) розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України; (3) внесення змін до закону про Державний бюджет України; (4) виконання закону про Державний бюджет України, у тому числі шляхом заслуховування звітів про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм); (5) розгляду річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України; (6) використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю Рахункової палати щодо виконання нею повноважень, визначених законом.

Як бачимо нормативно закріплено положення, що контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата. Верховна Рада також може прийняти процедурне рішення про здійснення Рахунковою

палатою позапланового заходу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) за ініціативою не менш як однієї депутатської фракції (депутатської групи). Таке питання не може розглядатися Верховною Радою більше одного разу протягом однієї чергової сесії Верховної Ради від однієї депутатської фракції (депутатської групи).

Контроль за проведенням таємних видатків здійснюється Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України. Звіти про проведені таємні видатки попередньо розглядаються Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони. Звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні.

Згідно ст.110 Бюджетного Кодексу, до повноважень Рахункової палати належить здійснення контролю за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України, у тому числі за утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу, ефективністю управління коштами державного бюджету, використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, що надаються з державного бюджету. Рахункова палата за підсумками кожного кварталу подає Верховній Раді України висновки про стан виконання закону про Державний бюджет України, а також пропозиції щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді.

Діяльність Рахункової палати регулюється Конституцією України та Законом України «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 № 576-VIII. В Законі зазначено, що Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Рахункова палата підзвітна Верховній Раді України та регулярно її інформує про результати своєї роботи, є державним колегіальним органом; юридичною особою, має печатку із своїм найменуванням і зображенням Державного Герба України.

Діяльність Рахункової палати ґрунтується на принципах законності, незалежності, об'єктивності, безсторонності, гласності та неупередженості. Рахункова палата є організаційно, функціонально та фінансово незалежною, самостійно планує свою діяльність. Незалежність Рахункової палати забезпечується: (1) встановленим Конституцією України і Законом порядком призначення на посади та звільнення з посад членів Рахункової палати; (2) визначеними цим Законом та іншими законами України гарантіями діяльності Рахункової палати; (3) особливим порядком організаційного забезпечення діяльності Рахункової палати, встановленим законом.

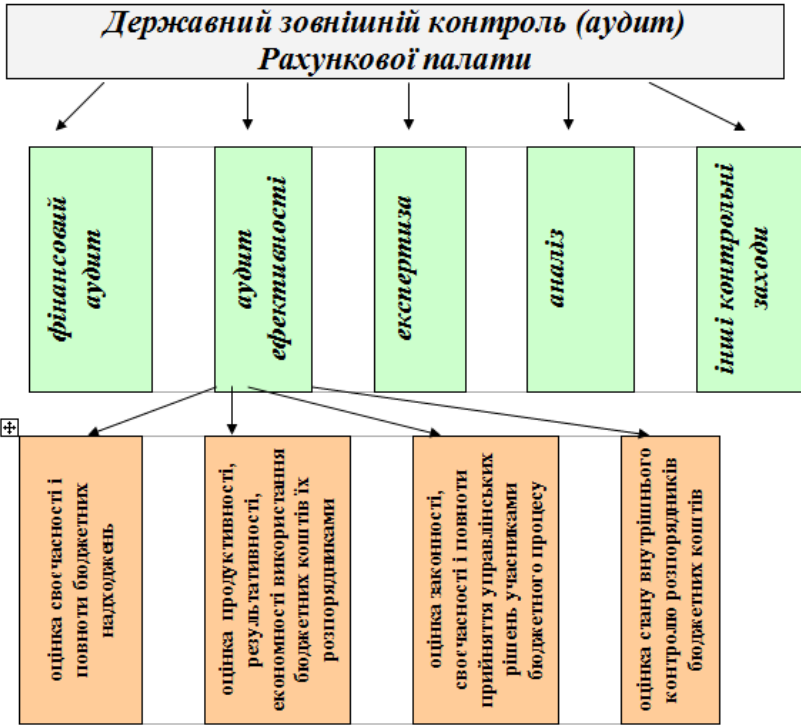
Рахункова палата під час здійснення своїх повноважень є незалежною від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Незаконне втручання у здійснення Рахунковою палатою наданих законом повноважень забороняється і тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій та громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб у діяльність Рахункової палати забороняється. Припинення повноважень Верховної Ради України не може бути підставою для припинення повноважень членів Рахункової палати.

Рахункова палата застосовує у своїй діяльності основні принципи діяльності Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), Європейської організації вищих органів фінансового контролю (EUROSAI) та Міжнародні стандарти вищих органів фінансового контролю (ISSAI) в частині, що не суперечить Конституції та законам України.

Повноваження, покладені на Рахункову палату Конституцією України, здійснюються через провадження заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту). Він забезпечується Рахунковою палатою шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів. Фінансовий аудит полягає у перевірці, аналізі та оцінці правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану справ щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства при здійсненні операцій з бюджетними коштами. Аудит ефективності передбачає встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів. Види контролю (аудиту) Рахункової палати зображено на малюнку 8.

Оцінка продуктивності використання бюджетних коштів передбачає встановлення співвідношення між результатами діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів і використаними для досягнення таких результатів коштами бюджету. Результативність використання бюджетних коштів передбачає встановлення ступеня відповідності фактичних результатів діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів запланованим результатам.

Мал.8 Види контролю (аудиту) Рахункової палати

Оцінка економічності використання бюджетних коштів передбачає встановлення стану досягнення розпорядником та одержувачем таких коштів запланованих результатів за рахунок використання мінімального обсягу бюджетних коштів або досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

Комітет Верховної Ради України - орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. Комітет відповідальний перед Верховною Радою України і підзвітний їй. Діяльність комітетів координує Голова Верховної Ради України⁷. Комітети Верховної Ради України здійснюють такі функції: (1) законопроектну; (2) організаційну; (3) контрольну. Контрольна функція комітетів полягає в: аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до

⁷ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80>

предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; участі за дорученням Верховної Ради України у проведенні «Дня Уряду України»; контролі за виконанням Державного бюджету України в частині, що віднесена до предметів їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом; організації та підготовці за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань; організації та підготовці слухань у комітетах; підготовці та поданні на розгляд Верховної Ради України запитів до Президента України від комітету; взаємодії з Рахунковою палатою; взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; направленні матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам.

До повноважень Комітету Верховної Ради України з питань бюджету належать:

1) підготовка питання щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період та попередній розгляд проекту закону про Державний бюджет України;

2) надання до поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектів висновків щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини;

3) попередній розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та підготовка проекту рішення щодо цього звіту для розгляду Верховною Радою України;

4) попередній розгляд інформації Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Казначейства України, інших центральних органів виконавчої влади про стан виконання закону про Державний бюджет України протягом відповідного бюджетного періоду;

5) взаємодія з Рахунковою палатою (включаючи попередній розгляд висновків і пропозицій Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства).

За зверненням Комітету Верховної Ради України з питань бюджету органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування надають інформацію про державний бюджет та місцеві бюджети, необхідну йому для підготовки та попереднього розгляду бюджетних питань. Комітети Верховної Ради України беруть участь у попередньому розгляді питання щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період та проекту закону про Державний бюджет України, а також попередньо розглядають питання про виконання Державного бюджету України (включаючи висновки і пропозиції Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства) в частині, що віднесена до компетенції комітетів.

Парламентський бюджетний контроль здійснюється в Україні як безпосередньо Верховною Радою України, так і спеціально створеним в її складі комітетом з питань бюджету, а також незалежним зовнішнім

контролюючим органом, який здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням від імені Верховної Ради України – Рахунковою палатою.

ТЕМА № 4. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Послуги — це діяльність щодо задоволення певних потреб особи, яка здійснюється за її ініціативою та на прохання цієї особи. Поняття «послуга» та основи правової конструкції її надання запозичені в публічно-правові відносини з приватних і активно використовується, свідченням цього є прийняття навіть окремих законів (Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг⁸, Про адміністративні послуги⁹, Про житлово-комунальні послуги¹⁰).

Згідно Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001, **фінансові послуги** - операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Ринки фінансових послуг - сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Посередницькі послуги на ринках фінансових послуг - діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб - підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Фінансові послуги відповідно до положень Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» надаються суб'єктами господарювання на підставі договору.

Договір, якщо інше не передбачено законом, повинен містити:

- 1) назву документа;
- 2) назву, адресу та реквізити суб'єкта господарювання;

---

⁸ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

⁹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>

¹⁰ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>

- 3) прізвище, ім'я і по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, та її адресу;
- 4) найменування, місцезнаходження юридичної особи;
- 5) найменування фінансової операції;
- 6) розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків;
- 7) строк дії договору;
- 8) порядок зміни і припинення дії договору;
- 9) права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- 9-1) підтвердження, що інформація про фінансову послугу (ст.12), надана клієнту;
- 10) інші умови за згодою сторін;
- 11) підписи сторін.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, встановлює додаткові вимоги до договорів про надання фінансових послуг фізичним особам, якщо це не врегульовано законом.

При укладенні договору юридична або фізична особа мають право вимагати у суб'єкта підприємницької діяльності надання балансу або довідки про фінансове становище, підтвержені аудитором (аудиторською фірмою), а також бізнес-план, якщо інше не передбачено законодавством України.

Фінансовим установам забороняється в односторонньому порядку збільшувати розмір процентної ставки або інших платежів, передбачених кредитним договором або графіком погашення боргу, за винятком випадків, встановлених законом.

Фінансовим установам забороняється вимагати дострокового погашення несплаченої частини боргу за кредитом та розривати в односторонньому порядку укладені кредитні договори у разі незгоди позичальника із пропозицією фінансової установи збільшити процентну ставку або інший платіж, передбачений кредитним договором або графіком погашення боргу.

Підстави, порядок та правові наслідки припинення дії договорів про надання фінансових послуг визначаються цивільним законодавством, законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг, а також укладеними відповідно до них договорами.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансовими вважаються такі послуги:

1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків. Варто зазначити, що кліринг - механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та

зобов'язань (ст.1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»¹¹; основні форми забезпечення розрахунків визначено в Наказі Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про форму та зміст розрахункових документів, Порядку подання звітності, пов'язаної із використанням книг обліку розрахункових операцій (розрахункових книжок), форми № ЗВР-1 Звіту про використання книг обліку розрахункових операцій (розрахункових книжок)»¹² (*форми безготівкових розрахунків детально розглядаються у темі грошовий обіг та розрахунки*);

2) довірче управління фінансовими активами. Фінансові активи - кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів (ст.1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»); під фінансовим активом розуміють також: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства (за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», яке затверджене Наказом Міністерства фінансів України¹³). Загальні засади правового оформлення довірчого управління фінансовими активами передбачені положеннями про договір довірчого управління майном (ст.1012 Цивільного кодексу України¹⁴;

3) діяльність з обміну валют (регулюється Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, яка затверджена Постановою Правління Національного Банку України¹⁵) (*щодо поняття валюти детальніше зазначено в темі «валютне регулювання»*);

4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; (оформляється договором з однойменною назвою, в практиці переважає залучення фінансових активів від юридичних осіб, рідше – фізичних осіб – підприємців. По факту, коли мова йде про валютний фінансовий актив, це «обернений» кредитний договір, де боржником виступає фінансова установа, а кредитором – інший суб'єкт. Щодо фізичних осіб – у них переважають фінансові активи у грошовій формі, і такий договір застосовується рідко, в основному надається перевага депозитним договорам (повернення яких гарантується Фондом гарантування вкладів, а в державних банках – державою);

---

¹¹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

¹² Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0220-16/paran27#n27>

¹³ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

¹⁴ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

¹⁵ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0021-03>

5) **фінансовий лізинг.** За договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) (ст.806 Цивільного кодексу України). Фінансовий лізинг - це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) (ст. 1 Закону України «Про фінансовий лізинг»¹⁶);

6) **надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту.** Фінансовий кредит - кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент (ст.1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»); за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками (ст. 1046 Цивільного кодексу); за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст.1054 Цивільного кодексу); *(детальніше розглядається в темі «фінансово-правове регулювання страхування та кредитування»);*

7) **надання гарантій та поручительств.** Суть гарантії та поруки зводиться до того, що суб'єкт, якому вона надана має право на задоволення своїх вимог гарантом (чи поручителем) у разі, якщо боржник не виконає належним чином своє зобов'язання. За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку (ст. 560 Цивільного кодексу). Гарантія може надаватися не будь-якою особою, а виключно банком, страховою організацією або іншою фінансовою установою. Для поручительства таких обмежень не встановлено, поручителем може бути будь-хто. Окремим видом є державна гарантія, зокрема в

---

¹⁶ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>

Бюджетному кодексі зазначено, що вона може надаватись за кредитними зобов'язаннями органів державної влади та місцевого самоврядування.

8) переказ коштів. Визначається як рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Ініціатор та отримувач можуть бути однією і тією ж особою. Документ на переказ - електронний або паперовий документ, що використовується суб'єктами переказу, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами - учасниками платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів (ст.1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»¹⁷);

9) послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення. Страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів (ст.1 Закону України «Про страхування»¹⁸). Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених Законом; другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом; третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення (ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»¹⁹); *(детальніше розглядається в темі «фінансово-правове регулювання страхування та кредитування»);*

10) професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню. Цінним папером є документ установленої форми з

---

¹⁷ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

¹⁸ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

¹⁹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ст.3 Закону України «про цінні папери та фондовий ринок»²⁰). Фондовий ринок (ринок цінних паперів) - сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів) (ст.2 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»). Професійні учасники фондового ринку - юридичні особи, утворені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, які на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України. Національна комісія з державного регулювання ринків фінансових послуг веде Державний реєстр фінансових установ або реєстр осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги. За кордоном для визначення професійної діяльності на фондовому ринку застосовують поняття брокера (від англ. broker - «маклер») – окрема особа (або фірма), що спеціалізується на посередницьких біржових операціях; за що отримує винагороду у вигляді певного відсотка від суми операції. Професія брокера для України досить нова;

11) факторинг. п. 6 ч. 2 ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» факторинг визначається як придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, з прийняттям набувачем ризику виконання таких вимог та прийому платежів. За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (ст.1077 Цивільного кодексу України²¹);

11-1) адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах. Це фінансова послуга, що надається ліцензіатом і передбачає залучення грошових коштів учасників групи, об'єднання цих коштів з метою придбання та розподілу товарів між учасниками групи. Група (в даному випадку) - наперед визначена кількість учасників, періодичні платежі яких об'єднуються ліцензіатом для придбання товару кожному її учаснику. Договір про надання послуг з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групі - укладений в письмовій формі договору, за яким одна сторона (ліцензіат) за винагороду зобов'язується забезпечити придбання певного товару другій стороні (учаснику групи) за рахунок об'єднаних

---

²⁰ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

²¹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page17>

періодичних платежів учасників групи, а друга сторона зобов'язується сплатити поточну ціну цього товару шляхом внесення періодичних платежів та винагороду ліцензіату (п. 1.2 Ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах, затверджених Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг 09.10.2012 № 1676²²);

12) управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операцій з нерухомістю»²³. Договір управління майном - договір, за яким установник управління передає управителю у довірчу власність майно з метою досягнення визначених ним цілей та встановлює обмеження щодо окремих дій управителя з управління цим майном. За вищезазначеним Законом договором управління майном для фонду фінансування будівництва є договір про участь у фонді фінансування будівництва, а для фонду операцій з нерухомістю та системи будівництва - договір про придбання сертифікатів фонду операцій з нерухомістю;

13) операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів. Іпотечний актив - право вимоги за забезпеченим іпотекою грошовим зобов'язанням боржника (ст.2 Закону України «Про іпотечні облігації»²⁴. Іпотека - вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку»²⁵. Заставні можуть забезпечувати випуск іпотечних цінних паперів - іпотечних облігацій і іпотечних сертифікатів. Емітентом (тим, хто випускає) іпотечних цінних паперів можуть бути банки та інші фінансові установи, які мають право на провадження такого виду діяльності відповідно до закону. Порядок випуску та обігу іпотечних цінних паперів встановлюється законом (ст. 31 Закону України «Про іпотеку»²⁶);

14) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»²⁷. Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену статтею 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність». До банківських послуг належать: (1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів

---

²² Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1805-12>

²³ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/978-15>

²⁴ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3273-15>

²⁵ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/898-15>

²⁶ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/898-15/page2>

²⁷ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; (2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу); (3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється Національним банком України. Банк зобов'язаний повідомити Національний банк України про укладені ним агентські договори. Національний банк веде реєстр комерційних агентів банків та встановлює вимоги до них. Банк має право укласти агентський договір з юридичною особою, яка відповідає встановленим Національним банком України вимогам.

Фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами - підприємцями. **Фінансова установа** - юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України.

Державне регулювання ринків фінансових послуг - здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам.

В діяльності фінансових установ контроль визначено як можливість здійснювати вирішальний вплив на управління та/або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння однією особою самостійно або разом з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння можливість здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином; спільний контроль - розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до договору про спільну діяльність. Контролером відповідно є фізична особа або юридична особа, щодо якої не існує контролерів - фізичних осіб та яка має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або

діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння самостійно або спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином.

За контролюючим впливом виділяють материнську компанію - юридична особа, яка контролює іншу юридичну особу (дочірню компанію).

Фінансові установи в Україні діють відповідно до Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» з урахуванням норм законів України, які встановлюють особливості їх діяльності.

Дія Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» *не поширюється на*: діяльність в Україні фінансових установ, які мають статус міжурядових міжнародних організацій; діяльність Державного казначейства України та державних цільових фондів; діяльність Експортно-кредитного агентства, утвореного Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту».

Фінансова установа - юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України;

Види фінансових установ та їх об'єднань:

- кредитна установа - фінансова установа, яка відповідно до закону про діяльність відповідної фінансової установи має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик;

- фінансова група - банківська група, небанківська фінансова група. Небанківська фінансова група - група юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій небанківська фінансова установа (небанківські фінансові установи) здійснює переважну діяльність; учасники небанківської фінансової групи - банки та інші фінансові установи, небанківська фінансова холдингова компанія, компанії з надання допоміжних послуг, які мають спільного контролера.

- фінансова холдингова компанія - юридична особа, основним видом діяльності якої є участь у статутному капіталі юридичних осіб, та діяльність фінансових установ, які є її дочірніми та/або асоційованими компаніями, є основною. Небанківська фінансова холдингова компанія - фінансова холдингова компанія, переважною діяльністю фінансових установ, які є її дочірніми та асоційованими компаніями, є небанківська;

- афілійована особа - юридична особа, в статутному (складеному) капіталі якої фінансова установа має істотну участь або яка має істотну участь у статутному (складеному) капіталі фінансової установи;

Діяльність фінансових установ є основною, якщо сукупне середньоарифметичне значення їх активів за останні чотири звітних періоди (квартали) становить 80 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх дочірніх та асоційованих компаній за цей період.

Пов'язана особа - керівник фінансової установи, член наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівник підрозділу внутрішнього аудиту; керівник юридичної особи, яка має істотну участь у фінансовій установі; споріднена особа фінансової установи; афілійована особа фінансової установи; керівник, контролер спорідненої особи фінансової установи; керівник, контролер афілійованої особи фінансової установи; члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи (членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік (дружина), діти або батьки як фізичної особи, так і її чоловіка (дружини), а також чоловік (дружина) будь-кого з дітей або батьків фізичної особи); юридична особа, в якій члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи, є керівниками або контролерами.

Споріднена особа - юридична особа, яка має спільних з фінансовою установою власників істотної участі.

Цікавим для аналізу є наявність законодавчого визначення ділової репутації та корпоративного управління фінансових установ. Ділова репутація - сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи - також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особи судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку. Корпоративне управління - система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також

розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством;

Небанківська фінансова холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками небанківської фінансової групи, входять до складу небанківської фінансової групи. Переважна діяльність у цій групі здійснюється небанківською фінансовою установою (небанківськими фінансовими установами), якщо середньоарифметичне значення активів за останні чотири звітних квартали небанківської фінансової установи (небанківських фінансових установ) становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період.

ТЕМА № 5. БЮДЖЕТНЕ ПРАВО

Однією з характерних рис державного управління у промислово розвинутих демократичних країнах є загальнодержавна бюджетна система та власний бюджет.

Термін «бюджет» походить від давньофранцузького - шкіряний мішок, сумка. З норманським завоюванням цей термін проник до Англії, де став одним з термінів, що використовувався парламентом у процесі формування державної скарбниці та витрачання коштів з неї. В означений день канцлер Казначейства Англії відкривав свій бюджет, тобто сумку, у якій містилися папери або рахунки, в сучасному розумінні - проголошував законопроект, у якому він, незабаром після закінчення фінансового року, викладав перед Палатою громад минулорічні фінансові результати та кошторис доходів і видатків на наступний період. Ці документи уряд давав на схвалення парламенту. Лише з кінця XVIII ст. бюджетом став називатися і той документ, який містив розподіл доходів і видатків та затверджувався представницьким органом.

Річний бюджет є основою організації державних фінансів та впливає на організацію місцевих фінансових потоків, а процедури ведення фінансових справ залежать від . Бюджетний документ відображає рішення у відповідних сферах державних та приватних фінансів, у тому числі витрат. Він уособлює й пояснює фінансово-бюджетну політику уряду й те, як ця політика впливає на напрям і темпи зростання основних показників економіки, включаючи рівні цін, зайнятість і процентні ставки. Водночас обговорення бюджету і підготовчі заходи, що їм передують, є надзвичайно важливим засобом розробки політики за участю громадськості, який визначає роль уряду у житті держави. Бюджетний цикл є організаційною основою контролю і впорядкування державних фінансів, а також підвалиною підзвітності всіх ланок уряду.

Сучасна організація державних фінансів є наслідком майже двохсотрічного розвитку після свідомого розриву зі старими, добюджетними

системами. Концепція бюджету, у ХІХ ст. майже всюди прийнята західним світом, була однією з цілої низки реформ, таких як загальне виборче право, податки на прибутки громадян та корпорацій, підзвітність урядового апарату і програми соціального забезпечення.

Бюджет в економічному розумінні являє собою сукупність грошових відносин між державою і юридичними та фізичними особами з приводу формування і використання централізованого фонду коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій. Основним джерелом формування бюджету є ВВП. Як зазначають науковці, права держави в його розподілі ґрунтуються на двох чинниках:

1) на виконанні нею зазначених суспільних функцій, оскільки централізація частини ВВП у бюджеті є, по суті, платою суспільства за виконання державою її функцій;

2) держава може брати участь у розподілі ВВП як один із суб'єктів його створення, будучи власником засобів виробництва у державному секторі, тобто виконуючи підприємницьку діяльність.

За формою прояву бюджет є основним фінансовим планом, в якому відображається діяльність держави та місцевих органів. У такому розумінні бюджет посідає провідне місце у діяльності держави, оскільки визначає її можливості і пріоритети, її роль і форми реалізації закріплених за державою функцій, фактично, бюджет, який являє собою баланс доходів і видатків, відображає соціально-економічну, міжнародну, управлінську, оборонну та фінансову політику.

За матеріальним змістом бюджет становить централізований фонд коштів держави. Обсяг бюджету - це річна сума коштів, що проходять через цей фонд. Бюджет - це не стала категорія, навпаки, він перебуває у постійному русі, оскільки щоденно до нього через Єдиний казначейський рахунок надходять кошти і здійснюється фінансування видатків. Проте бюджет є чимось набагато більшим, ніж просто сума кількісних показників. Завдяки йому фінансуються національні програми, у тому числі пов'язані із соціальним забезпеченням населення. Він є засобом вкладення держави капіталів у своє майбутнє як шляхом матеріального будівництва, скажімо, прокладанням автострад, так і через удосконалення якісного складу населення, як, наприклад, фахова підготовка й освіта. Це один з важливих інструментів, доступних урядові, для регулювання економічної діяльності і стабілізації доходів громадян.

У зв'язку з постійним рухом та завданнями, які має бюджет як основний фінансовий план держави, необхідна чітко налагоджена система управління бюджетом, щоб забезпечити своєчасне й повне надходження доходів, та раціонального, цільового й ефективного використання коштів. Саме в цьому аспекті виникає юридичне значення бюджету у вигляді нормативно-правового закріплення бюджетних повноважень суб'єктів бюджетних відносин. Бюджет, затверджений на рівні закону на поточний бюджетний період, надає фінансовій діяльності органів виконавчої влади обов'язкового

характеру, оскільки приписи закону мають конкретно-адресний характер і зобов'язують ці органи їх виконувати. Закон про бюджет покладає на орган виконавчої влади обов'язок зібрати певну суму коштів і дозволяє витратити зібрані кошти на фінансування видатків, пов'язаних із забезпеченням виконання функцій держави.

Політичне значення бюджету полягає в тому, що законодавчий орган своїм волевиявленням затверджує обсяг видатків та доходів бюджету на планований рік і цим ставить уряд під свій контроль. Бюджет є документом, що обмежує і розподіляє фінансові ресурси, які уряд використовуватиме для надання допомоги і послуг з метою поліпшити добробут народу. Бюджет є результатом компромісу між альтернативними поглядами на бажані масштаби і характер діяльності уряду. Такі самі риси характерні і для муніципальних фінансів. Державному бюджету належить центральне місце в системі державних фінансів. Він охоплює всі сфери економічної діяльності держави. За своєю сутністю бюджет характеризує фінансове становище держави. *Головне призначення державних фінансів* - через різноманітні фінансові інституції сприяти успішному економічному і соціальному розвитку держави, забезпеченню прав і свобод людини. Досягають цього через методи і форми мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави та використання їх на цілі розвитку економіки, забезпечення соціальних гарантій населенню, утримання армії, органів усіх ланок влади. Сукупність зазначених форм і методів дістала назву *фінансового механізму системи управління в державі*. Від того, наскільки він досконалий, залежать темпи економічного і соціального розвитку, добробут громадян. Важливе значення має те, скільки фінансових ресурсів від загальної їх кількості, створюваних у державі, вона акумулює у своєму розпорядженні і на які цілі використовує. Проте ці загальні показники ще не забезпечують повної характеристики ефективності фінансового механізму.

У сфері мобілізації, розподілу й використання централізованих фондів коштів дістає відображення бюджетна політика. *Бюджетна політика* - це діяльність органів державної влади щодо формування бюджету держави, його збалансування, розподілу й перерозподілу бюджетних ресурсів та забезпечення всеохоплюючого контролю за їх використанням. Залежно від структури бюджетних видатків така політика має соціальне, економічне або військове спрямування. В Україні згідно з Конституцією бюджетна політика повинна мати соціально-економічне спрямування. Базуючись на нормах чинного законодавства, в першу чергу Основного Закону та Бюджетного кодексу, державна влада, втілюючи бюджетну політику, визначає засади бюджетного устрою країни та побудову її бюджетної системи, а також організацію міжбюджетних відносин.

регулюють фінансові відносини, які виникають у зв'язку з бюджетною діяльністю, тобто утворенням, розподілом та використанням коштів державного та місцевих бюджетів.

Відповідно до ст.2 Бюджетного кодексу України²⁸, **бюджет** - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду; **бюджетна класифікація** - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

До місцевих бюджетів відносять бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджети місцевого самоврядування - бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

Призначення бюджету в державі виявляється через систему економічних відносин, зокрема між державою і підприємницькими структурами у процесі мобілізації доходів, нагромаджень і фінансування з бюджету; між державою і населенням у процесі розподілу і перерозподілу валового національного продукту; між ланками бюджетної системи при бюджетному регулюванні. Дослідження та аналіз структури зазначених відносин дає можливість зрозуміти економічний зміст бюджету, його правове значення, глибше виявити його роль у розподільчих процесах і економіці держави в цілому. На цих засадах формується і проводиться цілеспрямована бюджетна політика.

Бюджетно-правові норми - складова частина фінансового права. Їх характеризують ті самі особливості, що й фінансові норми: категоричний характер імперативності, відсутність оперативної самостійності для учасників бюджетних відносин. Бюджетно-правові норми регулюють відносини при формуванні бюджетної системи, розподілі доходів і видатків між окремими ланками бюджетної системи та здійсненні міжбюджетних трансфертів, а також визначають правову регламентацію бюджетного процесу та компетенцію його учасників. Отже, *бюджетні правовідносини* - це суспільні відносини, врегульовані бюджетно-правовими нормами і пов'язані з розподілом та витрачанням ресурсів, акумульованих бюджетною системою країни.

Бюджетно-правові норми визначають права та обов'язки суб'єктів бюджетних відносин, вказують на обставини, за яких учасники цих відносин стають носіями конкретних прав та обов'язків, і передбачають наслідки, які настають у разі невиконання вимог, встановлених цими нормами.

---

²⁸ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Дефіцит бюджету - це сума, на яку рівень видатків бюджету перевищує рівень надходжень. Бюджетний дефіцит - явище майже постійне в економіці кожної держави, тому важливе значення мають його розміри і методи ліквідації.

Профіцит бюджету - це перевищення доходів бюджету над його видатками. Чинне законодавство передбачає, що профіцит бюджету затверджується виключно з метою погашення основної суми боргу.

Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави.

Бюджетні повноваження - це права та обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування у галузі бюджетної діяльності, що визначаються Бюджетним кодексом України, щорічними законами про Державний бюджет, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами, рішеннями місцевих рад та локальними актами.

Бюджетне право – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають, змінюються і припиняються у зв'язку з бюджетною діяльністю.

Правові інститути бюджетного права:

- бюджетний устрій;
- бюджетний процес держави;
- бюджетний процес місцевого самоврядування.

Бюджетний устрій включає в себе норми щодо організації і принципів побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язку між окремими ланками бюджетної системи.

Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою і адміністративно-територіального поділу України.

Згідно ст. 81 Бюджетного Кодексу²⁹, *міжбюджетні відносини* – відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень. На основі прямої вказівки в бюджетному законодавстві розмежовують видатки, які здійснюються з державного бюджету та місцевих бюджетів (ст.ст. 87, 89-91 Бюджетного кодексу).

Відповідно до ст. 93 Бюджетного кодексу, місцева рада може передати кошти на здійснення окремих видатків місцевих бюджетів іншій місцевій раді у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету.

---

²⁹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Передача коштів між місцевими бюджетами здійснюється на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору. Усі договори про передачу коштів між місцевими бюджетами згідно з такими рішеннями укладаються до 1 серпня року, що передує плановому.

Якщо на території міста (республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), району недостатньо бюджетних установ, інших суб'єктів господарювання комунальної власності, які забезпечують надання гарантованих послуг, в обсязі, визначеному фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості (фінансовий норматив бюджетної забезпеченості визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг тощо), обрахований обсяг видатків на здійснення цих послуг враховується при визначенні міжбюджетного трансферту бюджету, з якого утримуються бюджетні установи, що надають гарантовані послуги. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів коригуються коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг залежно від: (1) кількості населення та споживачів гарантованих послуг; (2) соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей (з часу їх визначення) адміністративно-територіальних одиниць. Коригуючі коефіцієнти затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Міжбюджетні відносини виникають між бюджетами (між державним бюджетом і місцевим бюджетом, між місцевими бюджетами); здійснюються у формах міжбюджетних трансфертів (субвенцій, дотацій), місцевих запозичень, гарантійних відносин, кредитних відносин, програмно-цільового фінансування, кошторисно-бюджетного фінансування, тощо. Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу, міжбюджетні трансферти - кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого; субвенції - міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Місцеве запозичення - операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету. Міжбюджетні відносини між місцевими бюджетами Автономної Республіки Крим регулюються у порядку, затвердженому Радою міністрів Автономної Республіки Крим.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад (крім виконавчих органів рад, для бюджетів територіальних громад яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі подають відповідно районним або міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів, визначених з урахуванням вимог щодо подання бюджетних запитів.

Місцевий борг - загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення.

Бюджет може складатися із загального та спеціального фондів. Складовими частинами загального фонду бюджету є:

1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);

4) фінансування загального фонду бюджету.

Складовими частинами спеціального фонду бюджету є:

1) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;

2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);

4) фінансування спеціального фонду бюджету.

Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на такі групи:

перша група - надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством;

друга група - інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

У складі першої групи виділяються такі підгрупи:

підгрупа 1 - плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю;

підгрупа 2 - надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності;

підгрупа 3 - плата за оренду майна бюджетних установ;

підгрупа 4 - надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна).

У складі другої групи виділяються такі підгрупи:

підгрупа 1 - благодійні внески, гранти та дарунки;

підгрупа 2 - кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання

цільових заходів, у тому числі заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб;

підгрупа 3 - кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право; кошти, що отримують державні і комунальні вищі навчальні заклади, наукові установи та заклади культури як відсотки, нараховані на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору для розміщення власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;

підгрупа 4 - кошти, отримані від реалізації майнових прав на фільми, вихідні матеріали фільмів та фільмокопій, створені за бюджетні кошти за державним замовленням або на умовах фінансової підтримки.

Власні надходження бюджетних установ використовуються на:

покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю (за рахунок надходжень підгрупи 1 першої групи);

організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 2 першої групи);

утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 3 першої групи);

ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти (за рахунок надходжень підгрупи 4 першої групи);

господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв (за рахунок надходжень підгруп 2 і 4 першої групи);

організацію основної діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгруп 1, 3 і 4 другої групи);

виконання відповідних цільових заходів (за рахунок надходжень підгрупи 2 другої групи).

За загальним правилом до загального фонду бюджету включаються всі доходи, всі видатки за рахунок надходжень до загального фонду бюджету, а також фінансування загального фонду. Фактично за рахунок коштів загального фонду фінансуються поточні потреби держави. Кошти, що мобілізуються до загального фонду бюджету, не мають конкретного цільового призначення - вони формують централізований фонд держави, за рахунок якого уряд фінансує державні потреби, передбачені поточними фінансовими планами.

До спеціального фонду бюджету включаються: бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень; гранти та

дарунки, одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету; різниця між доходами й видатками спеціального фонду. Джерела формування спеціального фонду визначаються виключно законами. Таким чином держава намагається усунути значні порушення щодо утворення окремими відомствами власних цільових фондів і несанкціонованого визначення джерел їх утворення. Особливістю спеціального фонду є те, що фінансування конкретних заходів може здійснюватися виключно в межах коштів, що надійшли до фонду на відповідну мету.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами за загальним правилом, забороняється.

У складі державного бюджету створюється Державний фонд регіонального розвитку. При складанні проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди державний фонд регіонального розвитку визначається в обсязі не менше 1 відсотка прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період.

Кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків, спортивної інфраструктури і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

На реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що мають на меті розвиток спортивної інфраструктури та енергоефективності державних і комунальних навчальних та медичних закладів, передбачається не менше 10 відсотків коштів державного фонду регіонального розвитку за кожним з таких напрямів.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольські міські державні адміністрації до 1 травня року, що передусє плановому, подають центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, пропозиції з переліком і описом інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що сформовані відповідно до частини другої цієї статті, пройшли попередній конкурсний відбір відповідно до законодавства (у тому числі програм і проектів щодо розвитку спортивної інфраструктури, погоджених з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту) та можуть

реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку у наступному бюджетному періоді.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, утворює комісію для оцінки та відбору програм і проєктів, до складу якої входять члени Комітету Верховної Ради України з питань бюджету за рішенням цього комітету (чисельністю не менше 50 відсотків складу такої комісії). Така комісія на підставі поданих пропозицій (крім пропозицій щодо програм і проєктів, погоджених з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту) здійснює оцінку та відбір зазначених програм і проєктів на конкурсних засадах у межах індикативного прогнозного обсягу коштів державного фонду регіонального розвитку з дотриманням таких критеріїв розподілу між Автономною Республікою Крим, областями та містами Києвом і Севастополем:

80 відсотків коштів - відповідно до чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні;

20 відсотків коштів - з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менше 75 відсотків середнього показника по Україні).

За результатами здійснення оцінки та відповідності поданих інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку вимогам законодавства центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, на підставі рішення відповідної комісії та з урахуванням програм і проєктів, погоджених з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту, до 1 серпня року, що передує плановому, подає Кабінету Міністрів України для затвердження пропозиції щодо розподілу коштів державного фонду регіонального розвитку з переліком відповідних програм і проєктів.

Програми і проєкти, що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, підлягають співфінансуванню з місцевих бюджетів на рівні 10 відсотків.

Порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, та порядок використання таких коштів (включаючи умови спрямування на таку мету частини коштів місцевих бюджетів) визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розподіл коштів державного фонду регіонального розвитку за адміністративно-територіальними одиницями та інвестиційними програмами і проєктами регіонального розвитку затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету у тримісячний строк із дня набрання чинності законом про Державний бюджет України.

Джерелами фінансування бюджету є:

- 1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- 2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) - щодо державного бюджету;
- 3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;
- 4) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених цим Кодексом.

Джерелом фінансування бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині фінансування є:

- 1) кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів;
- 2) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Бюджетна система України і Державний бюджет України встановлюються виключно Бюджетним Кодексом та законом про Державний бюджет України. Якщо іншим нормативно-правовим актом бюджетні відносини визначаються інакше, ніж у Бюджетному Кодексі, застосовуються відповідні норми Кодексу. Виключно законом про Державний бюджет України визначаються надходження та витрати Державного бюджету України. Якщо на ратифікацію подається міжнародний договір України, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, що регулюють бюджетні відносини, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно. Розгляд законопроектів щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, здійснюється за особливою процедурою, визначеною статтею 27 Бюджетного Кодексу. Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом п'яти днів направляється до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

Кабінет Міністрів України³⁰ у двотижневий строк з дня отримання законопроекту подає до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету експертний висновок, підготовлений Міністерством фінансів України, за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади. Експертний висновок до законопроекту має містити інформацію щодо повноти та достовірності даних, викладених у фінансово-економічному

---

³⁰ Офіційний веб-сайт. Електронний ресурс. – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247994167&cat_id=247993349

обґрунтуванні, впливу законопроекту на показники бюджету (з обов'язковим визначенням вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, та пропозиції щодо його розгляду.

Зміни до Бюджетного Кодексу можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Бюджетного кодексу України.

ТЕМА №6 БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС

Бюджетний процес - регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Державний бюджет затверджується законом про Державний бюджет України. Закон про Державний бюджет України - закон, який затверджує повноваження органам державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

Місцеві бюджети затверджуються рішеннями відповідних місцевих рад.

Бюджетний процес - це сукупність дій уповноважених на основі норм бюджетного права органів державної влади та місцевого самоврядування зі складання, розгляду, затвердження й виконання бюджету, а також зі складання, розгляду і затвердження звіту про його виконання. Бюджетний кодекс визначає **бюджетний процес** як регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст.2)³¹.

Проект бюджету - проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проект рішення про місцевий бюджет).

Фінансування бюджету - надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

Кредитування бюджету - операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з

---

³¹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей бюджетного законодавства до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі - метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу. **Бюджетна програма** - сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна діяльність має циклічний і періодичний характер. Бюджетний цикл, на відміну від бюджетного періоду, який дорівнює календарному року, охоплює проміжок часу від початку формування бюджету на плановий рік до затвердження звіту про його виконання. Отже, бюджетний цикл (бюджетний процес) охоплює: 1) період формування бюджету, 2) виконання бюджету, 3) пільгові бюджетні терміни (час дії тогорічних асигнувань на капітальні вкладення), 4) період звітності. Загалом бюджетний цикл в Україні становить близько 2,5 року.

Бюджетний процес складається з відповідних стадій, що визначаються змістом і характером діяльності державних органів, завдяки цьому така діяльність набуває нових якостей.

Учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами). Для здійснення програм та заходів, які реалізуються за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів. За обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. **Розпорядник бюджетних коштів** - бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

Будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення, якщо інше не передбачено законом про Державний бюджет України.

Бюджетні призначення встановлюються законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Виділення стадій бюджетного процесу обумовлене логікою та його історичною природою, оскільки вони охоплюють усю діяльність державних органів, починаючи від усвідомлення необхідності здійснення видатків на відповідні потреби, їх прогнозування, виявлення джерел доходу для їх покриття тощо. У ст. 19 Бюджетного кодексу України закріплено чотири стадії бюджетного процесу, а саме:

- 1) складання проектів бюджетів;

2) розгляд і прийняття закону про Державний бюджет, рішень про місцеві бюджети;

3) виконання бюджету, в тому числі за потреби внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;

4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Такі стадії проходять всі бюджети, що становлять бюджетну систему України: державний бюджет і місцеві бюджети. З огляду на те, що джерелом утворення всіх бюджетів є національний дохід країни, який має динамічний характер і залежить від розвитку економіки та обчислюється зазвичай щорічно, законодавчі й виконавчі органи, що беруть участь у складанні, затвердженні та виконанні бюджетів, щоразу наново, періодично й систематично оновлюють стан відносин, розміри доходів і видатків бюджетів.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

На всіх стадіях бюджетного процесу його учасники в межах своїх повноважень здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів. Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Організаційно-методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм визначаються Міністерством фінансів України³².

Результати оцінки ефективності бюджетних програм, у тому числі висновки органів виконавчої влади, уповноважених на здійснення фінансового контролю за дотриманням бюджетного законодавства, є підставою для прийняття рішень про внесення в установленому порядку змін до бюджетних призначень поточного бюджетного періоду, відповідних пропозицій до проекту бюджету на плановий бюджетний період та до прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, включаючи зупинення реалізації відповідних бюджетних програм.

Головний розпорядник бюджетних коштів розробляє та протягом 45 днів з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) затверджує спільно з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) паспорт бюджетної програми.

У бюджетному процесі центральна роль належить Міністерству фінансів України, яке за участю центрального органу виконавчої влади, що

---

³² Офіційний веб-сайт. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet>

забезпечує формування державної політики у сфері економічного і соціального розвитку, Національного банку України, а також головних розпорядників коштів державного бюджету складає прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники:

- основних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, показників валютно-курсової політики, наданих Національним банком України, прибутку підприємств, фонду оплати праці, рівня безробіття, експорту та імпорту товарів і послуг, а також інших показників, які застосовуються при складанні проекту бюджету);

- зведеного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;

- державного бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;

- державного боргу та гарантованого державою боргу, що визначаються з урахуванням стратегії управління державним боргом. Така стратегія затверджується Кабінетом Міністрів України і включає визначення пріоритетних цілей і завдань управління державним боргом на середньострокову або довгострокову перспективу та засобів їх реалізації;

- за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних проектів, у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій. Такі бюджетні програми за умови схвалення або відбору у встановленому законодавством порядку відповідних інвестиційних проектів включаються щорічно до прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди та проекту закону про Державний бюджет України протягом усього строку їх реалізації з урахуванням вимог Бюджетного кодексу;

- взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради України разом з проектом закону про Державний бюджет України, уточнюється на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України та схвалюється Кабінетом Міністрів України до 1 квітня планового року.

Головні розпорядники коштів державного бюджету, виходячи з індикативних прогнозних показників обсягів видатків і надання кредитів з бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, доведених

Міністерством фінансів України, разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди (що включають заходи з реалізації інвестиційних проєктів) відповідно до прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку, державних цільових програм з визначенням очікуваних результатів діяльності. Такі плани діяльності щорічно приводяться у відповідність із показниками державного бюджету на плановий бюджетний період та прогнозом Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

З метою досягнення поставлених цілей головні розпорядники коштів державного бюджету формують бюджетні програми (з урахуванням строку їх реалізації) на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди.

Показники проєкту Державного бюджету України на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогнозних показниках Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи індикативні прогнозні показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних проєктів, у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій).

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад складають та схвалюють прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, який ґрунтується на прогнозі Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники місцевого бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування, індикативні прогнозні показники місцевого боргу та гарантованого Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста боргу, а також індикативні прогнозні показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних проєктів.

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідних місцевих рад разом з проєктом рішення про місцевий бюджет, уточнюється на підставі схваленого Кабінетом Міністрів України прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди і прийнятого рішення про місцевий бюджет та схвалюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад.

Показники проекту місцевого бюджету на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогностичних показниках місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

За бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних проектів, у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій, та визначені законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної місцевої ради) вживає заходів щодо пріоритетності передбачення бюджетних коштів на наступний бюджетний період у проекті закону про Державний бюджет України (проекті рішення про місцевий бюджет) для продовження таких інвестиційних проектів з урахуванням необхідності поетапного їх завершення та введення в дію відповідних об'єктів.

До законопроекту, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету, суб'єкт права законодавчої ініціативи зобов'язаний додати фінансово-економічне обґрунтування (включаючи відповідні розрахунки). Якщо такі зміни показників бюджету передбачають зменшення надходжень бюджету та/або збільшення витрат бюджету, до законопроекту подаються пропозиції змін до законодавчих актів України щодо скорочення витрат бюджету та/або джерел додаткових надходжень бюджету для досягнення збалансованості бюджету.

Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України³³, протягом п'яти днів направляється до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

Кабінет Міністрів України у двотижневий строк з дня отримання законопроекту подає до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету³⁴ експертний висновок, підготовлений Міністерством фінансів України, за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади. Експертний висновок до законопроекту має містити інформацію щодо повноти та достовірності даних, викладених у фінансово-економічному обґрунтуванні, впливу законопроекту на показники бюджету (з обов'язковим визначенням вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, та пропозиції щодо його розгляду.

Законодавство України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету (зменшують надходження бюджету та/або збільшують витрати бюджету) і приймаються: не пізніше 15 липня року, що передусє плановому,

---

³³ Офіційний веб-сайт. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

³⁴ Офіційний веб-сайт. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/index>

вводяться в дію не раніше початку планового бюджетного періоду; після 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим.

Розгляд проекту закону про Державний бюджет України та проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України відбувається за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України.

Кабінет Міністрів України має виключне право на внесення проекту закону про Державний бюджет України.

Проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період схвалюється Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 квітня року, що передує плановому, та у триденний строк подається до Верховної Ради.

Процес визначення Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період у Верховній Раді здійснюється з урахуванням поданого Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України за попередній бюджетний період.

Народні депутати, комітети розробляють свої пропозиції до проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і подають їх до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, у десятиденний строк з дня надходження такого проекту до Верховної Ради.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, розглядає пропозиції, що надійшли, готує на основі поданого Кабінетом Міністрів України проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і пропозицій до нього та подає на розгляд Верховної Ради проект постанови Верховної Ради щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, який надається народним депутатам не пізніш як за два дні до розгляду зазначеного питання на пленарному засіданні Верховної Ради.

Верховна Рада розглядає питання щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і не пізніше 30 квітня року, що передує плановому, або протягом тижня, відведеного для пленарних засідань Верховної Ради, який є найближчим після реалізації. З доповіддю виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням член Кабінету Міністрів України, відповідальний за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, та голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету.

За наслідками розгляду цього питання Верховна Рада може прийняти рішення про:

- 1) прийняття проекту постанови Верховної Ради щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;
- 2) направлення проекту постанови Верховної Ради щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період до комітету,

до предмета відання якого належать питання бюджету, для підготовки до повторного розгляду Верховною Радою з урахуванням зауважень, висловлених під час розгляду цього питання на пленарному засіданні Верховної Ради (з визначенням строків такої підготовки).

У разі порушення Кабінетом Міністрів України строків подання до Верховної Ради проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період строки розгляду Верховною Радою проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період обчислюються з дня його фактичного подання Кабінетом Міністрів України.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік розглядається з урахуванням положень Бюджетного кодексу України та Регламенту ВРУ.

Кабінет Міністрів України щороку подає до Верховної Ради проект закону про Державний бюджет України на наступний рік не пізніше 15 вересня поточного року. Разом з проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік має бути розроблений з дотриманням вимог Бюджетного кодексу України та Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік не може містити положень про зупинення дії чи внесення змін до законів.

Поданий Кабінетом Міністрів України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік надається народним депутатам та Рахунковій палаті не пізніше ніж за чотири дні до його представлення у Верховній Раді.

Під час розгляду Верховною Радою та комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету беруть участь уповноважені представники Кабінету Міністрів України.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік Верховній Раді представляє на її пленарному засіданні член Кабінету Міністрів України, відповідальний за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, не пізніше ніж через п'ять днів з дня подання його Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради. На такому пленарному засіданні за процедурним рішенням Верховної Ради можуть бути заслухані головні розпорядники коштів державного бюджету щодо мети, завдань та очікуваних результатів виконання відповідних бюджетних програм, передбачених у проекті закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Від комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, з доповіддю щодо відповідності проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період та вимогам Бюджетного кодексу України виступає голова комітету.

Представлення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік проводиться за процедурою повного обговорення. За результатами обговорення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік Верховна Рада може прийняти рішення про його відхилення у разі невідповідності вимогам Бюджетного кодексу України та/або Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період.

У разі відхилення Верховною Радою проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік Кабінет Міністрів України зобов'язаний у 7-денний строк з дня набрання чинності рішенням про його відхилення подати до Верховної Ради проект закону про Державний бюджет України на наступний рік з обґрунтуванням внесених змін. У такому разі строки підготовки і розгляду проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому та другому читаннях збільшуються на п'ять днів.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік розглядається за процедурою трьох читань з урахуванням особливостей, передбачених цією главою. У разі порушення Кабінетом Міністрів України строків подання до Верховної Ради проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, а також порушення строків подання його на друге читання строки розгляду Верховною Радою проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік обчислюються з дня його фактичного подання Кабінетом Міністрів України.

У разі відставки Кабінету Міністрів України до подання до Верховної Ради проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік або після відхилення Верховною Радою поданого проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік відлік строків розгляду Верховною Радою проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік припиняється і відновлюється після подання до Верховної Ради проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік новосформованим Кабінетом Міністрів України.

Народні депутати, комітети формують свої пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік і не пізніше 1 жовтня року, що передує плановому, направляють їх до комітету, до предмета видання якого належать питання бюджету, з урахуванням таких вимог:

1) пропозиції мають узгоджуватися з Основними напрямами бюджетної політики на наступний бюджетний період;

2) пропозиції щодо збільшення витрат та/або зменшення надходжень державного бюджету мають визначати джерела їх покриття, включаючи види та обсяги витрат, що підлягають скороченню. Такі пропозиції та пропозиції до текстових статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік не можуть призводити до збільшення державного боргу і державних гарантій порівняно з їх граничним обсягом, передбаченим у поданому Кабінетом Міністрів України проекті закону про Державний бюджет України на наступний рік;

3) пропозиції щодо зміни прогнозу доходів та фінансування бюджету можуть вноситися у разі, якщо виявлено неточності в його розрахунку комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету, та/або центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики.

Пропозиції, направлені до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, після 1 жовтня року, що передує плановому, та/або з порушенням встановлених вимог, не розглядаються.

Рахункова палата³⁵ за дорученням Верховної Ради проводить експертизу проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік і до 1 жовтня року, що передує плановому, подає свої висновки Верховній Раді.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, не пізніше 15 жовтня року, що передує плановому, розглядає пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, висновки Рахункової палати і готує висновки та пропозиції до нього (які викладаються у вигляді проекту постанови Верховної Ради), а також таблицю пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи з урахуванням вимог Регламенту. Показники, що містяться у висновках та пропозиціях до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, мають бути збалансованими.

Проект постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, а також таблиця пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи надаються народним депутатам не пізніше ніж за два дні до розгляду Верховною Радою проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні.

Верховна Рада розглядає проект закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні не пізніше 20 жовтня року, що передує плановому.

У разі якщо бюджетний період не співпадає з календарним роком, строки розгляду встановлюються за процедурним рішенням Верховної Ради.

Розгляд у першому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік починається з доповіді голови комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо висновків і пропозицій до законопроекту та результатів його розгляду. Розгляд проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні проводиться за процедурою повного обговорення з урахуванням особливостей, передбачених у цій статті. Під час обговорення слово для виступу надається представникам комітетів за письмовими заявами, депутатських фракцій (депутатських груп), народним депутатам, представникам Кабінету Міністрів України та Рахункової палати.

---

³⁵ Офіційний веб-сайт. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>

Після завершення обговорення ставиться на голосування за основу підготовленої комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету, проект постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Після прийняття за основу проекту постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік ставляться на голосування ті включені до таблиці пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України, на розгляді та голосуванні яких наполягає народний депутат.

Якщо Верховною Радою не прийнято рішення на підтримку проекту постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік за основу, проводиться постатейне голосування таких висновків та пропозицій, а також тих включених до таблиці пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України, на розгляді та голосуванні яких наполягає народний депутат.

У разі якщо під час голосування були підтримані пропозиції, які призвели до змін висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовлених комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету, Верховна Рада може перенести на визначений строк (але не більш як на два дні) голосування в цілому проекту постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік вважається прийнятим у першому читанні, якщо на підтримку під час голосування в цілому проекту постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік проголосувала більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Схвалені Верховною Радою висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік набувають статусу Бюджетних висновків Верховної Ради.

Якщо на підтримку під час голосування в цілому проекту постанови Верховної Ради щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік не отримано необхідної кількості голосів народних депутатів, Верховна Рада може прийняти рішення про направлення цього проекту постанови до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, для підготовки до повторного розгляду Верховною Радою з урахуванням зауважень, висловлених під час розгляду цього питання на пленарному засіданні Верховної Ради (з визначенням строків такої підготовки).

Після прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні Кабінет Міністрів України за участю уповноважених представників комітету, до предмета відання якого належать

питання бюджету, готує та у 14-денний строк, але не пізніше 3 листопада року, що передує плановому, подає до Верховної Ради проект закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовлений відповідно до Бюджетних висновків Верховної Ради, і порівняльну таблицю щодо їх урахування з вмотивованими поясненнями стосовно неврахованих положень Бюджетних висновків Верховної Ради.

Поданий Кабінетом Міністрів України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовлений відповідно до Бюджетних висновків Верховної Ради, і порівняльна таблиця щодо їх урахування надаються народним депутатам не пізніш як за десять днів до розгляду питання на пленарному засіданні Верховної Ради.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, після подання Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовленого до другого читання, готує висновок щодо врахування у цьому законопроекті Бюджетних висновків Верховної Ради. При цьому пропозиції народних депутатів, комітетів до проекту закону про Державний бюджет України, підготовленого до другого читання, не розглядаються.

Розгляд у другому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік завершується не пізніше 20 листопада року, що передує плановому. У другому читанні приймаються: граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) державного бюджету, граничний обсяг державного боргу та граничний обсяг надання державних гарантій; загальна сума доходів, видатків та кредитування державного бюджету; розмір мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період, розмір прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період; бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів та інші положення, необхідні для формування місцевих бюджетів.

Розгляд у другому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік починається з доповіді члена Кабінету Міністрів України, відповідального за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, щодо доопрацьованого з урахуванням Бюджетних висновків Верховної Ради цього законопроекту.

Голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, доповідає висновок комітету щодо врахування Бюджетних висновків Верховної Ради у підготовленому до другого читання законопроекті.

Після доповідей члена Кабінету Міністрів України, відповідального за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, та голови комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, проводиться обговорення в порядку, визначеному Регламентом ВРУ.

Після обговорення Верховна Рада проводить голосування щодо прийняття у другому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік з урахуванням висновку комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо врахування у цьому законопроекті Бюджетних висновків Верховної Ради. У разі прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні проводиться голосування про прийняття цього законопроекту в цілому.

Якщо Верховною Радою не прийнято рішення про прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні, проводиться розгляд і голосування статей, на розгляді і голосуванні яких налягають народні депутати.

У разі якщо під час голосування статей показники проекту бюджету залишаються збалансованими, ставиться на голосування пропозиція щодо прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні та в цілому.

У разі якщо під час голосування статей показники проекту бюджету стали розбалансованими, Верховна Рада відкладає на визначений строк (але не більш як на два дні) голосування щодо прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні для забезпечення збалансованості показників проекту бюджету комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету.

Якщо не прийнято рішення про прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні за результатами голосування відповідно до частин дев'ятої - одинадцятої цієї статті, Верховна Рада може прийняти рішення про направлення цього законопроекту до Кабінету Міністрів України для підготовки на повторне друге читання (з визначенням строків та критеріїв такої підготовки).

Якщо під час прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні в тексті цього законопроекту виникають суперечності і помилки, які виключають можливість застосування його норм після остаточного прийняття та набрання чинності, розгляд відповідних статей законопроекту переноситься на третє читання.

Відповідно до рішення Верховної Ради про прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, не пізніше 25 листопада року, що передує плановому, готує його до третього читання.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, готує пропозиції щодо усунення суперечностей і помилок у тексті статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, розгляд яких перенесено на третє читання, та подає порівняльну таблицю таких статей і остаточну редакцію законопроекту. Після прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні пропозиції народних депутатів, комітетів до нього не розглядаються.

Третє читання проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік починається з доповіді голови комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, та співповіді члена Кабінету Міністрів України, відповідального за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики, про пропозиції щодо усунення суперечностей і помилок у тексті статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Після доповіді та співповіді проводиться голосування пропозицій комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо усунення суперечностей і помилок у тексті статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік та прийняття проекту закону в цілому.

У разі неприйняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у цілому цей законопроект за рішенням Верховної Ради направляється на повторне третє читання з визначенням строків його наступного розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради³⁶.

Закон про Державний бюджет України приймається Верховною Радою України до 1 грудня року, що передує плановому.

Протягом бюджетного періоду до закону про Державний бюджет України можуть бути внесені зміни за поданням суб'єктів права законодавчої ініціативи з додержанням вимог Бюджетного кодексу України та Регламенту.

Внесення змін до закону про Державний бюджет України, які безпосередньо передбачають внесення змін до інших законодавчих актів України, не допускається. У такому разі спочатку вносяться зміни до відповідного закону і лише після того розглядаються пропозиції про зміни до закону про Державний бюджет України відповідно до положень Бюджетного кодексу України та Регламенту.

Внесення змін до закону про Державний бюджет України здійснюється за процедурою, визначеною Регламентом, з урахуванням особливостей, для бюджетних законів. Проект закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України розглядається комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету.

Будь-який закон, що впливає на зменшення надходжень та/або збільшення витрат бюджетів поточного року, не може бути прийнятий у цілому Верховною Радою, якщо одночасно з його прийняттям не будуть внесені відповідні зміни до закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Контроль за виконанням Державного бюджету України здійснює Верховна Рада як безпосередньо, так і через Рахункову палату.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, щомісяця, не

---

³⁶ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page6>

пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним, подає Верховній Раді місячний звіт про виконання Державного бюджету України.

Зведені показники місячних звітів про виконання бюджетів подаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, Верховній Раді не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним.

Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України подається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, до Верховної Ради не пізніше ніж через 35 днів після закінчення звітного кварталу.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 квітня року, наступного за звітним.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, у двотижневий строк з дня отримання відповідних висновків та пропозицій Рахункової палати готує та подає на розгляд Верховної Ради проект постанови щодо річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України. Верховна Рада може прийняти процедурне рішення про здійснення Рахунковою палатою позапланового заходу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) за ініціативою не менш як однієї депутатської фракції (депутатської групи).

Таке питання не може розглядатися Верховною Радою більше одного разу протягом однієї чергової сесії Верховної Ради від однієї депутатської фракції (депутатської групи).

Розгляд звіту про виконання закону про Державний бюджет України відбувається за процедурою повного обговорення. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України у Верховній Раді представляє член Кабінету Міністрів України, відповідальний за формування та реалізацію державної фінансової і бюджетної політики. Із співдоповідями про виконання закону про Державний бюджет України виступають голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, та Голова Рахункової палати. На такому пленарному засіданні за процедурним рішенням Верховної Ради можуть бути заслухані головні розпорядники коштів державного бюджету щодо результатів виконання бюджетних програм за звітний період. За результатами розгляду Верховна Рада приймає рішення щодо річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Інформація про бюджет оприлюднюється відповідно до вимог, визначених Бюджетним кодексом. Міністерство фінансів України забезпечує оприлюднення:

- 1) проекту закону про Державний бюджет України;
- 2) закону про Державний бюджет України з додатками, які є його невід'ємною частиною, а також інформаційно-аналітичних матеріалів щодо основних показників та завдань державного бюджету (у доступній для

громадськості формі) у місячний строк з дня опублікування закону про Державний бюджет України шляхом розміщення на своєму офіційному сайті;

3) інформації про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу та року;

4) інформації про виконання зведеного бюджету України;

5) іншої інформації про виконання Державного бюджету України.

Звітність про виконання Державного бюджету України подається у порядку, визначеному Бюджетним кодексом. При цьому місячна, квартальна та річна звітність про виконання Державного бюджету України розміщується на офіційному сайті Казначейства України.

Проект закону про Державний бюджет України підлягає обов'язковій публікації в газеті «Урядовий кур'єр» не пізніше ніж через сім днів після його подання Верховній Раді України.

Бюджетні запити, включаючи інформацію про мету, завдання та очікувані результати, яких передбачається досягти при виконанні бюджетних програм, розміщуються кожним головним розпорядником коштів державного бюджету на своєму офіційному сайті не пізніше ніж через три дні після подання Верховній Раді України проекту закону про Державний бюджет України.

Інформація про виконання державного (місцевого) бюджету має містити показники відповідного бюджету за загальним та спеціальним фондами про доходи (деталізовано за видами доходів, які забезпечують надходження не менше 3 відсотків загального обсягу доходів відповідного бюджету) та про видатки і кредитування (деталізовано за групами функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету), фінансування, а також показники про стан державного (місцевого) боргу та надання державних (місцевих) гарантій. Такі показники наводяться порівняно з аналогічними показниками за відповідний період попереднього бюджетного періоду із зазначенням динаміки їх зміни.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують публікацію інформації про місцеві бюджети, в тому числі рішень про місцевий бюджет та квартальних звітів про їх виконання. Рішення про місцевий бюджет має бути оприлюднене не пізніше ніж через десять днів з дня його прийняття у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами.

Інформація про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) підлягає обов'язковій публікації не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту: Державного бюджету України - в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр»; місцевих бюджетів - у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами.

Міністерство фінансів України до 20 березня року, що настає за звітним, здійснює публічне представлення звіту про виконання Державного

бюджету України за попередній бюджетний період, в якому беруть участь уповноважені представники Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункової палати. Інформація про час і місце публічного представлення публікується разом із звітом про виконання Державного бюджету України.

Головні розпорядники коштів державного бюджету (місцевих бюджетів у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі):

- здійснюють публічне представлення та публікацію інформації про бюджет за бюджетними програмами та показниками, бюджетні призначення щодо яких визначені законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), відповідно до вимог та за формою, встановленими Міністерством фінансів України, до 15 березня року, що настає за звітним;

- оприлюднюють шляхом розміщення на своїх офіційних сайтах паспорти бюджетних програм на поточний бюджетний період (включаючи зміни до паспортів бюджетних програм) у триденний строк з дня затвердження таких документів та звіти про виконання паспортів бюджетних програм за звітний бюджетний період, включаючи інформацію про стан реалізації інвестиційних проектів за бюджетними програмами із зазначенням ступеня їх готовності та обсягів коштів, необхідних для завершення таких проектів, у триденний строк після подання таких звітів до Міністерства фінансів України (місцевих фінансових органів).

Разом з інформацією про бюджет головні розпорядники бюджетних коштів публікують оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації.

Публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) відповідно до показників, бюджетні призначення щодо яких затверджені рішенням про місцевий бюджет, здійснюється до 20 березня року, що настає за звітним. Інформація про час і місце публічного представлення такої інформації публікується разом з інформацією про виконання відповідних бюджетів.

Публічне представлення інформації про виконання бюджету села, селища здійснюється у порядку, визначеному відповідною місцевою радою.

Інформація про бюджет, визначена цією статтею, оприлюднюється з додержанням вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації»³⁷ в частині оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних.

Умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання коштів державного і місцевих бюджетів визначаються Законом України «Про відкритість використання публічних коштів»³⁸. При цьому, публічні кошти – це кошти державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних

---

³⁷ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

³⁸ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>

банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України (далі - Пенсійний фонд), фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності.

ТЕМА № 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ І МІСЦЕВИХ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ

Державні доходи являють собою сукупність надходжень у грошовій формі до державних фондів коштів для подальшого їх використання з метою реалізації завдань і функцій держави. *Місцеві доходи* - сукупність надходжень у грошовій формі до місцевих фондів коштів для подальшого їх використання з метою реалізації завдань і функцій органів місцевого самоврядування та органів управління на місцях. *Податки, збори та інші обов'язкові платежі є найголовнішим, але не єдиним джерелом наповнення бюджетів.*

У свою чергу *доходи бюджету* - це усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти). Вони посідають центральне місце у системі доходів держави. За Бюджетним кодексом України³⁹, доходи бюджету поділяються на податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом та трансферти.

За порядком зарахування до бюджету доходи поділяються на власні, закріплені та регулюючі.

Основними фінансовими інструментами формування доходів виступають:

- податки, що являють собою плату суспільства державі за виконання нею певних завдань та функцій, відрахування частини ВВП на суспільні цілі та потреби;
- відрахування, що здійснюються за встановленими нормативами та передбачають цільове призначення платежів, у тому числі при зарахуванні до спеціального фонду бюджету;
- плати, які передбачають певну еквівалентність взаємовідносин між державою та платниками, оскільки держава виступає власником ресурсів або має монопольне право на надання певних послуг, яких потребують юридичні та фізичні особи.

Мобілізація фінансових ресурсів забезпечується набором фінансово-правових норм, що регулюють відносини, які виникають при: встановленні та введенні податків, неподаткових доходів до бюджетів та цільових фондів; визначенні принципів мобілізації фінансових ресурсів, структури доходів бюджетної системи; справлянні податків та обов'язкових зборів, плат тощо; здійсненні контролю за надходженням коштів до бюджету; застосуванні уповноваженими органами санкцій за порушення фінансового законодавства.

³⁹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

До доходів Державного бюджету України включаються доходи бюджету, за винятком тих, що закріплені за місцевими бюджетами.

Доходи загального фонду Державного бюджету України включають:

- податок на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України⁴⁰ у розмірі 25 відсотків на відповідній території України (крім території міст Києва та Севастополя) та у розмірі 60 відсотків - на території міста Києва;

- податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процентів на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України;

- військовий збір,

- 90 відсотків податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств державної власності, що зараховується до загального фонду державного бюджету в повному обсязі, та деяких інших випадках, визначених Бюджетним кодексом);

- 50 відсотків рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

- 50 відсотків рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);

- 75 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату, яка зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі);

- податок на додану вартість;

- акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);

- акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);

- ввізне мито;

- вивізне мито;

- рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України;

- рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України;

- рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України;

- 20 відсотків екологічного податку (крім екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже

---

⁴⁰ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк, який зраховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі);

- плата за проїзд автомобільними дорогами транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні;

- збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

- частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету відповідно до закону, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність;

- кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України»;

- плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

- кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків;

- платежі, пов'язані з перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, відповідно до укладеної 28 травня 1997 року Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;

- платежі, пов'язані з виконанням Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про участь Російської Федерації в розвитку соціально-економічної сфери м. Севастополя та інших населених пунктів, в яких дислокуються військові формування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України;

- кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону;

- плата за надання адміністративних послуг;

- адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень;

- 85 відсотків плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 85 відсотків плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної

реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

- плата за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плата за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією;

- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності;

- адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (за винятками встановленими Бюджетним кодексом);

- збори за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються прав автора на твір, та плата за одержання контрольних марок;

- плата за видачу дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

- збір за видачу спеціальних дозволів на користування надрами та кошти від продажу таких дозволів;

- плата за виділення номерного ресурсу;

- плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір);

- плата за оформлення посвідчення закордонного українця;

- кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України;

- 50 відсотків виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

- надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном (за винятками встановленими Законом України «Про оренду державного та комунального майна»);

- єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;

- портовий (адміністративний) збір;

- плата за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них;

- кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду, скарбів, які є пам'ятками історії та культури, майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;

- кошти від реалізації надлишкової космічної техніки військового та подвійного призначення;

- кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших

утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів;

- відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;

- 20 відсотків надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

- плата за подання скарги щодо процедур закупівлі до органу оскарження;
- кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель як забезпечення їх тендерної пропозиції (пропозиції конкурсних торгів), які не підлягають поверненню цим учасникам в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

- кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладення договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

- кошти від реалізації продуктів утилізації твердого ракетного палива;

- плата за надання державних гарантій та кредитів (позик), залучених державою, і плата за користування кредитами (позиками), залученими державою;

- плата за користування кредитом з державного бюджету;

- відсотки за користування пільговим довгостроковим державним кредитом, наданим молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

- збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, що відповідно до закону сплачуються з операцій з купівлі іноземної валюти в готівковій формі при поданні ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів на клеймування державним пробірним клеймом до казенних підприємств пробірного контролю та під час набуття права власності на легкові автомобілі, з операцій придбання (купівлі-продажу) нерухомого майна, з користування та надання послуг стільникового рухомого зв'язку;

- концесійні платежі щодо об'єктів державної власності;

- кошти від реалізації дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, отримані державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;

- 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

- 90 відсотків коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції (крім коштів від державної частини продукції,

виробленої на ділянці надр у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України, що зараховуються до загального фонду державного бюджету в повному обсязі);

- 10 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації); кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації; кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності після розмежування земель державної та комунальної власності;

- кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

- кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів;

- інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів (з урахуванням особливостей, визначених Бюджетним кодексом) є:

- судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави;

- 80 відсотків надходжень до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях;

- 30 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності;

- 15 відсотків плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також 15 відсотків плати за одержання інформації з інших державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

- кошти, отримані відповідно до статті 8 Закону України «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки» (включаючи надходження заборгованості минулих років за цими коштами),

та дохід від розміщення цих коштів у цінні папери відповідно до статті 9 цього ж Закону України;

- власні надходження бюджетних установ (у тому числі наукових установ Національної академії наук України і галузевих академій наук), що утримуються за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, 50 відсотків орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету;

- надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;

- надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву;

- надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

- 50 відсотків виконавчого збору, стягнутого органами державної виконавчої служби;

- надходження до Фонду соціального захисту інвалідів;

- інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України.

Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального чи спеціального фонду визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до Бюджетного Кодексу.

Закон про Державний бюджет України може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального (спеціального) фонду Державного бюджету України або їх частину до спеціального (загального) фонду Державного бюджету України.

Видатки - одна з визначальних сторін фінансової діяльності держави. Вони є безперервним використанням державою в особі уповноважених органів коштів бюджету та позабюджетних фондів та власних коштів підприємств і організацій на потреби, що визначені в актах про бюджет. Розмір видатків визначається державними завданнями, які закріплюють прогнози і цільові програми. Виробничі підприємства в системі господарства покривають свої потреби за рахунок власних коштів або залучених у кредитно-фінансових установах кредитних ресурсів. Такі видатки є за своєю фінансовою природою децентралізованими. У свою чергу видатки бюджетних організацій є централізованими видатками, оскільки здійснюються за рахунок коштів відповідного бюджету (державного або місцевого). Водночас бюджетні установи, що фінансуються за рахунок коштів централізованого фонду, мають можливість отримати доходи від власної діяльності. *У зв'язку з цим існує два режими бюджетного фінансування:* 1) кошторисно-бюджетний режим (за кошторисом); 2) бюджетно-програмний режим фінансування (за бюджетними програмами).

Видатки бюджету - це прямі цільові витрати держави, що забезпечують її безперебійне функціонування і відображають економічні відносини, що

пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного доходу, яка концентрується у бюджеті.

Видатки та кредитування Державного бюджету України включають бюджетні призначення, встановлені законом про Державний бюджет України на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів.

До видатків, що здійснюються з Державного бюджету України (з урахуванням особливостей, визначених Бюджетним Кодексом), належать видатки на:

1) державне управління:

а) законодавчу владу;

б) виконавчу владу;

в) Президента України;

2) судову владу;

3) міжнародну діяльність;

4) фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення, оплату послуг з підготовки наукових кадрів у наукових установах на умовах державного замовлення;

5) національну оборону (крім заходів та робіт з мобілізаційної підготовки місцевого значення);

б) правоохоронну діяльність, забезпечення безпеки держави та цивільний захист населення і територій; забезпечення функціонування установ та закладів Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, органів цивільного захисту, які перебувають у державній власності;

7) освіту:

а) загальну середню освіту:

загальноосвітні спеціалізовані школи (школи-інтернати), ліцей (гімназія) - інтернат) державної власності згідно з переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України;

загальноосвітні школи соціальної реабілітації;

б) професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення у професійно-технічних навчальних закладах соціальної реабілітації та адаптації державної власності, а також за професіями загальнодержавного значення, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України);

в) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації (університетах, академіях, інститутах) державної власності);

г) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах державного замовлення у навчальних закладах державної власності);

г) позашкільні навчальні заклади та заходи з позашкільної роботи з дітьми згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

д) інші заклади та заходи в галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

8) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (багатопрофільні лікарні та поліклініки, що виконують специфічні загальнодержавні функції, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

б) спеціалізовану, високоспеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (клініки науково-дослідних інститутів, спеціалізовані лікарні, центри, лепрозорії, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, спеціалізовані поліклініки, спеціалізовані стоматологічні поліклініки згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

в) санаторно-реабілітаційну допомогу (загальнодержавні санаторії для хворих на туберкульоз, загальнодержавні спеціалізовані санаторії для дітей та підлітків, спеціалізовані санаторії для ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань», та інвалідів, загальнодержавні реабілітаційні установи та комплекси для інвалідів згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

г) санітарно-епідеміологічний нагляд (лабораторні центри, заходи боротьби з епідеміями);

г) інші програми в галузі охорони здоров'я, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

9) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) виплату пенсій військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їхніх сімей, пенсій військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, іншим особам, визначеним законом; сплату до Пенсійного фонду України страхових внесків за окремі категорії осіб, передбачені законом; виплату доплат, надбавок, підвищень до пенсій, додаткових пенсій, пенсій за особливі заслуги перед Україною, встановлених законом;

б) державні програми соціальної допомоги (грошова допомога особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, та особам, яким надано тимчасовий захист; компенсації на медикаменти; програма протезування; програми і заходи із соціального захисту інвалідів, у тому числі і програми і заходи Фонду соціального захисту інвалідів; відшкодування збитків, заподіяних громадянам; заходи, пов'язані з поверненням в Україну кримськотатарського народу та осіб інших національностей, які були незаконно депортовані з України, та розміщенням іноземців і осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території

України; щорічна разова грошова допомога ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань; довічні державні стипендії; кошти, що передаються до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; програми соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, інші види цільової грошової допомоги, встановлені законом);

в) державну підтримку громадських об'єднань інвалідів і ветеранів, які мають статус всеукраїнських;

г) державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

г) державну підтримку молодіжних та дитячих громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

д) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

е) забезпечення функціонування всеукраїнських, державних, міжрегіональних центрів професійної реабілітації інвалідів і державних центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

е) інші програми в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

ж) компенсацію дефіциту коштів Пенсійного фонду України для фінансування виплати пенсій у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у зв'язку з перерахуванням страхових внесків до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

з) державну підтримку громадських об'єднань на виконання заходів щодо національно-патріотичного виховання;

10) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (національні музеї, національні та державні бібліотеки, заповідники, національні та державні культурно-просвітницькі центри, міжнародні культурні зв'язки, державні культурно-освітні заходи, державна підтримка національних театрів, художніх колективів та їх дирекцій, концертних, національних та державних церковних організацій державної форми власності, культурно-мистецькі заходи національних творчих спілок) згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

г) створення та розповсюдження національних фільмів;

г) державну архівну справу та страховий фонд документації;

11) програми підтримки національних і державних телерадіокомпаній, суспільного телебачення і радіомовлення, преси, книговидання, державних інформаційних агентств;

12) фізичну культуру і спорт:

а) державні програми з розвитку фізичної культури і спорту (забезпечення діяльності національних збірних команд, проведення спортивних заходів державного і міжнародного рівня, підготовка і участь національних збірних команд у міжнародних змаганнях з олімпійських та неолімпійських видів спорту, у тому числі в Олімпійських іграх, Європейських іграх, Юнацьких Олімпійських іграх, Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту, забезпечення діяльності закладів фізичної культури і спорту всеукраїнського рівня, фінансова підтримка баз олімпійської підготовки та всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування згідно з переліками, затвердженими Кабінетом Міністрів України);

б) державні програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів (центри державного значення з фізичної культури і спорту інвалідів, проведення навчально-тренувальних зборів, всеукраїнських змагань з видів спорту для інвалідів, заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів, утримання національних збірних команд з видів спорту для інвалідів, забезпечення їх підготовки та участі в міжнародних змаганнях (включаючи Паралімпійські та Дефлімпійські ігри), фінансова підтримка паралімпійського руху та баз паралімпійської і дефлімпійської підготовки згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

13) державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки;

14) програми реставрації пам'яток архітектури, спорудження (створення) пам'яників і монументів державного значення;

15) державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики;

16) державні інвестиційні проекти;

17) державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, запобігання виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха;

18) створення та поповнення державних запасів і резервів;

19) обслуговування державного боргу;

20) проведення виборів у випадках, передбачених законом, та всеукраїнських референдумів; виплати за державними деривативами; державне фінансове забезпечення політичних партій у формах, визначених законом;

21) інші програми, які мають виключно державне значення.

До видатків, що здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, належать видатки на:

2) освіту:

а) дошкільну освіту;

б) загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади (у тому числі: загальноосвітні навчальні заклади усіх ступенів, спеціалізовані школи (школи-інтернати) (за винятками, визначеними бюджетним кодексом), ліцеї (ліцеї-інтернати), гімназії (гімназії-інтернати), колегіуми (колегіуми-інтернати); навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад»;

в) навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів припадає на територію відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї та сім'ї патронатних вихователів;

г) інші державні освітні програми;

г) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів);

д) позашкільну освіту;

е) професійно-технічну освіту з бюджетів міст обласного значення - обласних центрів (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах регіонального замовлення у професійно-технічних та інших навчальних закладах державної та/або комунальної власності, які розташовані на території зазначених міст);

3) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, спеціалізовані медико-санітарні частини, пологові будинки, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, а також дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти, центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги);

б) програми медико-санітарної освіти (міські та районні центри здоров'я і заходи з санітарної освіти);

в) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (територіальні медичні об'єднання, центри медичної статистики, автопідприємства санітарного транспорту, інші програми і заходи);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки

для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70 відсотків кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідного міста чи району); територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центри професійної реабілітації інвалідів, компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

б) державні програми соціального захисту:

допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасова державна допомога дітям, допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу;

додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг (житлові субсидії населенню), пільги окремим категоріям громадян, що надаються: ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України, працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи; особам, звільненим із служби цивільного захисту за віком, через хворобу або за вислугою років, та які стали інвалідами під час виконання службових обов'язків; пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту

інформації України, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які загинули (померли) або зникли безвісти під час виконання службових обов'язків; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини п'ятої статті 29 Закону України «Про культуру», частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України; ветеранам праці; дітям війни; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжуючого); доставка громадянам повідомлень про призначення субсидії;

виплата державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом "гроші ходять за дитиною";

оплату послуг із здійснення патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя;

в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

г) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми районних і міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

5) державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми (сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади та бібліотеки; театри, районні (міські) бібліотеки або централізовані бібліотеки районної (міської) централізованої бібліотечної системи, музеї, виставки, палаци і будинки культури, школи естетичного виховання дітей, включаючи заклади та установи комунальної

власності, яким надано статус академічних, національних, зоопарки комунальної власності);

б) фізичну культуру і спорт: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка місцевих осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

До видатків, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів, належать видатки на:

1) державне управління:

а) представницьку і виконавчу владу Автономної Республіки Крим;

2) освіту:

- загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, загальноосвітні санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (крім загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів, визначених у підпункті "в" пункту 2 частини першої статті 89 Бюджетного Кодексу, та дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей і сімей патронатних вихователів);

- загальну середню освіту: спеціалізовані школи (школи-інтернати) державної власності (крім шкіл, визначених у підпункті «а» пункту 7 частини першої статті 87 Бюджетного Кодексу⁴¹), а також загальноосвітні навчальні заклади: спеціалізовані школи-інтернати, ліцеї-інтернати, гімназії-інтернати, колегіуми-інтернати, якщо не менше 70 відсотків кількості учнів, які здобувають освіту у відповідному загальноосвітньому навчальному закладі, є жителями населених пунктів, розташованих на території Автономної Республіки Крим чи області (крім населеного пункту, де розташований такий заклад);

- професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах регіонального замовлення у професійно-технічних та інших навчальних закладах державної та/або комунальної власності);

в) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного та/або регіонального замовлення у вищих навчальних закладах державної та/або комунальної власності);

---

⁴¹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page9>

г) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення);

г) позашкільну освіту (заходи і заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми);

д) інші державні освітні програми;

3) охорону здоров'я:

а) консультативну амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги;

б) спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для ветеранів війни, будинки дитини, станції переливання крові);

в) санаторно-курортну допомогу (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);

г) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, територіальні медичні об'єднання, автопідприємства санітарного транспорту, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, регіональні заходи з реалізації державних програм, інші програми і заходи);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування інвалідів; будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; будинки-інтернати для дітей-інвалідів; центри з нарахування та здійснення соціальних виплат; притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати інвалідам на бензин (пальне), ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування, а також на встановлення телефонів інвалідам I і II груп; відшкодування витрат на поховання учасників бойових дій та інвалідів війни; центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів;

б) республіканські Автономної Республіки Крим та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського Автономної Республіки Крим і обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

в) інші державні соціальні програми;

5) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (національні, державні, республіканські Автономної Республіки Крим та обласні заповідники, бібліотеки, музеї та виставки, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

б) державні театральньо-видовищні програми (філармонії, художні, музичні колективи і ансамблі, театри, концертні і циркові організації, палаци, будинки культури, інші заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи в галузі мистецтва, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

в) інші державні культурно-мистецькі програми;

б) фізичну культуру і спорт:

а) програми з розвитку фізичної культури і спорту (утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення (крім шкіл, визначених у підпункті «б» цього пункту), заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), фінансова підтримка республіканського Автономної Республіки Крим та обласних осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;

б) програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів (центри республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту інвалідів, дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів усіх типів; проведення заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів, навчально-тренувальних зборів і змагань республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту інвалідів);

7) програми природоохоронних заходів місцевого значення, заходи з проведення лабораторно-діагностичних, лікувально-профілактичних робіт, утримання ветеринарних лікарень та ветеринарних лабораторій, співфінансування (50 відсотків) проектів ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та витрат на утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі, проекти реструктуризації та ліквідації об'єктів підприємств гірничої хімії, підземного видобутку залізної руди, консервації ртутного виробництва, утримання водовідливних комплексів.

До видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, належать видатки на:

1) місцеву пожежну охорону; муніципальні формування з охорони громадського порядку;

2) органи місцевого самоврядування;

3) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;

в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;

г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;

г) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

е) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування;

5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;

6) культурно-мистецькі програми місцевого значення;

7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації;

8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;

9) типові проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури;

10) транспорт, дорожнє господарство:

а) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;

б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (у тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);

в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, а також капітальний та поточний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах);

11) заходи з організації рятування на водах;

12) обслуговування місцевого боргу;

13) програми природоохоронних заходів місцевого значення, заходи програм у сфері житлово-комунального господарства з будівництва та реконструкції водопровідних та каналізаційних очисних споруд, доочищення питної води, модернізації систем теплопостачання, заміни природного газу альтернативними видами палива, модернізації та ремонту ліфтового господарства, реконструкції та ремонту житлових будинків, оснащення житлового фонду будинковими засобами обліку енергоносіїв та споживання води, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць, капітального ремонту гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, впровадження енергозберігаючих технологій;

14) управління комунальним майном;

15) регулювання земельних відносин;

16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, встановлених законом;

17) заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення;

18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів;

19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування; реалізацію програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу; програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян; пільги з послуг зв'язку, інші передбачені законодавством пільги, що надаються ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; ветеранам праці; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; особам, звільненим з військової служби, які стали інвалідами під час проходження військової служби; інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжуючого); реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, в яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), в яких не менше року проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування;

21) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою згідно із законом.

Місцева рада може передати кошти на здійснення окремих видатків місцевих бюджетів іншій місцевій раді у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету.

Передача коштів між місцевими бюджетами здійснюється на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору. Усі договори про передачу коштів між місцевими бюджетами згідно з такими рішеннями укладаються до 1 серпня року, що передує плановому.

Якщо на території міста (республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), району недостатньо бюджетних установ, інших суб'єктів господарювання комунальної власності, які забезпечують надання гарантованих послуг, визначених пунктом 2 частини першої статті 86 Бюджетного Кодексу, в обсязі, визначеному фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості, обрахований обсяг видатків на здійснення цих послуг враховується при визначенні міжбюджетного трансферту бюджету, з якого утримуються бюджетні установи, що надають гарантовані послуги.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг тощо.

Джерелами формування загального фонду Державного бюджету України у частині кредитування є:

1) надходження внаслідок стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, кредитами з державного бюджету, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України;

2) повернення кредитів, наданих з державного бюджету, що не мають цільового призначення, згідно із законом;

3) повернення кредитів до державного бюджету, наданих для реалізації інвестиційних проєктів за рахунок кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України у частині кредитування є:

1) повернення кредитів, наданих з державного бюджету індивідуальним сільським забудовникам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

2) повернення кредитів, наданих з державного бюджету молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, і пеня;

3) повернення кредитів, наданих з державного бюджету фермерським господарствам;

4) повернення коштів, наданих на формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також для закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників;

5) повернення кредитів, наданих з державного бюджету, що мають цільове призначення згідно із законом про Державний бюджет України.

Кошти, отримані до спеціального фонду Державного бюджету України спрямовуються відповідно на:

- реалізацію інвестиційних проектів, у тому числі шляхом рекредитування або надання трансфертів;

- забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади;

- здійснення природоохоронних заходів, включаючи захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь;

- забезпечення функціонування державних реєстрів, держателем яких є центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

- придбання цінних паперів відповідно до статті 9 Закону України "Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки";

- накопичення (приріст) матеріальних цінностей державного матеріального резерву;

- реалізацію програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

- державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

- реалізацію Державної програми забезпечення молоді житлом;

- надання кредитів фермерським господарствам;

- формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників;

- реалізацію програм та заходів, визначених законом про Державний бюджет України;

- здійснення витрат, пов'язаних з організацією і проведенням виконавчих дій, виплату винагороди державним виконавцям;

- здійснення діяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в галузі цивільної авіації, участь та представництво України у міжнародних авіаційних організаціях;

- реалізацію програм і заходів щодо соціального захисту інвалідів відповідно до закону.

Видатки на виплати відповідно до бюджетних зобов'язань за державними деривативами здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України на відповідний бюджетний період.

Державний бюджет України має містити пояснення всіх видатків, за винятком видатків, пов'язаних з державною таємницею (таємних видатків). Таємні видатки, передбачені на діяльність органів державної влади, в інтересах національної безпеки включаються до Державного бюджету України без деталізації. Контроль за проведенням таємних видатків здійснюється Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України. Звіти про проведені таємні видатки попередньо розглядаються Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони. Звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні.

Бюджетне фінансування являє собою безповоротний та безоплатний відпуск коштів з державного та місцевих бюджетів на виконання загальнодержавних функцій і функцій муніципальних органів та забезпечення діяльності бюджетних установ та організацій. Кожне окреме бюджетне підприємство, організація або установа отримує асигнування лише з одного бюджету.

Держава, виділяючи бюджетні асигнування, завжди визначає 1) пріоритети витрат; 2) загальний обсяг фінансування; 3) цільове використання коштів; 4) норми витрат.

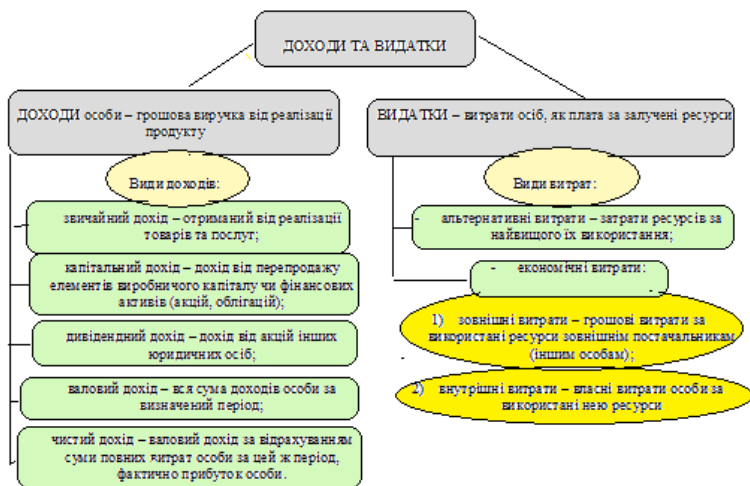
Кошторисно-бюджетне фінансування - це метод безповоротного, безоплатного відпуску грошових коштів на утримання установ, що перебувають на повному фінансуванні з бюджету, на основі відповідних фінансових планів - кошторисів бюджетних установ.

Незалежно від джерел покриття видатків фінансування здійснюється на підставі таких принципів: плановість, безоплатність і безповоротність, цільове спрямування коштів, ефективність їх використання, фінансування в міру виконання плану, оптимальне поєднання власних, бюджетних та кредитних джерел, здійснення контролю за використанням коштів. Додатковими принципами кошторисно-бюджетного фінансування є: одержання максимуму ефективності при мінімумі витрат; урахування раніше використаних коштів.

Кошторис - основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень (ст.2 Бюджетного кодексу).

До соціально-культурних видатків держави належать видатки на: соціальний захист населення і соціальне забезпечення, освіту, науку, культуру і засоби масової інформації, охорону здоров'я, фізичну культуру та спорт, заходи у сфері молодіжної політики. Фінансування зазначених видатків відіграє велику соціальну та політичну роль, формуючи в суспільстві відчуття «благополуччя й задоволення» або «розчарування» тими процесами, що відбуваються у країні.

Право кожного в Україні на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування гарантується Конституцією України (ст. 49). Охорона здоров'я забезпечується державним фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм.

Мал.9 Доходи і видатки: окремі види та характеристики

Як приклад доходів та видатків бюджетних коштів, можна навести Закон України «Про Державний бюджет на 2017 рік»⁴², в додатку 1 якого зазначено, що всього доходів бюджету у 2017 році прогнозують 731303472600 грн (по загальному та спеціальному фондах). З них 606017298600 грн – податкові надходження. Згідно додатку №3 заплановано

⁴² Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

739979658200 грн – видатків бюджету на 2017 рік. Оскільки видатки перевищують доходи бюджету в 2017 році, значить бюджет дефіцитний.

Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти.

Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори.

Неподатковими надходженнями визнаються:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;
- 3) інші неподаткові надходження.

Видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

- 1) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);
- 2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);
- 3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету (місцевого бюджету) формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах.

Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету формується з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету, яка затверджується Міністерством фінансів України.

Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків та кредитування бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів.

На основі відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету Казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням вимог щодо формування єдиного реєстру

розпорядників бюджетних коштів і одержувачів бюджетних коштів та даних такого реєстру.

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету має такі рівні деталізації:

1) розділи, в яких систематизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування;

2) підрозділи та групи, в яких конкретизуються видатки та кредитування бюджету на виконання функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

Видатки бюджету класифікуються за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету).

За економічною класифікацією видатків бюджету видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.

У складі витрат (видатків) бюджету виділяються витрати (видатки) споживання і витрати (видатки) розвитку відповідно до бюджетної класифікації.

Податкові надходження як основа доходної частини бюджетів стягуються згідно Податкового кодексу України.

ТЕМА № 8. ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА КРЕДИТУВАННЯ

Страховання – це економічні відносини, за яких страховальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі в разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, у разі необхідності перестраховує частину останнього (згідно Закону України «Про страхування»⁴³).

Зміст страхування, як і інших категорій, розкривається в його функціях. Вони в сукупності мають конкретизувати зміст цієї категорії в сучасних умовах її застосування.

Ризикова функція страхування полягає в переданні за певну плату страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, перелік яких передбачено чинним законодавством або договором із страховальником. Чим вища ймовірність ризику, тим і плата за його утримання, обчислена за допомогою актуарних розрахунків, більша. У разі настання страхового випадку страховальник висуває страховикові вимогу на відшкодування збитків (виплату страхових сум).

---

⁴³ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

Функція створення і використання страхових резервів (фондів) проявляється за наявності у страховика певного капіталу, достатнього для забезпечення покриття збитків (у разі їх виникнення), заподіяних страхувальникові стихійним лихом, нещасним випадком чи іншою страховою подією. З цією метою кожним страховиком створюється система страхових резервів. Нагромадження і використання таких резервів є характерним для страхової діяльності. У формуванні і використанні страхових резервів виявляється перерозподіл коштів між страхувальниками.

Функція заощадження коштів проявляється у страхуванні з обов'язковими виплатами (при страхових ризиках, які рано чи пізно все одно настануть), тоді виплата буде характеризуватись і як надання заощаджених коштів (при особистому накопичувальному пенсійному страхуванні життя).

Превентивна функція - зацікавлення у зменшенні наслідків страхових подій. З цією метою застосовують правову і фінансову превенції. До правової превенції належать застереження, передбачені чинним законодавством або договорами страхування і такі, що стосуються позбавлення страхувальника (повністю або частково) страхових відшкодувань.

У Законі України «Про страхування» наведений перелік видів обов'язкового страхування, які здійснюються в нашій країні.

Страхувальниками визнаються юридичні особи та фізичні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України. Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб), які можуть набувати прав і обов'язків страхувальника згідно з договором страхування.

Страхувальники мають право при укладанні договорів страхування призначати громадян або юридичних осіб для отримання страхових сум (страхового відшкодування), а також замінювати їх до настання страхового випадку.

Страховий ризик - певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

Страховий випадок - подія, передбачувана договором страхування або законодавством, яка відбулась і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Страхова сума - грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку, а також сума, що виплачується за особистим страхуванням. Виплати страхових сум за договорами особистого страхування здійснюються незалежно від суми, яку має отримати одержувач за державним соціальним страхуванням, соціальним забезпеченням, і суми, що має бути йому сплачена як відшкодування збитків. При страхуванні майна страхова сума встановлюється в межах вартості майна за цінами і тарифами, що діють на момент укладання договору, якщо інше не обумовлено договором

страхування або умовами обов'язкового страхування. Особливості загальнообов'язкового державного страхування визначаються окремими законами, зокрема «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»⁴⁴, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»⁴⁵, поняття та умови договору страхування наводяться в цивільному законодавстві.

Страхове відшкодування - грошова сума, яка виплачується страховиком за умовами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страховувальник.

Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування. У разі коли страхова сума становить певну частку вартості застрахованого об'єкта, страхове відшкодування виплачується у такій же частці від визначених по страховій події збитків, якщо інше не передбачено умовами страхування.

Термін *кредит* походить від латинського слова *creditum* — позика. *Державний кредит* - складова фінансової системи держави. Відносини державного кредиту за місцем держави в кредитних відносинах можна поділити на 2 великі підгрупи: (1) держава – кредитор; (2) держава – боржник.

(1) держава – кредитор.

Дана група відносин характеризує державу як суб'єкта надання коштів для реалізації завдань та функцій держави та місцевого самоврядування. В даному випадку метод кредитування застосовується для використання фінансових ресурсів (централізованих і децентралізованих фондів коштів держави). Через надання коштів з державного бюджету коштів на засадах їх повернення реалізуються поставлені завдання в публічно-управлінській діяльності, проекти, програми.

(2) держава – боржник.

Оскільки майже всі бюджети незалежної України були дефіцитні, перед державою постає потреба в залученні додаткових грошових ресурсів. Це завдання реалізується в нашій державі на основі взяття коштів у кредит. При цьому кредитором виступають як міжнародні структури (держави, організації, банки) так і внутрішньодержавні (банки, інші фінансові установи, окремі громадяни). Реалізуються дані відносини на основі міжнародних угод а також видання відповідних цінних паперів державними органами, що засвідчують боргові зобов'язання. Наслідком взяття державою коштів у кредит є збільшення державного боргу (адже кредитні кошти передбачають необхідність їх повернення).

Державний кредит як метод мобілізації державою додаткових грошових коштів - явище складне й неординарне. Супроводжується певним ризиком як

---

⁴⁴ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

⁴⁵ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

на стадії виникнення даного виду правовідносин (тобто чи зацікавляться кредиторі можливістю вкласти свої гроші в державні цінні папери), так і з точки зору доцільності використання запозичених коштів та можливості їх повернути, сплативши передбачену винагороду.

Відповідно до закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг»⁴⁶, фінансовий кредит – це кошти, які надаються в позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент. Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність»⁴⁷, банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Статті 47, 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначають як кредитні такі банківські операції:

- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг);
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- лізинг.

Суб'єктами кредитних відносин є кредитор та позичальник.

Термін «кредитор» є новим для банківського права України. Він був введений із набуттям чинності Цивільним кодексом у 2004 р. Згідно зі статтею 1054 Цивільного кодексу України, кредитором є банк або інша фінансова установа.

Поняття банку розкрито в попередніх главах цієї книги. Разом з тим, зауважимо, що в розумінні статті 1054 Цивільного кодексу до банків також належить і Національний банк України, який, зважаючи на його подвійну правову природу, займається господарською діяльністю в межах компетенції, визначеної Законом «Про Національний банк України».

Поняття фінансової установи розкривається в законі «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», згідно з яким фінансова установа (в т.ч. і кредитна установа) — це юридична особа, яка, відповідно до закону, надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом. До

⁴⁶ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

⁴⁷ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Інститут державного кредиту є інститутом особливої частини фінансового права, на який поширюють свою дію норми Загальної частини. Йдеться про методи правового регулювання, характерні також для відносин у сфері державного та муніципального кредиту, особливості фінансово-правових норм, статус суб'єктів фінансових відносин, що виникають у сфері залучення коштів шляхом оформлення зовнішніх або внутрішніх позик та повернення таких коштів. Як і в будь-якій іншій сфері фінансової діяльності, у сфері державного кредиту актуальним є питання організації і проведення фінансового контролю, роль якого є визначальною у цій сфері, оскільки йдеться про необхідність обов'язкового повернення залучених коштів та сплату процентів за придбаним кредитом.

Найпоширенішим способом реалізації державного кредиту є державна внутрішня позика, що оформляється в облігаціях внутрішніх державних і місцевих позик. Чинне законодавство визначає облігацію як цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску). Облігації усіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.

Випускаються облігації таких видів: а) облігації внутрішніх і місцевих позик; б) облігації підприємств.

Емітентом облігацій зовнішніх державних позик України є держава в особі Міністерства фінансів України.

Державний борг - це загальний розмір, накопиченої заборгованості уряду власникам державних цінних паперів, який дорівнює сумі минулих бюджетних дефіцитів за вирахуванням бюджетних надлишків. Державний борг складається з внутрішнього та зовнішнього боргу держави.

Державний борг формується під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.

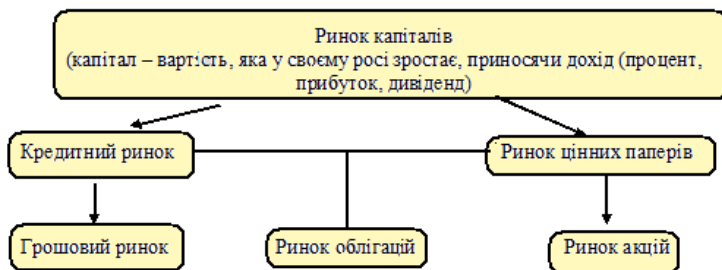
Діяльність та порядок формування кредитних спілок визначається Законом України «Про кредитні спілки»⁴⁸. Відповідно до статті 1 якого, **кредитна спілка** - це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

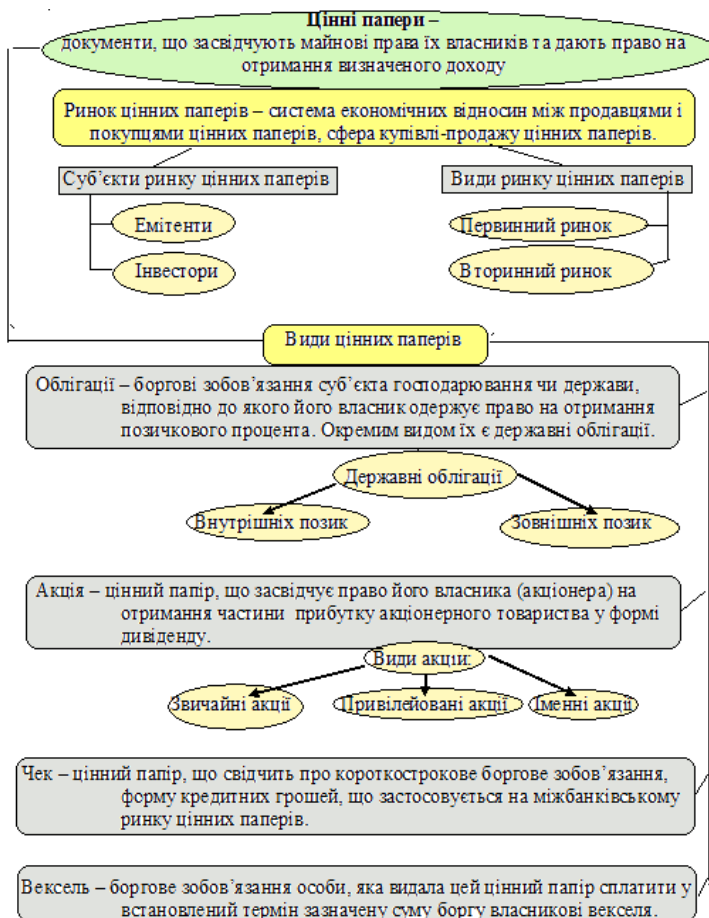
⁴⁸ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>

Мал.10 Кредитні категорії

Мал.11 Ринок капіталів

Мал.12 Види цінних паперів

ТЕМА № 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА РОЗРАХУНКІВ

Гроші — особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів. Гроші виконують функції мірила вартості та засобу обігу. Крім того, вони є засобами нагромадження та платежу. З утворенням світового ринку деякі національні гроші виконують функції світових.

З найдавніших часів грошіми були різні товари: хутра звірів, металеві сокири, мушлі каури тощо. Однак завдяки своїм фізичним властивостям найбільш вживаним загальним еквівалентом вартості дуже швидко стають благородні метали: золото та срібло. Згодом вони набирають форми монет.

Гроші виконують ряд важливих функцій:

- Функція нагромадження – це функція, що пов'язана із здатністю грошей бути засобом збереження вартості, представником абстрактної форми багатства.

- Функція міри вартості - гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їй форму ціни.

- Функція засобу обігу – це функція, в якій гроші є посередником в обміні товарів і забезпечують їх обіг.

Після відновлення державної незалежності України 1991 р. взято курс на запровадження в обіг власної грошової одиниці — гривні, яку було введено у вересні 1996.

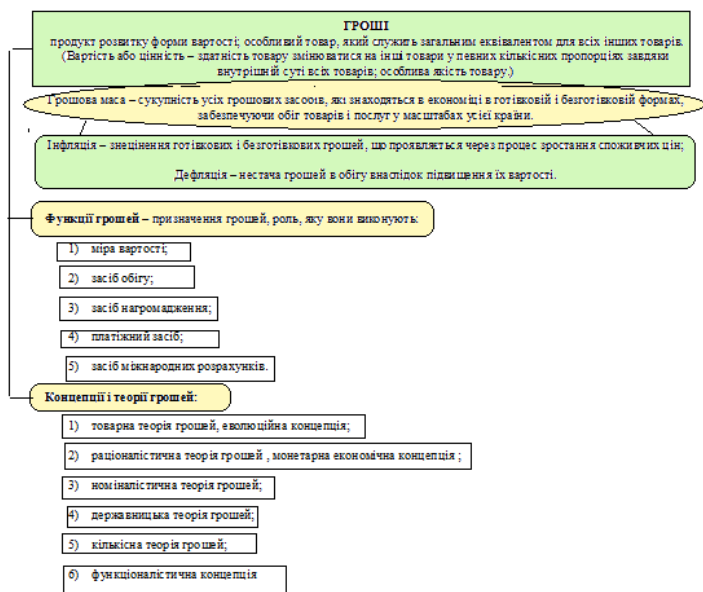
Гривня, що є грошовою одиницею України відповідно до ст. 99 Конституції України, виступає єдиним законним платіжним засобом в Україні, який приймається усіма юридичними та фізичними особами без будь-яких обмежень на території країни для проведення грошових трансфертів та здійснення розрахунків у готівковому та безготівковому вигляді.

Стаття 92 Конституції України закріплює, що засади створення і функціонування грошового ринку, статус національної валюти, а також іноземних валют на території України встановлюються виключно законами України. За ст. 99 забезпечення стабільності гривні - основна функція Національного банку України.

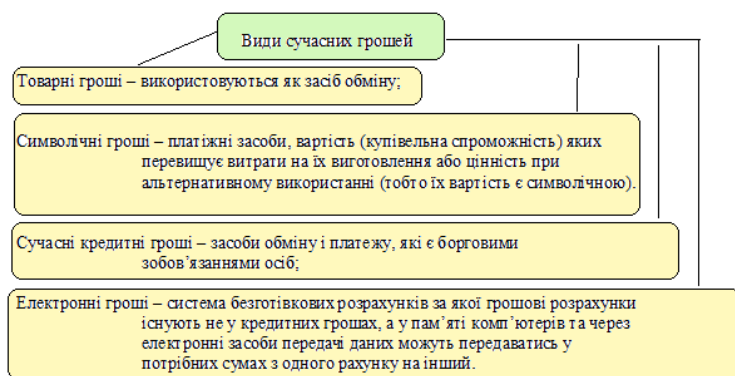
Чинне законодавство визначає такі основні економічні засоби та методи грошово-кредитної політики, що спрямовані на регулювання обсягу грошової маси через: 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків та фінансових установ; 2) процентну політику; 3) рефінансування комерційних банків; 4) управління золотовалютними резервами; 5) операції з цінними паперами на відкритому ринку; 6) регулювання імпорту та експорту капіталу (ст. 25 Закону України «Про Національний банк України»).

Платіжна система - набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказування коштів, поєднання яких, разом з інституційними та організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів, забезпечує грошовий обіг. Основна мета платіжної системи - забезпечення розвитку виробництва товарів і послуг. Метою грошово-кредитної політики є досягнення макроекономічної стабілізації, додержання нормативне передбачених темпів інфляції, забезпечення стабільності курсу національної валюти, досягнення рівноважного платіжного балансу, створення умов для позитивних зрушень, подолання кризових явищ в економіці. У країнах з перехідною економікою грошово-кредитна політика повинна мати єдину мету - забезпечення повної конвертованості національної валюти та підтримання її фіксованого обмінного курсу проти однієї з основних світових валют - долара США або євро.

Готівковий обіг - це обіг законних платіжних засобів (банкнот та розмінної монети), які обслуговують потреби економіки країни.

Мал.13 Поняття грошей

Мал.14 Види сучасних грошей

ТЕМА № 10. ПРАВОВІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТЕМА № 11. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Валютний ринок належить до однієї з найважливіших складових грошового ринку держави і тому потребує проведення державного регулювання. За роки незалежності України та формування її валютного ринку було розроблено законодавчу та нормативно-правову базу, створено інституційні форми організації валютних відносин, створена національна валютна система. Водночас динамізм валютних відносин, їх інтернаціоналізація потребують постійного вдосконалення чинного законодавства, приведення його у відповідність із сучасними економічними реаліями, що у кінцевому підсумку спрямовуються на підтримання стабільності національної грошової одиниці України та підвищення авторитету країни на міжнародному ринку. Загалом історія світової валютної системи може бути розподілена на такі періоди:

- 1) біметалізм (або золото-срібний стандарт), коли еквівалентом грошей були золоті та срібні монети;
- 2) золотий монометалізм (коли золото виступає еквівалентом грошей), який включає етапи золотомонетного стандарту (Паризька конференція 1867 року); золотозливкового стандарту (Генуезька конференція 1922 року); золотодевізний стандарт (Бреттон-Вудська конференція 1944 року);
- 3) паперово-валютний стандарт (з 1976 року).

На сьогодні валютна система кожної країни систематизується залежно від стандартів вирішення питань курсоутворення, накопичення резервів, методів відновлення платіжних балансів. Успішність існування валютної системи залежить від ефективності регулювання даних питань та розвитку інститутів, що забезпечують існування системи.

В Україні основним нормативним актом валютного регулювання виступає Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»⁴⁹. Під **валютними цінностями** і цьому акті розуміють:

- валюту України - грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України;

- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (трагги), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази,

---

⁴⁹ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>

депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

- іноземну валюту - іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України;

- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах;

- банківські метали - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів

Валютними операціями називають певні банківські та фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності.

Валютними операціями називають певні банківські та фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності. Чинне законодавство відносить до валютних операцій такі:

- пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

- пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;

- пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Учасниками валютних операцій виступають центральний банк держави; валютні біржі; банківські установи; підприємства та кредитно-фінансові установи, що здійснюють зовнішньоекономічні операції; підприємства, міжнародні корпорації та фінансові установи, що здійснюють іноземні вкладення активів; фізичні особи; валютні брокерські фірми. Всі вони виступають агентами валютного ринку. Валютний ринок як економічна категорія відображає певну сукупність відносин, пов'язаних зі здійсненням операцій з купівлі-продажу валютних цінностей та руху іноземних капіталів.

В даний час порядок здійснення валютних операцій в Україні відповідає загальноприйнятим міжнародним стандартам та вимогам, які передбачені статтею VIII Статуту МВФ.

Конвертованість валюти є повна і часткова. Повна конвертованість означає можливість вільного обміну національної валюти на іноземну валюту

для всіх категорій власників і за всіма операціями. На початок 2002 р. функціонувало більше двадцяти вільно конвертованих валют. Часткова конвертованість означає, що для одних видів операцій та осіб обмін національної валюти дозволений, а для інших — ні.

Якщо конвертованість поширюється лише на платежі за поточними операціями, вона називається поточною, а якщо вона поширюється лише на платежі за рухом капіталу, то називається капітальною.

Неконвертованими вважаються валюти, які неможливо обміняти на іноземні валюти за ринковим курсом. Ввіз та вивіз іноземних валют обмежений. Такими є валюти слаборозвинутих країн або країн, що переживають глибоку і хронічну економічну та фінансову кризи. До 1997 р. типово неконвертованою була українська національна валюта — гривня.

Використання певних валют для обслуговування зовнішньоекономічних відносин надає цим відносинам специфічної форми. Характерні особливості валютних відносин такі:

— відносини, що складаються між економічними суб'єктами різних країн. Вони мають виконувати вимоги національного законодавства цих країн;

— відносини, що реалізуються у певних сферах світового ринку. Вони зазнають впливу традицій і правил, передбачених міжнародними угодами та іншими регулятивними документами міжнародного характеру;

— відносини відображають суперечливість економічних інтересів різних країн. Нерідко ці суперечності зачіпають національні інтереси, що надає валютним відносинам особливого значення в економічних системах певних країн;

— валютні відносини обслуговуються кількома валютами, інколи трьома: національною валютою імпортера, валютою міжнародного платежу та національною валютою експортера. Тому тут значний вплив справляють фактори, пов'язані з валютними ризиками.

Валютні відносини є досить складними і важко регульованими. Тому у більшості країн світу прийняті спеціальні закони, які регламентують механізм державного регулювання валютних відносин. Вони спрямовані на захист національних інтересів країни від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх учасників.

Поняття фінансово-правової відповідальності є однією з основних категорій фінансового права, її конструкція багато в чому визначає місце і роль правового регулювання фінансових відносин. Станом на сьогодні існують певні невирішені проблеми у дослідженні відповідальності за порушення фінансово-правових норм, зокрема, відсутність визначення фінансово-правової відповідальності, яке доцільно було б закріпити у загальній частині галузевого законодавчого акту. Але такий єдиний кодифікований акт, який би оформлював основи правового регулювання відносин в сфері публічної фінансової діяльності в Україні відсутній. Фінансово-правова відповідальність формується за інституційною ознакою,

оскільки більш детальну розробку отримала податкова відповідальність і суттєві перспективи розвитку має бюджетно-правова відповідальність.

Для фінансово-правової відповідальності, як виду юридичної відповідальності притаманні ознаки останньої:

- настає лише за правопорушення;
- встановлюється державою і пов'язана із застосуванням до правопорушника санкцій правових норм уповноваженими на це суб'єктами;
- пов'язана із заподіянням правопорушнику певних негативних наслідків;
- реалізується у процесуальній формі.

Зазначені ознаки юридичної відповідальності, будучи властивими і для фінансово-правової відповідальності, мають специфіку, зумовлену особливостями фінансово-правового регулювання.

Розділ II

Семінарські (практичні) заняття

ТЕМА 1. ФІНАНСИ І ПУБЛІЧНА ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1**

Для підготовки до заняття студенти повинні мають звернути увагу на навчальні та методичні матеріали, додаткову літературу, яка наведена вкінці даного видання. Для засвоєння знань, вмінь та навичок фінансово-правової сфери варто ефективно організувати самостійну роботу, адже багато навчального матеріалу виносить на самостійне вивчення. Кожна тема має свої специфічні поняття, які потрібно знати. Оскільки дана тема семінарського заняття є вступною - без засвоєння її категорій неможливим буде подальше вивчення навчального курсу.

Питання для обговорення:

1. Поняття та види фінансів. Фінанси як історична, економічна та правова категорія.
2. Публічні фінанси та публічна фінансова діяльність.
3. Принципи та методи публічної фінансової діяльності.
4. Фінансова система держави.
5. Система фінансових органів держави.
6. Фінансова діяльність органів місцевого самоврядування.
7. Суб'єкти муніципальної фінансової діяльності.

Контрольні питання:

1. Що таке фінанси?
2. На які види поділяються фінанси? В чому відмінність між публічними та приватними фінансами?
3. З яких елементів складається фінансова система держави? Що впливає на формування фінансової системи?
4. Які основні напрямки фінансової діяльності держави?
5. Які суб'єкти відносяться до системи фінансових органів України?
6. Назвіть методи фінансової діяльності держави.
7. Перерахуйте методи фінансово-правового регулювання.
8. За допомогою яких методів держава (в особі її органів) може впливати на регулювання фінансової діяльності комунального підприємства?

Рекомендовані джерела:

1-91

ТЕМА №2. ФІНАНСОВЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №2**

Для підготовки до даного заняття студенти повинні опрацювати навчальні та методичні матеріали, додаткову літературу. Особливу увагу слід звернути на визначення понять, оскільки дана тема семінарського заняття є однією з вступних та без засвоєння її категорій неможливим буде подальше вивчення навчального курсу.

Питання для обговорення:

1. Поняття та загальна характеристика фінансового права.
2. Предмет фінансового права.
3. Методи фінансового права.
4. Система фінансового права.
5. Джерела фінансового права.
6. Фінансово-правові норми: зміст, структура, види.
7. Фінансово-правові відносини: зміст, особливості, види.
8. Взаємодія фінансового права з галузями права України.

Контрольні питання:

9. Перерахуйте методи фінансово-правового регулювання.
10. Які відносини становлять предмет фінансового права?
11. Яке поняття є ширшим «фінансові відносини» чи «грошові відносини»?
12. Назвіть ознаки фінансово-правових норм.
13. З яких частин складається фінансово-правова норма?
14. Назвіть ознаки фінансово-правових відносин.
15. Що є змістом фінансово-правових відносин?
16. З яких частин складається система фінансового права?
17. З якими галузями права співвідноситься фінансове право?
18. За допомогою яких методів держава (в особі її органів) може впливати на регулювання фінансової діяльності комунального підприємства?

Практичні завдання:

1. На прикладі будь-якої конкретної норми податкового законодавства проаналізуйте її складові частини.
2. Проаналізуйте будь-яку (за вибором) статтю Бюджетного кодексу та визначте елементи її правових норм
3. Наведіть приклад норми, на підставі якої виникають, змінюються чи припиняються фінансово-правові відносини.
4. Визначте коло суб'єктів та об'єкт у наступних фінансових правовідносинах:
  - а) отримання виплати від Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у зв'язку з народженням дитини;
  - б) сплата податку;
  - в) надання комерційному банку ліцензії.
5. Чи будуть регулюватись нормами фінансового права відносини щодо реєстрації приватного підприємства? Відповідь обґрунтуйте.
6. ТЗОВ «Мальва» складало фінансовий план діяльності на рік, яким передбачило основні напрямки своєї діяльності.

Вкажіть 5 можливих напрямків діяльності підприємства. Чи будуть дані відносини предметом вивчення фінансового права? Якщо так – то в якій частині? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендовані джерела:

1-91

ТЕМА № 3. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №3

У даній темі студентам пропонується ознайомитись з таким різновидом державного контролю як фінансовий контроль (інспектування). Інспекційна фінансова діяльність займає одне з провідних місць у фінансовій діяльності держави (предмет вивчення фінансового права).

Доцільно вивчити терміни: контроль, публічний контроль, державний контроль, муніципальний контроль, громадський контроль, фінансовий контроль, інспектування, фінансове інспектування, перевірка, ревізія, аудит. Для кращого засвоєння матеріалу варто зробити схеми видів фінансового контролю та методів фінансового контролю.

Питання для обговорення:

1. Поняття та види публічного контролю.
2. Поняття та зміст фінансового контролю та інспектування.
3. Види фінансового контролю.
4. Методи фінансового контролю.
5. Органи та організація фінансового контролю державних органів:
  - 5.1. Рахункова палата України та її контрольна діяльність.
  - 5.2. Міністерство фінансів України та його повноваження у сфері фінансового контролю (діяльність аудиторської служби в системі міністерства).
  - 5.3. Контрольні функції Державної казначейської служби України
  - 5.4. Контрольні повноваження Державної фіскальної служби, податковий контроль.
  - 5.5. Контрольні повноваження Національного банку України.
  - 5.6. Контрольні функції Державної служби фінансового моніторингу.
6. Аудиторська діяльність. Державний аудит.

Контрольні питання:

1. Які функції виконує фінансовий контроль?
2. Чим відрізняється фінансовий контроль від фінансового інспектування?
3. Які види фінансового контролю за суб'єктами їх проведення Ви знаєте?
4. Що таке відомчий контроль?
5. Назвіть види та терміни проведення податкових перевірок.
6. Ким та на які терміни можуть бути продовжені податкові перевірки?
7. Визначить сферу контролю Державної пробірної служби України.

8. Назвіть систему центрального органу виконавчої влади у сфері регуляторної політики та підприємництва.
9. Які особи можуть займатися аудиторською діяльністю в Україні?

Практичні завдання:

1. На державному підприємстві ХХХ в результаті проведення аудиту приватним аудитором згідно договору було виявлено порушення ведення бухгалтерського обліку.

Чи повинен аудитор звернутись у відповідні державні органи для притягнення юридичної особи до відповідальності? Якщо так, то куди саме? Як оформляються результати аудиторської перевірки?

2. Аудиторська фірма, здійснюючи за договором перевірку державного підприємства виявила порушення правил бухгалтерського обліку та ведення касових операцій. Чи повинен аудитор, який здійснював перевірку звернутись у відповідні органи? Яку відповідальність може нести державне підприємство за відповідну протиправну діяльність?

Рекомендовані джерела:

1-7, 14-16, 31-42, 59, 64, 66, 76-78.

ТЕМА № 4. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №4

Для підготовки до даного заняття необхідно розглянути поняття фінансових послуг, грошей, грошового обігу; з'ясувати види та форми розрахунків; охарактеризувати готівкові та безготівкові розрахунки; сутність та види фінансових послуг.

Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, зокрема прийняті Національним Банком України та Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг.

Питання для обговорення:

1. Поняття та ознаки фінансових послуг.
2. Види фінансових послуг.
3. Умови надання фінансових послуг.
4. Фінансові установи: порядок створення, реорганізації, ліквідації, діяльності.
5. Діяльність спеціально уповноваженого органу в сфері державного регулювання ринків фінансових послуг.

Контрольні питання:

1. Які види фінансових послуг Ви знаєте?
2. Яким нормативно-правовим актом передбачена процедура надання фінансових послуг?
3. Чи потрібно кредитній спілці отримувати ліцензію на надання кредитів? Чи є кредитна спілка фінансовою установою?
4. Які вимоги ставляться до фінансових установ?

**Рекомендовані джерела:
1-7, 14-16, 31-42, 59, 64, 66, 76-78.**

ТЕМА № 5. БЮДЖЕТНЕ ПРАВО СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5

Для підготовки до заняття студенти повинні мають звернути увагу на навчальні та методичні матеріали, додаткову літературу, яка наведена вкінці даного видання. Для засвоєння знань, вмінь та навичок з бюджетного права варто ефективно організувати самостійну роботу, адже багато навчального матеріалу вноситься на самостійне вивчення. У цій темі має варто звернути увагу на поняття бюджетного права, його місця в систему фінансового права, на особливості бюджетних правовідносин. Засвоєння питань неможливе без роботи з нормативними актами (бюджетного кодексу, законів про державний бюджет, рішеннями про місцеві бюджети), їх аналізу.

Питання для обговорення:

1. Поняття та принципи бюджетної системи України.
2. Загальна характеристика бюджету (поняття, види доходів та видатків бюджету).
3. Поняття бюджетного права та бюджетних правовідносин.
4. Бюджетна класифікація та її призначення.
5. Міжбюджетні відносини. Міжбюджетні трансферти та їх види.

Контрольні питання:

1. Роз'ясніть походження та первісне значення слова «бюджет».
2. Що таке бюджет у юридичному значенні?
3. Що таке бюджет у економічному значенні?
4. Що таке бюджет у політичному значенні?
5. В чому полягає принцип єдності бюджетної системи?
6. Поясніть суть принципу субсидіарності.
7. Дайте визначення понять «дефіцит бюджету» та «профіцит бюджету».
8. Назвіть основні елементи бюджетної класифікації.
9. Що таке дотація та субвенція? Які є їх види?

Практичне завдання:

1. На основі аналізу додатків до Закону України «Про Державний бюджет на 2017 рік»⁵⁰, випишіть коди бюджетної класифікації та їх опис за доходною і видатковою частиною бюджету, класифікацією боргу.
2. Відповідно до Н-ного місцевого бюджету передбачено надання міжбюджетного трансферту для здійснення соціальних виплат малозабезпеченим сім'ям у розмірі 52 000 грн. Голова місцевої ради, отримавши дані кошти, використав їх для ремонту приміщення білого дому.

---

⁵⁰ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

Чи буде він нести відповідальність? Яку саме? Яким нормативно-правовим актом це передбачено?

Рекомендовані джерела:

1-91

ТЕМА №6 БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6

Для підготовки до даного заняття необхідно розглянути поняття бюджетного процесу та його місця в системі бюджетного права і фінансового права; детально розглянути стадії бюджетного процесу, етапи та процесуальні дії на кожній стадії, нормативні акти, якими вони оформляються та суб'єктів, які уповноважені вчиняти відповідні дії в бюджетній діяльності.

Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, зокрема Бюджетний кодекс, Регламент Верховної Ради України, регламенти місцевих рад в частині прийняття бюджетних актів та внесення змін до них.

Питання для обговорення:

1. Поняття та зміст бюджетного процесу
2. Стадії бюджетного процесу: загальна характеристика.
3. Особливості розгляду та прийняття Закону України «Про державний бюджет України».
4. Особливості прийняття рішень про місцеві бюджети.
5. Виконання державного бюджету.
6. Виконання місцевих бюджетів.
7. Звітування про виконання бюджетів.
8. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Контрольні питання:

1. Що таке бюджетний період?
2. В яких випадках може змінюватися бюджетний період?
3. Перерахуйте стадії бюджетного процесу та вкажіть їх учасників.
4. Який орган виконує функцію «обслуговування державного бюджету»?
5. Які терміни прийняття Закону України «Про державний бюджет на ... рік» передбачені Бюджетним кодексом України?
6. Перелічіть документи, які подають та готують на стадії підготовки проекту державного бюджету. Яким нормативно правовим актом передбачено його підготовку?

Практичні завдання:

1. Для проведення конкурсних змагань з легкої атлетики присвячених дню армії в м. Івано-Франківську необхідно залучити кошти з бюджету.

Куди мають звернутись організатори конкурсів?

З якого бюджету будуть фінансуватись такі заходи?

Які документи мають подати?

2. Дрогобицька райдержадміністрація спільно з Дрогобицькою районною радою народних депутатів не подали у встановлений строк звіт про виконання відповідної частини державного бюджету та місцевого бюджету. Які правові наслідки таких дій? Які види санкцій можна застосувати в даному випадку?

3. Державна казначейська служба України закрила рахунки розпорядників бюджетних коштів вкінці року.

Чи правомірна діяльність служби? Який строк обслуговування казначейських рахунків розпорядників бюджетних коштів і від чого він залежить?

4. Начальник відділу соціального захисту Н-ної облдержадміністрації, розглядаючи заяву особи щодо надання статусу малозабезпеченої сім'ї – відмовив у наданні такого статусу – мотивувавши відсутністю коштів у місцевому бюджеті.

Чи правомірні дії начальника? З якого бюджету повинні фінансуватись соціально-забезпечувальні заходи? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендовані джерела:

3-7, 12, 14, 16, 20, 23, 26-30, 31, 40-42, 50, 59, 62-64, 69-70, 72, 74-78.

ТЕМА № 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ І МІСЦЕВИХ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №7

Для вивчення даної теми потрібно розглянути поняття доходної частини бюджету (державного, місцевого), поняття та види доходів, їх відображення у бюджеті, види податкових та неподаткових надходжень до бюджету. Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, зокрема Закон «Про державний бюджет на 2017 рік».

Доцільно розглянути поняття видаткової частини бюджету (державного, місцевого бюджетів), поняття та види видатків, їх відображення у бюджеті, сутність бюджетного фінансування.

Питання для обговорення:

1. Поняття державних та місцевих доходів.
2. Система державних та місцевих доходів.
3. Податок: поняття, функції, принципи, елементи та класифікація.
4. Система, методи, органи оподаткування в Україні.
5. Коротка характеристика окремих податків:
  - 5.1. Податок на додану вартість.
  - 5.2. Акцизний податок.
  - 5.3. Податок на прибуток.
  - 5.4. Податок на доходи фізичних осіб.
  - 5.5. Місцеві податки. Рентна плата

6. Поняття та види обов'язкових неподаткових платежів:
  - 6.1. Державне мито та мито, що стягується митними органами.
  - 6.2. Адміністративні збори, санкції
7. Поняття та принципи державних і місцевих видатків.
8. Форми та принципи фінансування державних та місцевих видатків.
9. Поняття та принципи кошторисно-бюджетного фінансування.
10. Соціально-культурні видатки.
11. Фінансування охорони здоров'я та фізичної культури.
12. Видатки на культуру та мистецтво.
13. Фінансування оборони країни.
14. Фінансування органів законодавчої, виконавчої влади та правоохоронних органів.

Контрольні питання:

1. Як співвідносяться поняття: «доходи держави» та «доходи країни»?
2. Які основні функції податку Ви знаєте?
3. Визначте елементи податку.
4. Назвіть приклади непрямого податку.
5. Назвіть ознаки та елементи податку.
6. Чим відрізняються податки від обов'язкових неподаткових платежів?
7. Назвіть види місцевих податкових платежів.
8. Визначте поняття державних витрат.
9. Назвіть принципи фінансування державних видатків.
10. Що таке позабюджетні кошти?
11. В чому полягає кошторисно-бюджетне фінансування?
12. Які видатки державного бюджету відносяться до поточних?
13. Що відноситься до капітальних видатків бюджету?
14. Назвіть принципи кошторисно-бюджетного фінансування.
15. Що таке кошторис?
16. Назвіть види кошторисів.
17. Який порядок фінансування соціально-культурних заходів в Україні?
18. Які витрати у сфері охорони здоров'я та спорту фінансуються за рахунок коштів державного бюджету?
19. Які витрати у сфері освіти фінансуються за рахунок коштів державного бюджету?
20. Які витрати у сфері культури та мистецтва фінансуються за рахунок коштів державного бюджету?

Практичні завдання:

1. На прикладі конкретної норми податкового закону встановіть елементи податку.
2. Випишіть з законодавства елементи акцизного податку .

Рекомендовані джерела:

3-7, 12, 14-16, 20, 23, 28-30, 39-40, 50, 52, 55, 62-63, 69-70.

**ТЕМА № 8. ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СТРАХУВАННЯ ТА КРЕДИТУВАННЯ
СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №8**

Для вивчення даної теми необхідно розглянути поняття страхування та кредитування, ознайомитись з основними категоріями страхування, видами та формами страхування; визначити поняття та види загальнообов'язкового державного соціального страхування; розкрити суть державного кредитування з позицій: держава-кредитор, держава-позичальник; розмежувати страхування та кредитування. Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, страхові та кредитні договори.

Питання для обговорення:

1. Поняття, основні ознаки, форми та функції страхування.
2. Характеристика основних понять страхування (страховик, страхувальник, об'єкти, форми страхування, страховий випадок, страховий ризик, страховий платіж, страхова сума, страховий тариф, страхова виплата, страхове відшкодування).
3. Види та форми страхування.
4. Поняття державного соціального страхування в Україні.
5. Поняття кредиту.
6. Поняття державного кредиту.
7. Кредитні спілки:
  - 7.1. Поняття, юридичний статус, основні принципи діяльності.
  - 7.2. Порядок створення та організаційна основа кредитних спілок.
8. Банківський кредит: поняття, види.

Контрольні питання:

1. Що таке страхування?
2. Які характерні ознаки притаманні страхуванню?
3. Назвіть види страхування.
4. Назвіть форми організації страхових фондів.
5. Чім відрізняється страховий ризик від страхового випадку?
6. Який державний орган здійснює ліцензування страхової діяльності?
7. Дайте визначення державного кредиту.
8. Чім відрізняється банківський кредит від державного кредиту?
9. Що таке державний борг?
10. Назвіть форми державного кредиту.
11. За якими ознаками особи можуть об'єднуватися у кредитні спілки?

Рекомендовані джерела:

5, 6, 20, 29, 31, 45-49, 53-54, 57, 59, 62-63, 66-67, 69, 75-77.

ТЕМА № 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА

РОЗРАХУНКІВ СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №9

Для підготовки до даного заняття необхідно розглянути поняття фінансових послуг, грошей, грошового обігу; з'ясувати види та форми розрахунків; охарактеризувати готівкові та безготівкові розрахунки; сутність та види фінансових послуг.

Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, зокрема прийняті Національним Банком України.

Питання для обговорення:

1. Поняття грошової системи.
2. Поняття грошового обігу та грошових розрахунків.
3. Готівковий обіг та регулювання касових операцій.
4. Правовий режим банківських рахунків.
5. Класифікація банківських рахунків.
6. Поняття та форми безготівкових розрахунків.

Контрольні питання:

5. Що таке гроші?
6. Які функції виконують гроші?
7. Що таке грошова система держави?
8. Що таке платіжна система?
9. Які види платіжних систем Ви знаєте?
10. Для чого встановлюється ліміт залишку готівки в касі?
11. Що таке банківська платіжна картка?
12. Назвіть види поточних банківських рахунків.
13. Назвіть види кореспондентських банківських рахунків.
14. Назвіть види акредитивів.
15. Чим відрізняється платіжне доручення від платіжної вимоги-доручення?
16. Що таке меморіальний ордер?

Рекомендовані джерела:

6, 7, 14, 20, 29, 30, 46, 59, 62-64, 69-70, 72, 74-78, 82-84.

ТЕМА № 10. ПРАВОВІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ТЕМА № 11. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ

ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №10

Для вивчення даної теми необхідно розглянути поняття валюти та валютних цінностей, визначити їх види; розкрити правові основи та сутність валютного регулювання, систему органів валютного контролю та його форми; відповідальність за порушення фінансового законодавства. Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти.

Питання для обговорення:

1. Поняття та зміст валютних цінностей і валютних операцій.
2. Поняття та особливості валютних відносин
3. Організація валютного регулювання.
4. Поняття та функції валютного контролю.
5. Система та повноваження органів валютного регулювання і контролю.
6. Фінансова відповідальність: поняття, характеристика.
7. Види юридичної відповідальності за порушення фінансового законодавства.

Контрольні питання:

1. Що таке валютні цінності?
2. В чому полягає суть валютного регулювання?
3. Назвіть особливості валютних відносин.
4. Вкажіть функції валютного контролю
5. Назвіть систему державних органів валютного регулювання та контролю.
6. Які повноваження в сфері валютного регулювання виконує Національний банк України?
7. Які повноваження в сфері валютного регулювання виконує Кабінет Міністрів України?
8. Перерахуйте можливі обмеження здійснення валютних операцій.
9. Назвіть види адміністративної відповідальності за валютні правопорушення.
10. Назвіть види відповідальності за злочини у валютній сфері.
11. Якими нормативно-правовими актами передбачена відповідальність за фінансові правопорушення?
12. Охарактеризуйте об'єктивні сторони фінансових правопорушень.

Практичні завдання:

1. Зобразіть схематично місце фінансової відповідальності серед інших видів юридичної відповідальності.
2. Використовуючи Кримінальний кодекс випишіть види фінансово-правових санкцій.
3. Назвіть 4 форми об'єктивної сторони фінансового правопорушення та охарактеризуйте їх.

Рекомендовані джерела:

6, 7, 12, 14, 16, 20, 23, 26-30, 31, 40-42, 59, 62-64, 69-70, 72, 74-78.

Розділ III

Самостійна робота студентів

ТЕМА 1. Фінанси і публічна фінансова діяльність

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати тексти лекції та додаткову літературу. Особливу увагу слід звернути на визначення понять, оскільки дана тема заняття є вступною та без засвоєння її категорій неможливим буде подальше вивчення даного навчального курсу.

Питання для самопідготовки:

1. Фінансова політика держави та фінансовий механізм.
2. Визначення та коротка історична характеристика поняття «фінанси».
3. Фонди коштів – централізовані та децентралізовані. Співвідношення понять: «грошові відносини» та «фінансові відносини».
4. Правові форми фінансової діяльності. Фінансові акти.
5. Основні поняття та їх розмежування: «фінанси», «фінансова діяльність держави», «централізовані фонди коштів», «децентралізовані фонди коштів», «інвестиції»

Контрольні питання:

1. Яке значення для функціонування суспільства має фінансова політика держави?
2. Що входить до механізму фінансової діяльності держави?

Тестові завдання:

1. Фінанси – це...

- а) історична, вартісна, економічна, правова категорія;
- б) вартісна категорія;
- в) тільки економічна категорія;
- г) тільки правова категорія.

2. Фінанси - це ...

- а) сукупність відносин, що мають розподільчий характер;
- б) сукупність відносин, які опосередковуються через доходи й видатки громадян і юридичних осіб;
- в) сукупність відносин, що мають розподільчий характер і опосередковуються через доходи й видатки громадян і юридичних осіб - суб'єктів господарської діяльності, фінансово-кредитних установ, держави, міжнародних фінансових організацій тощо;
- г) сукупність відносин в державі.

3. Фінансова діяльність держави – це...

- а) діяльність держави у сфері мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави;
- б) діяльність держави в сфері оборони;
- в) діяльність держави щодо фінансування;
- г) вид діяльності держави.

4. Фінансова система держави – це...

- а) сукупність фінансових інститутів держави;
- б) сукупність централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави;
- в) сукупність інститутів з приводу мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів;
- г) сукупність фінансових інститутів, кожен з яких сприяє утворенню та використанню відповідних централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави, тобто діяльності з приводу мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів для виконання завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування.

5. Ланками фінансової системи держави є ...

- а) державний бюджет та місцеві бюджети;
- б) державний бюджет та місцеві бюджети, фінанси державних та комунальних підприємств, установ та організацій, спеціальні цільові фонди та кредит;
- в) фінанси приватного та державного сектору;
- г) правові норми, інститути фінансового права.

6. Структуру місцевих фінансів визначають...

- а) державний устрій та відповідний адміністративно-територіальний поділ держави;
- б) конституційний лад держави;
- в) місцеві ради народних депутатів;
- г) принципи валютної діяльності.

7. Назвіть суб'єкта, що не входить до фінансових органів держави:

- а) Рахункова Палата ;
- б) Державна аудиторська служба;
- в) Івано-Франківська міська рада;
- г) Пенсійний фонд.

8. Принципом фінансової діяльності є:

- а) мобілізація ;
- б) розподіл;
- в) використання;
- г) економічність.

9. Назвіть фонд коштів, який є децентралізованим:

- а) державний бюджет;
- б) місцевий бюджет;

в) кошторис ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

г) Пенсійний фонд.

10. Не є суб'єктом муніципальної фінансової діяльності:

а) Президент України;

б) об'єднана територіальна громада;

в) міська рада;

г) мер міста.

Рекомендовані джерела:

1-10, 15, 17, 19, 21, 27-29, 34- 42

ТЕМА 2. Фінансове право як галузь права

Знання про предмет та метод фінансово-правового регулювання допоможе студентам здійснити відмежування фінансового права від інших галузей права.

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати лекційний матеріал та додаткову літературу. Особливу увагу слід звернути на визначення понять, оскільки дана тема заняття є базовою та без засвоєння її категорій неможливим буде подальше вивчення даного навчального курсу.

Питання для самопідготовки:

1. Історичний розвиток фінансового права як галузі права.
2. Концепція публічних послуг і фінансові послуги. Перспективи поєднання адміністративного і цивільно-правового методу в регулюванні фінансових відносин.
3. Структура фінансово-правової норми. Особливості гіпотези, диспозиції, санкції фінансово-правової норми.
4. Характеристика фінансово-правових актів за юридичною силою.
5. Види суб'єктів фінансово-правових відносин.

Контрольні питання:

1. В чому сутність сучасних міжнародних підходів до організації фінансової діяльності держави як предмета вивчення фінансового права?

2. Чи є відмінності в сутності фінансової правосуб'єктності порівняно з цивільно-правовою?

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте будь-які (за вибором) статті Бюджетного кодексу та визначте їх елементи. Чи всі норми бюджетного кодексу мають 3 елементи структури?

2. Чи будуть відносини предметом вивчення фінансового права? Відповідь обґрунтуйте:

- Івано-Франківська міська рада прийняла рішення про фінансування ремонту доріг по декількох вулицях міста;
- депутат міської ради купив акції ПАТ «Карпати»;
- громадська організація профінансувала ремонт дитячого будинку сімейного типу;

- громадянин А. купив продукти в торговому центрі;
- громадянин М. уклав кредитний договір з ПАТ «Укрінвестбанк»;
- Державна фіскальна служба подала запит на отримання податкової інформації.

Тестові завдання:

1. Фінансове право – це...

- а) галузь права;
- б) публічна галузь права;
- в) приватна галузь права;
- г) публічна галузь права, яка містить сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі створення, розподілу й використання фондів коштів (фінансових ресурсів) держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їх завдань та функцій.

2. Джерело фінансового права – це...

- а) внутрішній вираз фінансового права;
- б) спосіб вираження змісту правил поведінки у сфері фінансової діяльності держави, що встановлюються державою (зовнішній вираз закріплення норм права);
- в) норма фінансового права;
- г) сукупність законодавства.

3. Фінансово-правова норма складається з ..

- а) фінансових відносин;
- б) гіпотези, диспозиції, санкції;
- в) диспозиції (інші елементи містяться в нормах інших галузей права);
- г) фінансових санкцій.

4. Фінансові правовідносини виникають ...

- а) тільки з правомірних дій (як виду юридичних фактів);
- б) тільки з подій (як виду юридичних фактів);
- в) при здійсненні фінансової діяльності держави на основі юридичних фактів, за участю суб'єкта, наділеного фінансовою правосуб'єктністю та за наявності об'єкта фінансових правовідносин;
- г) з приводу майнових та особистих немайнових відносин.

5. Зміст фінансових правовідносин є ...

- а) сукупністю підстав з приводу яких викають фінансові правовідносини;
- б) юридичним і фактичним;
- в) матеріальним і процесуальним;
- г) суб'єктивним.

6. Виберіть групу відносин, яка не вивчається фінансовим правом:

- а) фінансовий план діяльності приватного підприємця;
- б) підготовка місцевого бюджету;
- в) накопичення коштів Пенсійного фонду;
- г) перерахування податків згідно Бюджетного кодексу.

7. У фінансовому праві переважає _____ метод правового регулювання.

- а) диспозитивний;
- б) дозвільний;
- в) заохочувальний;
- г) імперативний.

8. **Виберіть твердження з помилкою:**

- а) фінансове право – це публічна галузь права;
- б) публічні фінанси включають державні фінанси та фінанси місцевого самоврядування;
- в) фізичні особи не є суб'єктами фінансового права;
- г) перерахування податків згідно Бюджетного кодексу.

9. **Виберіть групу відносин, яка вивчається фінансовим правом:**

- а) складання фінансового плану діяльності ПП «ОККО»;
- б) планування сімейного бюджету;
- в) накопичення коштів Пенсійного фонду;
- г) організація публічного управління Президента України.

10. **Не є джерелом фінансового права:**

- а) Закон України «Про державний бюджет на 2017 рік»;
- б) Бюджетний кодекс;
- в) Наказ керівника комунального підприємства «Про основи преміювання працівників»;
- г) розрахунковий чек з торгового центру.

Рекомендовані джерела:

1-10, 19,14-34

ТЕМА 3. Правові основи фінансового контролю

У даній темі студентам пропонується ознайомитись з таким різновидом державного контролю як фінансовий контроль (інспектування). Інспекційна фінансова діяльність займає одне з провідних місць у фінансовій діяльності держави, яка є предметом вивчення фінансового права.

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу. Особливу увагу слід звернути на визначення понять.

Питання для самопідготовки:

1. Порівняльний аналіз фінансово контролю та інспектування.
2. Методи фінансового контролю: облік, аналіз, ревізія, обстеження, інспектування, інвентаризація, перевірка.
3. Правовий статус суб'єктів, уповноважених здійснювати фінансовий контроль.
4. Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності.
5. Контроль та аудит у бюджетному процесі.

Контрольні питання:

1. Які підходи до розуміння сутності категорій «фінансове інспектування», «державний аудит», «регуляторна політика»?
2. Які види фінансового контролю Ви знаєте?
3. Які фінансові операції підлягають фінансовому моніторингу?
4. Що таке регуляторний акт?
5. Які принципи державної регуляторної політики?

Практичні завдання:

1. Приватний підприємець вирішив припинити свою підприємницьку діяльність.

Чи потрібно проводити перевірку його підприємницької діяльності? Який вид фінансового контролю тут може здійснюватись?

Використовуючи Податковий кодекс України (глава 8, статті 75-80) визначте який вид перевірки може застосовуватись в даному випадку. Відповідь обґрунтуйте

2. Підприємство, суб'єкт господарювання України має аудиторський висновок аудитора іноземної держави.

Чи буде він чинним в Україні? Відповідь обґрунтуйте.

3. Підприємство підлягає податковій перевірці на основі звернення правоохоронних органів при розслідуванні кримінальної справи.

Використовуючи Податковий кодекс України (глава 8, статті 75-80) визначте який вид перевірки буде в даному випадку. Відповідь обґрунтуйте.

4. У фонді загальнообов'язкового державного соціального страхування проводять державний фінансовий аудит.

Визначте суб'єкта проведення даного виду фінансового контролю. Випишіть порядок державного аудиту.

Тестові завдання:

1. Фінансовий контроль – це ...

- а) діяльність по перевірці правильності вартісного розподілу валового національного продукту, утворення і витрачання фондів грошових коштів;
- б) вид державного контролю, який має основним завданням виявлення фактів порушень, анти правової діяльності, учасників та схем протиправних відносин;
- в) цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, спрямована на додержання законності, фінансової дисципліни і раціональності у забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин;
- г) перевірка реалізації стратегії і тактики фінансової діяльності того чи іншого суб'єкта, а в масштабах суспільства — процесу реалізації фінансової політики.

2. Принципами фінансового контролю є ...

- а) плановість, об'єктивність, дієвість, оперативність, протиправність;
- б) плановість, об'єктивність, дієвість, оперативність, узгодження державних і приватних інтересів;
- в) довго тривалість, безперервність, раптовість, девіантність;
- г) локальність, регіональність, нестабільність, узгодженість державних та приватних інтересів.

3. Попередній контроль – це ...

- а) функція контролю;
- б) принцип контролю;
- в) контроль, який здійснюється для перевірки результатів фінансової діяльності;
- г) вид контролю, за часом здійснення.

4. Банківський контроль – це...

- а) різновид банківської діяльності місцевих органів влади;
- б) вид фінансового контролю, який здійснюється для перевірки діяльності банківських установ;
- в) система банківських установ, кредитних та громадських спілок;
- г) різновид діяльності органів виконавчої влади.

5. Фінансове інспектування – це...

- а) функція контролю, яка полягає в аналізі використання і збереження фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; визначенні правильності потреби в бюджетних коштах, станом і достовірністю бухгалтерського обліку та фінансової звітності органів державного і комунального сектору з метою виявлення недоліків і порушень;
- б) синонім контролю;
- в) процедура оцінки відповідності системи забезпечення якості підприємства нормам та правилам діяльності;
- г) віртуальна перевірка об'єктів регулювання для визначення наявності проблем фінансової та бухгалтерської звітності.

6. Методами фінансового контролю є ...

- а) законність, плановість, дієвість, оперативність, врегулювання інтересів держави та приватних осіб;
- б) аудит, консалтинг, франчайзинг, лізинг;
- в) стаціонарність, авторитаризм, централізм;
- г) перевірка, ревізія, аудит, інвентаризація, інспектування, безперервне відстежування фінансової діяльності.

7. Перевірка – це ...

- а) обстеження і вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їхніх підрозділів;
- б) аналіз діяльності підприємства, установи, організації;
- в) документ, яким закріплюються виявлені недоліки фінансово-господарської діяльності;

г) розгляд та впровадження системи заходів щодо відновлення фінансової спроможності юридичної особи.

8. Фінансовими органами є ...

- а) Рахункова палата України, Державна фінансова інспекція;
- б) Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба;
- в) Національний банк України, Державна служба фінансового моніторингу;
- г) всі вищеперелічені органи.

9. Аудит – це...

- а) метод фінансового контролю;
- б) вид фінансового контролю, перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам;
- в) діяльність щодо звірки доходів і видатків протягом визначеного бюджетного періоду;
- г) система органів та установ, які здійснюють фінансове обстеження матеріальних ресурсів.

10. Залежно від цільової спрямованості контрольних дій органів можна виділити такі види фінансового контролю, як...

- а) попередній, поточний, наступний;
- б) контроль на місцях, або виїзний контроль;
- в) стратегічний і тактичний;
- г) податковий, внутрішньогосподарський.

Рекомендовані джерела:

1-10, 18-33, 40, 43, 47, 56, 60, 62-68

ТЕМА 4. Поняття, види та порядок надання фінансових послуг

При підготовці даної теми студентам за основу потрібно взяти закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 року.

Програма курсу передбачає опрацювання і питань створення, діяльності фінансових установ, формування ринків фінансових послуг, вивчення повноважень спеціального органу, який здійснює контроль за фінансовими послугами та ринками фінансових послуг.

Питання для самопідготовки:

- 1. Роль фінансових послуг в фінансовій системі держави.
- 2. Основні напрямки державної політики у сфері фінансових послуг.

Контрольні питання:

- 1. Чи будуть фінансові послуги видом адміністративних послуг?
- 2. Які основні ознаки фінансових послуг?

Практичні завдання:

1. Приватне підприємство «Інформаційні технології» здійснило збір благодійних пожертв з абонентів.

Чи буде дана діяльність фінансовою послугою? Відповідь обґрунтуйте.

2. Громадянин В здійснив обмін іноземної валюти на гривню у пункті обміну валют.

Чи буде дана діяльність фінансовою послугою? Якщо так, то яка процедура її надання? Відповідь обґрунтуйте.

3. Фінансова установа «МММ» залучає кошти фізичних осіб із зобов'язанням щодо їх повернення.

Чи правомірна така діяльність? Якщо так, за яких умов? Які види фінансових установ можуть надавати позику? Які вимоги ставляться до таких осіб?

Відповідь обґрунтуйте.

4. Приватне підприємство «Лакмус» залучало кошти від фізичних та юридичних осіб згідно інвестиційного договору.

Чи буде така діяльність фінансовою послугою? Що таке інвестиційна діяльність? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендовані джерела:

1-10, 12, 13, 27, 40-48, 60

ТЕМА 5. Бюджетне право

Однією з характерних рис державного управління у промислово розвинутих демократичних країнах є загальнодержавна бюджетна система та власний бюджет, тому розуміння принципів побудови та засад функціонування бюджетної системи допоможе студентам розібратись в сутності фінансової діяльності держави та місцевого самоврядування.

Питання для самопідготовки:

1. Поняття та особливості бюджетних правовідносин.
2. Бюджетна класифікація доходів, видатків, фінансування, боргу.
3. Види місцевих бюджетів.

Контрольні питання:

1. Яке призначення бюджету?
2. Які є види бюджетів? В чому сутність зведеного бюджету?

Тестові завдання:

1. Бюджет – це...

а) концепція формування та використання фінансових ресурсів органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;

б) план формування та використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування;

в) план формування та використання людських ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади;

г) план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;

2. Бюджети місцевого самоврядування – це..

а) концепція формування та використання фінансових ресурсів органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;

б) план формування та використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування;

в) план формування та використання людських ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади;

г) бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах);

3. Бюджетна класифікація – це...

а) єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;

б) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

в) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

г) будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому;

4. Бюджетна програма – це...

а) єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;

б) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

в) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

г) будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому;

5. Бюджетна система України – це...

а) єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;

б) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

в) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

г) будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому;

6. Бюджетне асигнування – це...

а) повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

б) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

в) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

г) будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому;

7. Бюджетне зобов'язання – це...

а) будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому;

б) повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

в) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

г) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

8. Бюджетне призначення - ...

а) повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

б) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

в) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права;

г) повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування;

9. Дефіцит бюджету – це..

а) регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

б) загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення;

в) перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету);

г) міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

10. Дотація вирівнювання - ...

а) регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

б) загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення;

в) перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету);

г) міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

11. Міжбюджетні трансферти – це...

а) основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень;

б) операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом

(надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету);

в) кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;

г) операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строкості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим

12. Місцеві бюджети – це ...

а) бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування;

б) загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення;

в) установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету;

г) доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

13. Місцевий борг – це...

а) бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування;

б) загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення;

в) установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету;

г) доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

14. Місцевий фінансовий орган – це...

а) бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування;

б) загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення;

в) установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету;

г) доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

15. Профіцит бюджету – це..

а) перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету);

б) загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення;

в) перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету);

г) міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

16 Субвенції – це...

а) нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду;

б) документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації;

в) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету;

г) міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

17. Управління бюджетними коштами – це...

а) сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів;

б) сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження;

в) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету;

г) міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

18. Управління державним (місцевим) боргом – це..

а) сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів;

б) сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження;

в) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету;

г) міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

19. Термін «бюджет» походить від давньофранцузького слова, яке в перекладається як...

- а) шкіряний мішок, сумка;
- б) нотний стан, нотна грамота;
- в) портмоне; куб;
- г) записна книжка;

20. Бюджетне право України - це ...

а) сукупність фінансово-правових норм, що регулюють фінансові відносини, які виникають у зв'язку з бюджетною діяльністю, тобто утворенням, розподілом та використанням коштів державного та місцевих бюджетів.

б) сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів;

в) сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним

(місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження;

г) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету

Рекомендовані джерела:

1-10, 12, 13, 27, 40-48, 60

ТЕМА 6. Бюджетний процес

При самостійній підготовці особливу увагу потрібно звернути на правове регулювання даних відносин, ознайомитись з процедурою формування, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, подання бюджетної звітності.

Питання для самопідготовки:

1. Місцевий бюджетний процес.
2. Характеристика видів звітності про виконання бюджету.

Контрольні питання:

1. Що таке бюджетний процес? Як він пов'язаний з бюджетним правом?
2. Які стадії бюджетного процесу визначені законодавчо?

Тестові завдання:

1. Закон про Державний бюджет України – це...

а) обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду;

б) податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ);

в) закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду;

г) комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій;

2. Коефіцієнт вирівнювання бюджетів – це...

а) показник, який використовується для розрахунку обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, з метою стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування;

б) операції органів державної влади і місцевого самоврядування, Національного банку України, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, що не відображаються у показниках

бюджету, але можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету в майбутньому;

в) доходи загального фонду, закріплені Бюджетним кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

г) доходи загального фонду, закріплені Бюджетним Кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

3. Бюджетний запит – це..

а) повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

б) сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій;

в) документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди;

г) єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів;

4. Бюджетний процес – це...

а) регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

б) загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення;

в) перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету);

г) міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

5. Державний борг – це...

а) регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

б) загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення;

в) перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету);

г) міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

6. Обслуговування державного (місцевого) боргу – це...

а) операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу;

б) метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу;

в) суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету;

г) проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет);

7. Одержувач бюджетних коштів - ..

а) операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу;

б) метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу;

в) суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету;

г) проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет);

8. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі - ...

а) операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу;

б) метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу;

в) суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету;

г) проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет);

9. Проект бюджету – це...

а) операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу;

б) метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу;

в) суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету;

г) проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет);

10. Рішення про місцевий бюджет - ...

а) нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду;

б) документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації;

в) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету;

г) міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

Рекомендовані джерела:

1-10, 12, 13, 27, 40-48, 60

ТЕМА 7. Правове регулювання державних і місцевих доходів та видатків

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу. Особливу увагу слід звернути на визначення понять. Варто звернути увагу і на додатки до Закону України «Про державний бюджет на 2017 рік», де передбачено статті доходної та видаткової частини бюджету.

Доцільно звернути увагу на поняття доходної частини бюджету (державного, місцевого), види доходів, їх відображення у бюджеті, види податкових та неподаткових надходжень до бюджету, на порядок здійснення та особливості фінансування з бюджету.

Питання для самопідготовки:

1. Співвідношення понять: «державні доходи», «доходи країни», «фінансові ресурси держави».
2. Характеристика доходів держави та органів місцевого самоврядування.
3. Державні спеціальні соціальні цільові фонди: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування від тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України й інші.
4. Місцеві доходи та видатки.

Контрольні питання:

1. Назвіть неподаткові надходження держави.
2. Охарактеризуйте Українську державу за основними напрямками фінансування.

Тестові завдання:

1. Доходи бюджету - ...

- а) обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду;
- б) податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ);

в) закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду;

г) комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій;

2. Залишок бюджетних коштів – це...

а) обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду;

б) податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ);

в) закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду;

г) комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій;

3. Інвестиційна бюджетна програма (проект) – це...

а) обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду;

б) податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ);

в) закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду;

г) комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій;

доходи загального фонду державного бюджету, за рахунок яких здійснюється перерахування доції вирівнювання місцевим бюджетам;

4. Квaziфіскальні операції – це...

а) показник, який використовується для розрахунку обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, з метою

стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування;

б) операції органів державної влади і місцевого самоврядування, Національного банку України, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, що не відображаються у показниках бюджету, але можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету в майбутньому;

в) доходи загального фонду, закріплені Бюджетним кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

г) доходи загального фонду, закріплені Бюджетним кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

5. Розпис бюджету – це...

а) нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду;

б) документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації;

в) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету;

г) міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

6 Надходження бюджету – це...

а) бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування;

б) загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення;

в) установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету;

г) доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна

(щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

7. Кошик доходів місцевих бюджетів - це...

а) показник, який використовується для розрахунку обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, з метою стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування;

б) операції органів державної влади і місцевого самоврядування, Національного банку України, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, що не відображаються у показниках бюджету, але можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету в майбутньому;

в) доходи загального фонду, закріплені Бюджетним кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

г) доходи загального фонду, закріплені Бюджетним Кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

8. Кошторис – це...

а) основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень;

б) операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету);

в) кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;

г) операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету;

чи міського бюджету;

9. Місцеві запозичення – це...

а) основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень;

б) операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету);

в) кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;

г) операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету;

10. Розпорядник бюджетних коштів – це...

а) нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду;

б) документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації;

в) бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету;

г) міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

Рекомендовані джерела:

1-10, 40-43, 45, 47, 55, 58.

ТЕМА 8. Фінансово-правове регулювання страхування та кредитування

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу, розглянути поняття страхування, ознайомитись з основними категоріями страхування, видами та формами страхування; визначити поняття та види загальнообов'язкового державного соціального страхування, фінансового страхування, зокрема страхування вкладів фізичних осіб.

Для самопідготовки потрібно опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу, розглянути поняття кредитування, розкрити суть державного кредитування з позицій: держава-кредитор, держава-позичальник; розмежувати страхування та кредитування. Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, страхові та кредитні договори.

Питання для самопідготовки:

1. Обов'язкове страхування.
2. Соціальне страхування та його види.
3. Суб'єкти страхових відносин.
4. Фінансове страхування. Нові види договорів про фінансове страхування, тенденції
5. Особливості та принципи державного кредитування.
6. Облігації внутрішніх та зовнішніх позик.
7. Держава як позичальник і правові засади формування Державного боргу України.

Контрольні питання:

1. Призначення державного соціального страхування.
2. Якими нормативно-правовими актами регулюються страхові відносини в Україні?
3. Особливості оподаткування страховика.
4. Охарактеризуйте нормативно-правове регулювання кредитної діяльності.
5. Відмінності у кредитних відносинах «державо-кредитор», «державо-позичальник».

Рекомендовані джерела:

1-10, 40-43, 45, 47, 55, 58, 60-66

ТЕМА 9. Правове регулювання грошового обігу та розрахунків

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу, розглянути поняття грошей, грошового обігу; з'ясувати види та форми розрахунків; охарактеризувати готівкові та безготівкові розрахунки; сутність та види фінансових послуг.

Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти, зокрема прийняті Національним Банком України.

Питання для самопідготовки:

1. Поняття грошової системи та грошового обігу. Види та особливості розрахунків.
2. Фінансові послуги: види, порядок надання.
3. Правове регулювання діяльності банківських установ.
4. Фінансові розрахунки через глобальні мережі.

Контрольні питання:

17. Охарактеризуйте національну платіжну систему.
18. Назвіть види поточних банківських рахунків та види кореспондентських банківських рахунків.
19. Які суб'єкти використовують види акредитивів.
20. Чим відрізняється платіжне доручення від платіжної вимоги-доручення?
21. Що таке меморіальний ордер?

Рекомендовані джерела:

1-10, 56-58, 60-65, 69

ТЕМА 10. Правові основи валютного регулювання

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу, розглянути поняття валюти та валютних цінностей, визначити їх види; розкрити правові основи та сутність валютного регулювання, систему органів валютного контролю та його форми; відповідальність за порушення фінансового законодавства. Студентам варто опрацювати додаткову літературу та нормативно-правові акти.

Питання для самопідготовки:

1. Міжнародні валютні системи та міжнародні розрахунки.
2. Валютні фонди та їх структура.
3. Державне регулювання валютних відносин в Україні.
4. Порядок здійснення міжнародних валютних розрахунків.

Контрольні питання:

1. Назвіть суб'єктів валютного регулювання.
2. В чому сутність та призначення валютного контролю?

Рекомендовані джерела:

1-10, 56-58, 60-64, 69

ТЕМА 11. Відповідальність за порушення фінансового законодавства

Для самопідготовки по даній темі студенти повинні опрацювати конспекти лекцій та додаткову літературу, визначити підходи до розуміння фінансової відповідальності, проаналізувати монографічні та наукові дослідження щодо аргументації доцільності виокремлення/не виділення такого виду відповідальності як фінансова відповідальність.

Питання для самопідготовки:

1. Поняття, та особливості складу фінансового правопорушення, бюджетного правопорушення, податкового правопорушення.
2. Фінансова відповідальність: поняття, відносини, відмежування від інших видів юридичної відповідальності.
3. Санкції за порушення у фінансовій сфері: поняття, види, характеристика.

Контрольні питання:

13. Охарактеризуйте фінансово-правові санкції.
14. Яка структура фінансового правопорушення.

Рекомендовані джерела:

1-10, 40-58, 60-68

ВИКОРИСТАНІ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Навчальна література

1. Фінансове право: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші . – Х. : Екограф, 2015 – 500 с.
2. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, О. А. Лукашев та ін. ; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х. : Право, 2016. – 440 с.
3. Фінансове право у ХХІ сторіччі: напрями та тенденції розвитку [спец. випуск] // Право України. – 2013. – №1-2. – 442 с.
4. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. / Лідія Костянтинівна Воронова – К.: Прецедент, 2006. – 448 с
5. Воронова Л.К., Бекерська Д.А., Кадькаленко С.Т. Фінансове право: навчальний посібник. / Л.К.Воронова, Д.А.Бекерська, С.Т. Кадькаленко – К.: Вентурі, 2000. – 478 с.
6. Фінансове право. / заг.ред. В.К. Шкарупа, Т.О. Коломоєць. – К.: Истина. – 2007. – 257 с.
7. Верпиняк Д.М., Нашинець-Наумова А.Ю. Фінансове право. / Д.М.Верпиняк, А.Ю.Нашинець-Наумова – К.: Центр учбової літератури. – 2008. – 168 с.
8. Костенко Ю. О. Фінансове право України: Навч. посіб. / Ю. О. Костенко— К.: Центр учбової літератури, 2009. — 240 с.
9. О.П. Орлюк. Фінансове право: академічний курс: Підручник, / Орлюк О.П. . – К.: Юрінком Інтер, 2010. - 808 с.
10. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – 7-ме вид. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719 с.
11. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Підручник. / В.М.Шелудько – К.: Знання, 2008. – 535 с.
12. Лучковська С. І. Фінансове право [Текст] : навч. посібник / С. І. Лучковська. - К.: КНТ, 2010. - 296с.
13. Хохуляк В. Методологічні проблеми дослідження фінансового права як системного явища / В. Хохуляк // Підприємництво, господарство і право. – 2011. - №7. – С.108-111
14. Мойсик В.Р. Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні : аналіз правотворчості та правозастосування [текст] : монографія / Володимир Романович Мойсик . – К. : Атіка-Н, 2010. – 244 с.
15. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Азарова М.Я. – К. : ЦУЛ, 2010. – 480 с.
16. Бюджетне законодавство України : науковий збірник / укладач Тимошук І.С. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 372 с.
17. Петровська І.І. Деякі питання правового статусу Державної фінансової інспекції / І.І. Петровська // Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2011 року) : у 4-х

част. – Частина друга. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права. 2011. – С.196-198

18. Петровська І.І. Загальна характеристика концепції розвитку системи управління державними фінансами / І.І. Петровська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (11-12 жовтня 2013 року). – Ужгород. – С. 152-153

19. Петровська І.І. Окремі питання теоретико-правового регулювання бюджетного контролю // Ірина Ігорівна Петровська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку держави і права» (18-19 жовтня 2013 року). – Львів. – С. 71-73

20. Петровська І.І. Окремі питання правового статусу державної фінансової інспекції України / І.І. Петровська // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. – Випуск 31. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2013. – С. 105-113

21. Петровська І.І. Окремі питання нормативно-правового регулювання контрольної-фінансової діяльності в Україні // Ірина Ігорівна Петровська // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. – Випуск 32 – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2013. – С. 58-64

22. Петровська І.І. Правові засади здійснення фінансового моніторингу: вітчизняні та міжнародні стандарти / І. І. Петровська // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – Том 1. – 2013. – С. 138-140

23. Петровська І.І. Правові засади здійснення податкового контролю в Україні / Ірина Ігорівна Петровська // «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 31 січня – 01 лютого 2014 р. – Львів: У 2 частинах. Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. – Частина II. – 136 с. – С. 55-57

24. Петровська І.І. Деякі підходи до визначення категорії «фінансовий контроль»/ Ірина Ігорівна Петровська // Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина [текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів (16 травня 2014 року). – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. – С.28-31

25. Петровская И. И. Некоторые вопросы правового статуса государственной финансовой инспекции Украины / Ирина Игоревна Петровская // *Legea si Viata: Международныи научно-практический правовой журнал*. – Республики Молдова. – Aprilie 2014. – № 4/3 (268). – С. 85-88

26. Петровська І.І. Фінансовий контроль в системі заходів запобігання та протидії корупції в Україні: загальна характеристика / Ірина Ігорівна Петровська // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства

України [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 34. - Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. - С. 61-71

27. Петровська І.І. Окремі питання здійснення фінансового моніторингу в Україні / Ірина Ігорівна Петровська // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : Збірник наукових статей.. Випуск 39. - Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015. - С.21-32

28. Радзівіл К. До питання визначення адміністративної відповідальності у фінансовій сфері // Підприємництво, господарство і право. - 2012. - №5. - С.25-28

29. Шевчук О. Поняття та правова природа фінансових послуг // Підприємництво, господарство і право. - 2012. - №5. - С.29-32

30. Головченко О. Роль адміністративного судочинства у процесі вирішення фінансових спорів // Юридична Україна. - 2011. - №9. - С. 29-34.

31. Омельченко А. Система та правовий статус органів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні // Юридична Україна. - 2011. - №9. - С. 97-101.

32. Гетманець О. Правові основи бюджетного контролю // Право України. - 2010. - №3. - С. 174

33. Гетманцев Д. Держава як сторона фінансово-правового зобов'язання // Право України. - 2010. - №8. - С.130

34. Іванський А. Презумпція невинуватості у публічних фінансових правовідносинах // Право України. - 2010. - №12. - С.159

35. Безрутченко С., Кузьменко О. Характеристика публічного інтересу у міжбюджетних правовідносинах // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - № 12. - С. 145-148

36. Трубін І. Правове регулювання системи електронних грошей в Україні // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №12. - С. 157-160

37. Занфіров М. Правова природа фінансових санкцій // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №8.- С.81-84

38. Хошуляк В. Інтегративний підхід у науці фінансового права // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №6. - С.18-21

39. Буздуган Я. Фінансовий контроль і правові шляхи його реалізації // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №6. - С.26-29

40. Ющенко І. Правова природа Закону України про Державний бюджет // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №5. - С.90-93

41. Радзівіл К. Поняття та зміст фінансової безпеки держави // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №5. - С.94-97

42. Мединська Л. Правові форми фінансового забезпечення соціально-культурної сфери в Україні // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №5. - С.98-101

43. Кравцова Т. Адміністративно-правова природа діяльності держави і сфері економіки // Підприємництво, господарство і право. - 2011. - №4. -

C.104-106

44. Ровинський Ю. Застосування фінансово-правового примусу під час виявлення правопорушників у сфері міжбюджетних відносин // Підприємництво, господарство і право. – 2011. - №3. – С.60-64

45. Монаєнко А. Місце фінансово-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності // Право України. – 2011. - № 9. – С.228-231

46. Монаєнко А. Запобіжні заходи фінансово-процесуального примусу // Право України. – 2011. - № 3. – С.228-232

47. Шереметьєва О. Правове регулювання та правове управління валютними ризиками: поняття й основні критерії розмежування // Право України. – 2011. - № 6. – С.181-183

48. Міжнародна економіка : навч. посіб. / Білоцерківець В. В. [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Задой та д-ра екон. наук, проф. В. М. Тарасевича ; Дніпропетр. ун-т економіки та права. - Д. : Вид-во ДУЕП, 2010. - 339 с.

49. Гаврилук Р. Еволюція природи пострадянського фінансового права / Р.Гаврилук // Право України. – 2012. – №11-12. – С.305-308

50. Ковальчук А. Фінансове право: звична умовність чи комплексний регулятор публічних фінансових відносин? / А.Ковальчук // Право України. – 2012. – №7. – С.221-224

51. Гресь Н. Про застосування поняття неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. / Н. Гресь // Право України. – 2013. – №11. – С.360-364

52. Косінов С. Контроль за публічною владою як форма юридичної діяльності / С.Косінов // Право України. – 2013. – №12. – С.249-252

Нормативно-правові акти

53. Про схвалення Концепції розвитку системи управління державними фінансами : Розпорядження Кабінету міністрів України від 3 вересня 2012 р. № 633-р

54. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

55. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» / Комітет з економічних реформ при Президентові України : Програма від 02.06.2010 року

56. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт ООН від 16.12.1966. – Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19.10.1973 року

57. Договір про Європейський Союз. – Маастрихт, 07.12.1992 року // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page

58. Конституція України від 28.06.1996 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

59. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-1>
60. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801-VIII // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
61. Про Державний бюджет України на 2014 рік : Закон України від 16.01.2014 № 719-VII// Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. – № 9 – ст.93// Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
62. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 зі змінами // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
63. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 зі змінами // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
64. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>
65. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
66. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
67. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.2009 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
68. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2007 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
69. Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>
70. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/paran3#n3>
71. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
72. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням : Закон України від 18.01.2001 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2240-14>
73. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон

України від 09.07.2003 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

74. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2016 № 190 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/190-2016-%D0%BF>

75. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

76. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>

77. Податковий кодекс України від 02.12.2010 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

78. Про Рахункову палату України : Закон України від 11.07.1996 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/315/96-%D0%B2%D1%80>

79. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>

80. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

81. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: затверджено Указом Президента України від 31.05.2011 № 634/2011 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634/2011>

82. Положення про Міністерство фінансів України: затверджено Указом Президента України від 08.04.2011 № 446/2011 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>

83. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: затверджено Указом Президента України від від 13.04.2011 № 466/2011 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/466/2011>

84. Про регулювання грошово-кредитного ринку : Постанова Правління Національного банку України від 21.03.2012 № 102 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0102500-12>

85. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від від 27.02.2014 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

86. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

87. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

88. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // Електронний

ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

89. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>

90. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. № 187 // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246812864&cat_id=246812855

91. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>

Інформаційні ресурси

1. Локальна внутрішня університетська мережа.
2. Верховна Рада України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>
3. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/control/>
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України <http://www.me.gov.ua/>
5. Міністерство фінансів України <http://minfin.kmu.gov.ua/>
6. Міністерство юстиції України <http://www.minjust.gov.ua/>
7. Президент України <http://www.president.gov.ua/>
8. Державна казначейська служба України <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>
9. Державна пенітенціарна служба України <http://www.kvs.gov.ua>
10. Державна фіскальна служба <http://sfs.gov.ua/>
11. Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Державна служба інтелектуальної власності України <http://sips.gov.ua/>
13. Державна служба фінансового моніторингу України <http://www.sdfm.gov.ua/>
14. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rnbo.gov.ua/>
15. Рахункова палата України <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>
16. Національний банк України <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
17. Івано-Франківська обласна державна адміністрація <http://www.if.gov.ua/>
18. Івано-Франківська міська рада <http://www.mrada.if.ua/>